KA THIAR KI NONGTHOH

(Vol. I)

La pynmih
da
KA KHASI AUTHORS' SOCIETY
(Ka Seng Ki Nongthoh Kot Khasi)
SHILLONG
1988

Shikyntien

Na ka bynta ka jingdonkam ki samla pule ha ki kolej bad ha University, ka Khasi Authors' Society ka la sngew dei ban shon biang ia kane ka kot *Ka Thiar Ki Nongthoh*, Vol. I hadien ba ki kopi baroh jong ka sien shon ba nyngkong ki la lut noh.

26 10 1988 (Khasi Authors' Society)

La shon ha NEICS Printing Press, Mawkhar, Shillong.

Ka Literashor (Literature)

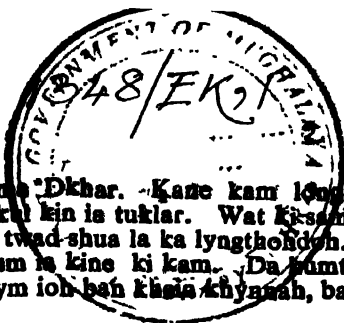
—R. T. RYMBAI, I. A. S. (RETD)—

(Ka Jingkren ha ka Jingrakhe Lyngkhuhsnem Banyngkong jong *Ka Khasi Authors' Society—September 11, 1980)*

Shongknor badonburom,

Ha ka 26 tarik une u Jymmang ba la lah nga ioh ka shithi na U H. Warjri, *Convener, Anniversary Sub-Committee, Khasi Authors' Society*, ba iathuh ia nga ba la rai ba ngan kren ha kane ka por 'Shaphang kano kano ka mat jong ka *literature*'. Phin sngew phylla ne kyndit lehse balei ba nga ong U H. Warjri; balei ngam shym la ong U Shri ne U Mr. H. Warjri kumba ngi la ju iohsngew ha ki jingialang haba ki khot kyrteng ia uno uno u nongkren ban kren. Namar ba nga kren ia ka literashor jong ngi ki Khasi-Pnar nga kren khnang kumba nga sngewthuh ba ngi dei ban kren ha la ka rukom jong ngi hi, ban neh ban khien la ka sap la jong. Ban shu ia pyr bud tuta eh ia kiwei ka pynjem rngiew noh. 'Shri' ha ki Dkhar, bad 'Mr' ha ki Phareng ka mut hi 'U' ha ngi. Te balei kein ngin dang ia 'shri' ne 'mister' shuh haba ngi khot ia u nongkren ne iano iano? Nga poi kynmaw hangne ia ki ktien U B. K Sharma Roy, u Dkhar ba ia poikha bad ka Khasi, bad uba long u nongthoh ba nyngkong eh ia 'Ka History Jong Ka Ri Khasi'. U ong kumne, "Haba nga peit baroh sawdong nga sngewphylla na kaba mynshua. Ki dur thymmai, ki riew thymmai, ki ktien thymmai Ki shong shi rukom, ki riam shi rukom, ki pyrkhat shi rukom. Tang ka shi rukom suda Ngan ong kumno pat. Ka mon jong U Blei". Une u Sharma Roy u wan sha Ri Khasi 100 snem mynshua. U thoh ia katei ka kot la 66 snem mynta Ki kyntien jong u, 'Ka mon jong U Blei', ki long ki 'tien sangsot kiba khia jingmut shibun. Haba pang bad i kumba ka jingiap kane rngieb kan ym map shuh, ne haba i kumba ki jingpyrshang babha ha kano kano ka liang kin pulom lut bad la kut lad kut lynti, ym don jingkyrmen shuh da kumno kumno, ngi ju pyndonkam ia kine ki kyntien, 'Ka mon jong U Blei'. Ha U ngi aiti tang ha U ka don ka jingkyrmen. Kumjuh ruh kaba ong U Sharma Roy, Tang ka shi' rukom suda' ka thew ba ngi la shu ia pyrthuh khlem sngewthuh ia ka iong kiwei, khlem da pyrkhat la ka tynrai, khlem da patiaw shuh kan ialam sha ei haba ka long kumba pajut ia ki thied snam ka jaitbynriew la jong

Ki ong ba dei kiwei pat kiba iohi ia ngi kham bha ban ia kaba ngi iohi hi ialade Ha kine ki sngi khamtam ba la ia shong syier ha la ka Ri la jong i kumba ka umsaw na ri thor kan kiew khyllah shalor lum ban ryllep ia ngi; ngi la dei ban "ia shong pynshaid shisha" ia kitei ki kyntien

u tei u mama 'Dkhar. Kane kam long ka kam shet khiew jakai ba ki khynnah skul kin ia tuklar. Wat ki samla shong skul beh ne kolej ruh ki dei ban da twad-shua la ka lyngthohdoh. Ngi don ki rangbah ki ban kit ban bah kum ia kine ki kam. Da kumta ngin tur shaphrang; ba kiba nabar kin ym ioh ban khein khynnah, ban phlan duman.

Phi lah ban mut ba nga la sakma na la ka sobjek (subject) haba nga kren ia kito ki kyntien myntan. Em, ngam shym sakma. Namar ka dei ka literashor kaba tei ia ka jaidbynriw bad nga sngew ba nga dei ban da pyrta sangot shua, ban pynkhreh ia kaei kaba ngi lah ban ioh na ka. Te mynta ngan phai noh soit sha ka. Da ka hok, nga sngew ba ngam long uba tbit ban kren ia kane ka sobjek kumba buh ha kato ka shithi ba nga la ioh Ki dei ki nonghikai ne nongthohkot ba la pynkyrpang ialade ha kano kano ka mat jong ka literashor kiba lah shisha ban kren ia kane ban ym syrwa ka por kiba wan sngap. Ka jingmut ba wan siat nyngkong ha nga ka long ban pan pynlait. Hynrei marte pat ka wan sa kawei kaba ong 'da pyrkhat shua' : ka 'tien tymmen ka ong, 'wat bam jakhluid'. Te nga khan bad nga shem ba kum u dkhot jong ka Khasi Authors' Society kam bit ia nga ban kyrngah ia ka rai jong ka Committee jong ka, haba ka kamram jong nga ka long ban kyntu ia kiwei ban iasnoh kti lang ha ki kam jong ka Seng baroh, ki ban iarap ban kyntiew ia ka jaitbynriew Khasi-Pnar jong ngi. Kumta ruh nga pdiang. Ngan pyrshang katba lah synei ban ym bijai ei ka por jong phi. Sngewbha iai shah.

Ka literashor jong kano kano ka jaitbynriew ka kyntiew ia ka Ri jong ka bad ka pynroi ia ki khun jong ka Ki kot U Shakespeare bad ki jong kiwei de ki nongthoh ka Ri Bilat kiba pynlong ia ka literashor jong ka ki pyndonnam ia ka Ri Bilat bad ki pyrsad mynsiem ia ki khun jong ka ba kin kyntur ha man la ki tnat jong ka jingim. Ki kot U Tolstoy bad kiwei de ki nongthoh ka Ri Russia kiba pyrling ia ka literashor jong ka, ki la seng ia ka nongrim ba pynlong ia ka Russia ka Ri sha kaba ka pyrthei mynta ka phai la ki khmat haba ha ki por jong u bad kham mynshuwa la khot ia ka 'the sickman of Europe'. Ka long kumjuh ruh ia kiwei kiwei ki Ri. Ki sa ong, 'the pen is mightier than the sword'. Dei u khulom ba nep ki nongthohkot ba kyrsiew ia ki khun ka Ri, ba pynkyntur ia ki ban thom ia ki jingeh ; ba pynphrung ha ki ia ka mynsiem ba shynrang Uwei na ki nongthohkot ba pawkhmat jong ngi, U S. J. Duncan, u la rwai bun snem mynshua shaphang 'Ka Myn Iem Ba Shynrang'. Lada ki samla ka Ri ki la snah shkor ia ki kyntien jong u baroh kito ki snem kin jin da la kham thrang ban ia kynjoh kham shalor, kin da la kham kot kham shaneng. Kan ym long kumba ka long mynta ba ngim kham ju lap ia ki samla ka Ri hapdeng ki "first ten" jong kiba pas

ia ki eksamin jong ki University. Ngan pynkynmaw hangne ia ki lain ba khatduh ba u rwai kumne:

"Wei ba la kut jingmut kam neh ban shong khop,
Ba jinghun ka mynsiem ka long ka jingjop
Uba rkhie la la dei ban iam
Uba shngain la la sah marwei;
Lada dei haduh ban da mih snam;
Ha Uta ki shaniah kiwei"

Haba nga la pdiang ban kren ka wan mih sa kawei pat ka jingkylli ha lade hi. Ia kaei ka mat ngan kren. Ki mat ba kongsan ka *literature* ki dei kine : ka *prose* kaba pyndonkam ha ki nobel (novels) bad ki parom lyngkot (short stories), (2) ki poitri (poetry), (3) ka drama bad ki ple (plays), (4) ka ese (essay) bad (5) ka kynthoh (literary criticism). Ka dei ia u nongkren ia kano kano na kine ki mat ban don ka jingtip ba pura ba iar shaphang jong ka ha ki sngi ba ki briew ki la iabeh ban pyntbit kyrpang ialade ha la ka jong ka jong ka sobjek. Lym kumta la shu sahdien noh haka ia mareh thong joug ka jingim. Kumta ruh, kumba la kren myntan, nga sngew ba dei ki nonghikai ha la ka sobjek ne ki nongthohkot ba la pynkyrpang ha kano kano ka mat kiba biang ban kren ia kano kano ka mat ba ki jied. Ialade, shi rta nga long u *administrator* bad ngam don ka jingtip ba kyrpang ia kano kano na kito ki mat ba nga la jer. Namarkata ngan shu kren kyllum shaphang ka literashor katba nga sngewthuh ia ka na la ka jingshem la jong. Nga shlan ia kane namar, ban phla ha phi khlem don da shisha kata ka sngew ma nga ne ha nga, ba nga sngur ka jingieit ia ka literashor. Nga shem ba ka pynkmen haba ka ai ka jingshai jong ka jingtip bad jingshemphang, ka jingkmen haba nang ban niewkor ia ka dor bad ka akor ka longbriew manbriew, kaba sngewthuh ia ka burom bad ka ijot ka jingiadei para briew; ka synran bad ka syrpai ruh ia ka dohnud kaba mong, ka pyntngen haba pang mynsiem, bad ka kynto ban nangtur shaphrang lyngba ka lynti tipbriew tipblei. U Cicero, ar hajar snem mynshua, u ong, "Literature nourishes youth, entertains old age, adorns prosperity, solaces adversity, is delightful at home, and unobtrusive abroad". Hapdeng ki nongsep igi ki la don ki *administrator* kiba iehnoh ia ki kam baheh jong ki ba kim lah kyrda pyrshah ia ka jingkhot ka *literature* kaba ktah ia ka mynsiem jong ki, namar ha ki khulpi ka dohnud jong ki u symbai jong ka u la don l'pa la ka jaka. Ha kane ka juk mynta u wei ne kum kita ha ki Phareng u dei U C. P. Snow uba risain (resign) na ka Civil Service jong ka Sorkar Bilat. U lathoh shibun ki nobel ba pawnam hapoh ka kyrteng kyllum. 'Strangers and Brothers'. Kawei na kine kaba ki 'a kren bha ki briew ka kyrteng, 'The Corridors of Power'.

Lajan man kaba kemdaw ia kito kiba bat ia ka bor bad ki snoh ha ka kum u thliem hapdeng ba ki dule ha la ka kam bad ki la dei ban aiti noh ha kiwei, ngim kham pep ban kynshi ia ki bad ki kher ki mer jong ki kiba ia knieh lynti bad ka ia shrut ha ki *corridors of power*.

Ynda phi pule ia kane ka jingkren, lada phi pule, phin shem ba nga spel, l, i, t, e, r, a, s, h, o, r (literashor) ia ka ktin Phareng *literature* kumjuh ruh, s, p, e, l ia ka ktien Phareng, *spell*, kaba la long ktien Khasi hi. Dei tang da kaba pynlong ki jong ngi hi ia ki ktien jong kiwei kiba ngim don bad ia kiba ngim lah thaw ruh ban kit ia ka jingmut jong ki ba ngi lah ban pynroi ia ka literashor. Ka ktien Phareng bad ka *literature* Phareng ki long kiba riewspah eh namar kim reij ban pynlong la ka jong ia ki ktien jong kiwei pat kiba ki kim don. Peit kum ka ktien *wine* na ka ktien Italian *vine*, bad ngi ki Khasi ruh ngi la ong hi ia ka, ka wain. Nangta pat ka ktien *backsheesh* ba ki Phareng ki shim na ka Persian *bakshish* bad ngi pat ngi ong ka baskit. Kumjuh ruh ka ktien *loot* ba ki Phareng ki shim na ka Hindi, *lut*, kaba ngi pat ngi ong, lute. Kumta ter ter.Nga la pyndonkam ruh ki ktien *administrator*, *corridors of power*, bad kiwei kiwei. Nga kyrmen ngin sa ioh ka jingpynkylla ia ki sha ka Khasi kaba iahap. Lym kumta ngi lah ban pynlong ia ki ki ktien Khasi da kaba spel ia ki ha ka rukom jong ngi.

Haba ong literashor ka mut ia ka thoh ka pule, ia ki kot ki sla. Hynrei ym baroh ki kot kiba pynlong ia ka literashor, wat la ki long kiba ai jingtip ba pynmyntoi, pynsuk pynaram ia ka jingim. Kita ki long ki kot kiba don ha ka jylli jong ka saian (science), kum ka *mathematics*, *physics*, *chemistry*, bad kiwei kiwei. U John Henry Newman, ha ka ese jong u, 'Literature', u ong, "Literature expresses, not objective truth' as it is called, but subjective; not things but thougths. Science has to do with things, literature with thougths; science is universal, literature is personal; science uses words merely as symbols, but literature uses language in its full compass, as including phraseology, idiom, style, composition, eloquence, and whatever properties included in it" Ia kijuh ki ktien ba pyndonkam ka saian bad literashor ngi lap ba ki iapher pat, kawei tang ha ka jingmut, kawei pat ha ka dohnud syndon buk. Ngi don ka nuksa ba kynsai ia kane ha ka ktien Khasi-Pnar jong ngi. Haba ngi ong, 'arphewphra' ka long ka ktien jingkhein, ka ktien saian beit jong ka *mathematics*. Hynrei ynda ngi ong pat, 'laiphew-na-ar' ka ktik ia ka jingmut'.

Ki don kiwei pat ruh ki jait kot ki babha bad ba ai jingtip ia ka nongrim ka jaitbriew ne longbriew hi ruh hynrei kim don ha ka jylli jong ka literashor namar la thoh ia ki ha ki kyntien ba ai jingtip beit ym ha ki kyntien ba pynbang ia u nongpule ba ki rung ha ka jingsngew jong u.

Kita ki long kum ki kot ain, ki kot ia ki riti dustur, ne ki kot kiba ha ka Phareng kiba long shaphang ka political science ne ka sociology, bad kiwei kiwei de ha ka kher jong ki. Wat ka kot niam ba hikai beit ia ka niam, ne history kumba hikai ha skul ne kolej kim don ha ka jylli jong ka literashor. Hynrei ki kot kiba tei halor kine ha ka sur bad ka dur jong ka literature ki don ha ka jylli jong ka, bad ki don na kiba da pawnam shibun ha kane ka liang, bad ki long kum ki nonglamlynti ia kiwei pat ruh. Na ka liang ki kot shaphang ka niam ngi ioh kum ka 'Pilgrim's Progress' jong u John Bunyan ne ka 'Imitation of Christ' jong u Thomas a Kempis. Ha ka liang ka history pat ngi ioh kum ka 'Decline and Fall of the Roman Empire' jong U Edward Gibbons ne, ka 'Outline of History' jong U H G. Wells, ne kum ka kot kaba naduh shwa U Khrist, kaba kyrteng. 'Plutarch's Lives,' Ia kane ka jingbatai ia ka literashor na kane ka phang ngi ioh ia ka jong u William Henry Hudson, uwei na ki nongthohkot ba pawnam ka Ri Bilat. U ong "Literature is composed of those books and of those books only, which, in the first place, by reason of their subject matter and their mode of treating it, are of general interest, and in which, in the second place, the element of form and pleasure which form gives are regarded as essential. A piece of literature differs from specialised treatises on astronomy, political economy, philosophy, or even history, in part because it appeals, not to the particular class of readers only, but to the men and women, and in part because, while the object of the treatise is to impart knowledge, one ideal end of the piece of literature, whether it also imparts knowledge or not, is to yield aesthetic satisfaction by the manner in which it handles its theme".

Nga wan rah ia kitei ki kyntien ki nongthoh Phareng da ka Phareng hi namar ia ka jingmut u nongthoh ngi ioh ia ka thik kumba u mut, katba ngi lah ban sngewthuh, haba ngi pule ia ka ha ki ktien jong u hi. Nga kynmaw ha ka snem 1960 ba nga la thiah pang ha Khasi Hills Presbyterian Mission Hospital ba nga ia kynduh ia uwei pat u nongpang ha ka kamra thiah ha ka kamra marsyndah bad ka jong nga, U Brother James, u Phareng ba hikai skul ha Dacca U la kylli ia nga la nga la ju pule ne em ia ka 'Gitanjali', ka kot kaba pynioh Nobel Prize for Literature ia u Rabindranath Tagore Tang ma u hi na ki Nong India ba la ioh ia kane ka khusnam Nga ong "Ho-oid". U kylli biang, "Ha ka Bengali?" Nga ong "Em, ha ka phareng". U ong ba u la pule ia ka ha ka Bengali bad ka Phareng ruh. U ban ba wat la ka jingpynkylla sha ka Phareng ka long ka basngewtynnat shisha, kam shym la lah ban ai jinghun ia u kumba u ioh haba u pule ia ka ha ka Bengali kumba thoh nyngkong hi U Tagore ia ka, bad kata ka long wat

haba U Tagore hi u pynkylla ia ka sha ka Phareng. Ngi shem ia kane ha ka Khasi ruh. To ngin shim ia ki ar tylli ki lain jong u Soso Tham na ka kot ba pawnam tam jong u, 'Ki Sngi Barim U Hynniew Trep'. La pynkylla ia ki sha ka Phareng da ka jingia-synrop lang jong ki proh jabieng ka Ri, katba lah ban lum, ban thoh ia ki ha u mot ka jingdap spah snem ba seng ia ka Sor Shillong Kita ki dei kine:

"Sa shisien pat kin win ki Khlaw
Sa shisien pat kin khih ki Maw."

Ban sngewthuh u baleit bawan u bym nang Khasi hynrei uba kwah ban tip ka mut aiu katei ka jingthoh, la thoh harum da ka Phareng kumne:

"Again the woods will wake and roar,
The stones, long still, will stir once more."

Ka dei ka jingpynkylla ha ka Phareng kaba ia hap sur shisha, hynrei kam kit ia ka jingmut ba pynkyndeh ia ka mynsiem u Khasi-Pnar kum haba u pule ne u kren ia kitei ki lain ha la ka ktien Khasi. Ka jingmut ha ka Khasi, 'kin win ki Khlaw' ka thew sha bym lah kot ka ktien Phareng 'the woods will wake and roar'. Kumjuh ruh ki ktien, 'kin khih ki maw', ki ngam sha trai sha tyn-rai ka dohnud ha kaba ki ktien Phareng, 'the stones will stir' ki shu per ne ki shu ngop.

Ngam mut ban theh um pjiah ia ka jingpynkylla sha ka Khasi ia ki kot babha jong kano kano ka jaitbynriew. Ha ka jingshisha ka *literature* jong kawei pa kawei ka jaitbynriew ka roi namar ka pynkylla sha la ka jong ka ktien ia ki kot ba kordor jong kiwei pat. Da kumta ka pyrthei ka tip ia ki kot U Shakespeare, ki kot U Tolstoy, ki kot U Dante bad ki jong kiwei kiwei ruh kiba long ki mawlynnai jong ka literashor. Ym lah ban thew ia ka jingdap ka mynsiem jong ki nongpule da ka jinghun kaba ki ioh haba ki pule ia kine ki kot, ha la ka ktien la jong hi ruh, naba la pyn-kylla ia ki sha kata ka ktien ha ka snap paka ki briew jong ka.

Ka Komiti jong ka all-India Sahitya Academy ka wan ha Shillong ha ka snem 1977 ban bishar la ki kot ki sla jong ngi ba la mih ha kine ki 140 snem ki la kot ne em ia ka kyrdan ka literature ba kane ka Academy kan ithuh hapdeng ki literature jong kiwei pat ki briew ha Ri India kiba la ithuh. Kane ka Academy ka long ka ba halor tam eh ha India ha kane ka liang Lada ka

la pdiang ban ithuh ia ka literashor jong ngi, kata kan long ka jingkieng ia ka ktien jong ngi ban ioh kiew sha ka mala jong ka Eight Schedule jong ka Constitution of India. Katno ka burom hangta. U Dr. R.S Lyngdoh u la long uwei na ki dkhot jong kane ka Komiti kum u member jong ka Academy. Ngi la pynlong ka *adhac committee* ban lum lut ki kot Khasi katba lah Ngi phriang ia ki ha St. Anthony's College Hall. Ki ong ba ki kot jong ngi ki la kham bun ha man la ki phang ban ia ki jong ki katto katne kiwei pat ki jait ktien ba ki la leit jngoh. Ki ong pat ruh ba ngi duna ha ka liang ki drama ne ki ple. U wei na ki, katba nga kynmaw, u Professor Vasant Bapat jong ka Bombay University, u ong ha nga ba ngi dei ban pynkylla sha ka Khasi ia ki kot ba khraw jong ka pyrthei kiba ki la khein ki *Classics* bad katto katne ruh ki *Modern Plays* ba ka literashor jong ngi kan paw pyrthei. Ngim pat ioh ia ka rai kane ka Komiti. Hynrei lada ka rai ka long kumno kumno ruh kaba dei ban leh bad ban iai ialeh ka long ban nang pynmih ki kot babha, bad pynkylla ruh sha ka Khasi ia kito ki kot jong kiwei pat ki jaitbynriew kiba la pynkiewkhet ia ka literashor jong ki. Shaphang kiba pynkylla sha ka Khasi ngi la ioh ki nuksa ba kynsai ha ka jingtrei U Soso Tham ban pynmih ia 'Ki Phawer U Aesop' bad ka jong U Mondon Bareh ban pynmih ia "Ka Sharak U Alladin'.

U Owen Rowie, un sngap na duar U Blei, u la long uwei na kiba ieit eh ia ka literashor Khasi bad uba la pynshlur ia ki nongthoh ba kin nang iai thoh. Ban phylliew ia ka mynsiem ieit lierashor ha ki khun ka Ri u thoh kawei ka artikil (article) shaphang ka literashor ha 'Ka Syngkhong Jingtip' 43 snem mynshua. U thoh kumne, "Kaei kane kaba ki ong ka Literature ?" Nangta u jubab pat "U wei u nongthoh uba la bud bad wad bniah ia ki jingthoh bad ki jingtrei jong kiwei pat ki nongthoh bad nongrwai u la pyrhing ban batai ia kane da ka ktien kumne. Ha kaba dang mynhyndai eh, ha kaba ym pat don ei ei satia ka jingtip shaphang ka jingthoh ne jingrwai, uwei u khynnah u la tam kawei ka pnar narud duriaw; haba u la ialeh kai u la kum bat ia ka hajan shkor bad u la kyndit ban iohsngew hapoh kata ka pnar ia ki jingsawa bad ki sur kiba sngewtynnat shibun. Da kaba ryngkhat kumta uta u khynnah u la iohsngew ia ka jingrwai ba thiang jong ka mariang baroh sawdong jong u. Ka *literature* ka long kum katei ka pnar—ka long kum ka jingtem ba la pynbeit bha ia ki ksai ba ka jingim jong u briew bad ka mariang kan phalang na ka ha la ki sur ki sur kiba la pynbiang ban pynthiang ia ki kum ka jingrwai bad jingkynud kaba sngewtynnat bad sngewbang, kaba shoh bad kyntiew ia ka mynsiem jong ki briew sha-

bar jong ki marwei marwei ban phriang ialade halor ki lum bad ki madan jong ka jinglong bad jingim briew ha ka mariang kaba u briew u don".

Ki nongthoh kiba pynlong ia ka literashor jong kano kano ka jaitbynriew ki long barabor, bad khamtam eh, ki *novelists* bad ki *poet*. Dei kine ruh kiba ioh ia ka *Novel Prize for Literature* naduh ba sdang kane ka Prize ha ka snem 1901 na ka lak ka klur jong U Alfred Nobel. Kane ka Prize ka long ka khusnam ba halor tam eh ha ka pyrthei ia ka jingtrei u nongthohkot ban pynriewspah ia ka literashor kaba pynlong ia ka jingim kaba kham 'sngewtynnat, kaba pynlong ia ka pyrkhat pyrdain ia ka longbriew kaba kham jynsur bad kham iar, kaba pynbyrngia khlem da pynalhia, ka pynsting pynsmat pynban; ka pyntipbriew. Kane ka Prize, nalor ka burom jong ka hi, ka ai ruh ka bainong ba ha khlieh tam ban ia kiwei kiwei ki jingai ha kane ka liang; ka long kumba arlak tyngka. Ki *novelists* bad ki *poets* ki thoh ia kiei kiei kiba ki mut dur ha la ka jabieng bad kiba ki sngew ba khih ha ki dohnud jong ki kum i khunlung ha kpoh ka kmie haba i la sdang ban nang heh nang san shua ban kha ban mih pyrthei. Kumta ka long ia ki nongthohkot haba ki sdang pun ha la ka jingmut ia ka kot ba kin pynmih pyrthei da kaba saiñdur na kaba ki iohi haba ki peit iit ia ka jingim ki briew har rukom sawdong jong kiha ka kren ka khana, ka trei ka ktah, ka kmen ka sngewbha, ka sngewsih ka buhkhoh, ka angnud, ka thrang bad sliang, kiba long ka tynrai ka sap longbriew ha pyrthei, la lieh la iong, la saw la stem, la duk ne riewspah la heh ne rit. Ki jiar ia kine bad ki pynkup ia ki ha ki jingthoh jong ki da ki kyntien ba shoh ia ka mynsiem bad ba shoh ia ka jingmut ki nongpule ban sngew ba kata kaba ki pule ka long kaba lah eh ban long ha ki hi ruh ne kin kren ha kum kata ka khep kaba ki nongthoh ia ki briew kiba ki thew ha kata ka kot ba kin sngew kin kren ne kin leh. Ia kine ki khana ba mut dur u *novelist* ha la ka jingmut ki khot ia ki ha ka Phareng ki 'fiction' kiba shu thaw. Ki jong u *poet* ruh kumjuh hi kiba long kum ka rngai (vision). Hynrei ki pynlong pat ia ki kum kiba shisha eh ha ka tynrai ka sap long-briew. Te ngi shem ba U Shakespeare uba la niew kum u nongthoh ba palat liam u ong kumne:

"The poet's eye, in a fine frenzy rolling,
Doth glance from heaven to earth from earth to heaven,
And, as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poets pen
Turns them to shapes, *and gives to airy nothing*
A local habitation and a name."

U poet bad u *novelist* hangne ki ia milai lang. U E. Wessen u kren pat kumne shaphang ka *literature* "If literature is to be a light of the world, if must strive to give a true picture of human life and condition". Une u long u *Member of the Swedish Academy for Literature.* Kumta ruh u tip ia kaei kaba u kren. Ka long ha kiwei pat ki kyntien ia kato kaba nga 'quote' mynta na U Speakespeare. Ka maia jong ka jingshisha ka paw kham itynnat ha ka khana kata ka kot ba ki nongthoh ki thoh na kaba ki mut dur ne iohi kum ha ka rngai.

Ha ka kot jong nga, 'Ban Pynieng Ia Ka Rasong', nga la thoh shaphang ka khasi literashor kumne, "Lada ngi lah ban ong ba ka jaitbynriew ka don la ka literashor ha ki parom bad ki puriskam jong ka kiba iathuh khana pateng la pateng khlem da thoh ia ki ngi lah ban ong ba ngi ki Khasi ngi la don ka literashor naduh kulong kumab, slem slem shua ba ngin ioh ia ka thoh ka tar. Kata ka literashor ka sdang naduh ka khanatang ia ki jingwanhiar ki Hynniew Trepsha kine ki lum ba itynnat kiba long ka ri ka muluk jong ngi kiba hiar pateng na ki naduh kita ki por". Ki bun ki khanatang kum kine kiba thiang ba bang bad ba kit jingmut ia ka longbriew manbriew. Ki pynpaw rub ia ka sap phylla u Khasi-Pnar kumno ba u isih ia ka jingdum bad u ieit ia ka jingshai. Hangno shuh phin shem ka sakhi ba phyrnai kum ka sngi ia kane ka jingshisha ka tynrai ka jinglong u Khasi-Pnar kumba lap ha ka khana kumno U Hynniew u khet ia ka Diengiei bad kumno u leit wad ia ka sngi na Krem Lamet Latang.

Kito ki kyntien jong nga shaphang ka literashor ki long ha kawei pat ka sur kajuh ka dur kaba u ai U Owen Rowie kumba nga la ia thuh 6, 7 minit mynshua Ngan pynban sa ia ka jingkren jong U Halldor Laxness mynba ki ai ia u ka khusnam jong ka Nobel Prize. U ong, "When I heard that the choice of the Swedish Academy might fall on me, I naturally began to ask myself what it would mean to a poor wanderer, a writer from one of the most remote islands in the world, to be suddenly singled out by an institution famous for its promotion of culture, and brought here to its platform by its command. It is not strange that my thoughts turned then; as they still do, not least at this solemn moment, to all my friends and relations, but most of all to my grandmother who taught me hundreds of lines of old Icelandic poetry before I ever learned the alphabet. My thoughts also fly to the old Icelandic storytellers who created our classics (but whose) names unlike their lives' work, have not been preserved for posterity' Balei ba nga jied ia U Halldor Laxness napdeng ki phew ngut kiba "ioh ia ka Nobel Prize for Literature ha kine ki 80 snem naduh ba ka sdang, lait noh kito ki snem jong Ki Thma Bah Pyrthei, Kaba Nyngkong bad kaba Ar, ka long-

ba ka jingkren jong u ia ka jingsdang jong ka *Ieelandic literature* na ki parom ki barim bajah kiba ki kyrteng jong ki um tip shuh, hynrei ki khana jong ki pat ki sah ka iasriem tnik bad kaba long ha ngi. Ngi ruh ngi tip sa tang ia ki parom jong u longshuwa, hynrei ki kyrteng jong ki ki la jah la dam. U ong ruh ba u kynmaw khamtam ia la ka ' ' ierad namar ki jingrwai ba ka hikai ia u shua ba un tip ia u 'A' ne u 'B'. Kine ki jingrwai ki long u thning ka diengbah ki kot jong u kiba pynriewspah ym tang ia ka *lite-ature* jong ka Ri jong u hynrei ia ka jong ka pyrthei baroh ruh, kat ki jong kito ki Ri kiba la pynkylla sha ka ktien jong kito ki Ri kiba la pynkylla sha ka ktien jong ki ia ki kot jong u, bad kum kita ki don byllai. Ngi ruh ngi kham tip ia ki parom ka Ri na ki mei ieit mei san jong ngi. Dei kine kein ki ban pynlong u symbai u rnai ka literashor jong jong ngi ruh. Sa kawei shuh shuh nga sngew ba nga dei ban ban hangne shaphang ka *icelandic literature* ka long namar ba ka jinglong jong ki nong Iceland ban kyntiew ia la ka literashor ka long ka jingkdew lynti ia ngi kumno ba ngi ruh ngi lah ban kyntiew la ka literashor, lada ngi don shisha ka mon. Ki Nong Iceland ki don tang ar lak arphew hajar katba ngi pat ngi don ar shah tam ban ia ki. Ki shong ha ka dewlynnong kaba da ki jingmi suda shajan ba kut ka pyrthei. Ngi pat ngi shong ha ka ri shongpdeng pyrthei kaba ka mariang hi ka kyrkhu. Ha Iceland, ki ong, man la ka ing kim iu pep ban thied ki kot thymmai jong ki nongthoh jong ki kiba don ka sap ka literashor ha ki. Hooid ki don ruh ki kot kiba ha ka ktien Phareng ki ong, 'trash', ki kot kai ne ki kot jakblia kiba pynjot ia ka longbriew na ka jaka ban tei ia ka. Kum ia kita ngim dei ban aili. Phewse ia kita pynban bun ki iabeh, ki ianoh sha ki kumba noh ka rat. Kaba sniew bunsien ka khynniat ia kaba bha sharud, kum ka mulot ia ka pliah. Bad kiba pdiang ia ka ki jynjar hi hadien. Ha Iceland, ki ong, man la ki ing ki don la ka library jong ki nongthoh la jong. Haba kumta ki nohgthoh kim duh na la ka pla kumba ka dang long ha ngi mynta. Kata ka pynshlur ka nang ai bor, ai buit, ai mynsiem ia ki nongthoh. Ka shut ia ka jabieng jong ki; ka mih ka jingialeh ba kham paw ban ia kiwei. Te kata ka kyntiew ia ka literashor jongki. Niuma, ngi lah ban ong ba ha Iceland baroh kiba nangpule suda kiba la san la rangbah bad man ki iing ki don peisa ban thied kot. Hynrei lada don peisa tyngka makna lada nangeh ban pule, haba ka mon kam don ban pule ne ban thied kot, kita ki kot ki shu sah ha dukan. bad u nongthoh u duh bad um nud shuh ban iai pynduh ialade wat la u long u badon ba-em. Ia u baduk lei ynnai ia kren. Dei namar kane ka jinglong kuman ki briew ba U James Anthony Froude uwei na ki nongthoh ba khraw ba la aiti ialade sha ka literashor, u kren bynniaw kumne : "Literature happens to be the only occupation in which the wages are not given in proportion to the goodness of the work done".

Ki nongpule kot ha ngi ki Khasi-Pnar ki long 34 na ka shispah. Kata ka mut ngi don haduh kumba 1, 55, 000 ngut kiba nangpule haba

ngi don baroh kumba 4, 56, 000,ngut kat kum ka thoh kyrmit (census) jong ka snem 1971. Mynta lei ngi la dei ban naungkhambun. Na kine kiba nangpule kin ym duna ia ka 50, 000 ing Na kine pat ngam tharai ban duna ia ka 30,000 ing kiba lah eh ban thied kawei pa kawei ka kot Khasi kaba mih, ka kot ka bym long kein ka kot kai. Lada ngi leh kumta u nongthoh un ym duh shuh lano lano, nga mut ia u nongthoh uba thoh ia ki kot ba bang ki nongpule ki kot ba pynlong ia ka literashor. Ym tang ba um duh, un khraw kamai artat Bad kata kan kynto bad kyntu ia kiwei ban ia kynjoh ha kane ka kam ban nang kiew kham sha khlieh. Da kumta ba ngi shem ba don ki nongthoh ha kiwei pat ki Ri kiba ioh lak ioh klur Ngi don ki riewkhraw naduh hyndai kiba ieh la ki matti jong ki. Ngin thoh ki nobel ia nobel ia ka jingim ki briew ka Ri sawdong ka jingim jong kito ki riewkhraw. Ki khrawbor, khrawbuit, khraw mynsiem ki don ha ngi man la ka pateng. Ngi la shu ieh ia ki ba kin jah. Ki don bun ki riew paidbah kumba ngi ju ong, hynrei kiba ka jingim jong ki pat kaba kordor. Ki ialade ia ki para marjan, ki iarap da la ka mynsiem, namar ki long kiba duk iarap Kim bynnud la ka por, kim khein wat la ki hap shop ha ka jingim. Ki don bun kiba pha la ka jingim ban iarap ia uba ngam jyllop na um. ne ban sei napoh ing ia uba sahkut shapoh hapdeng ba pluh bad ba klang ka ding. Kine ki jingjia man ka sngi, ha ka leit ka wan, ka trei ktah, ka iaieit iathoin, ka iabishni ka ia-atnud, ka iaknieh iaknan, ka iakiew inglieh ingsaw, ka shad ka kmen, ka put ka tem, ka siaw ka rwai ka rkhie bad ka iam ki long ha ki kti u nongthoh kot kum ka dewbyrtha ha ki kti u nongthawkhiew; na kito kiei kiei u thaw ki parom bad ki khana ba pynlong ia ka nobel kaba pynshai ia ka sap longbriew manbriew satlak ka pyrthei haba shim kyllum, bad kaba ai la ka snap longbriew jong ka jaitbriew la jong, ia ka kolshor (culture) jong ka. Ha bun ki ing Khasi Pnar ngi la shem mynta ba don la ka library ki kot Phareng, bad ki kot kiba rem ruh, kiba da ki phew ki spah ka dor jong ki. Hynrei ngim kham ju iohi toi ia ki kot Khasi lait tang ki kot pule ha skul. Haba kumta kumno kan kiew ka literashor jong ngi, kumno kan phieng, haba ki kot la jong ki don shapoh kyndong. Ngi iai ia wanrah ia ki kyntien U Soso Tham da ka jingsngewsarong.

"Jingshai ngi wad sawdong pyrthei,
Jingshai ka Ri ngim khein ei ei".

Ngi ia pynheh tang ka tyngam, ngi ia long ksan rympei rem dorbar. Namar ngim shym buddien ia kaba ngi hi ngi kren kum kaba ngin leh hi noh. Dei namar kane ka jinglong jong ngi ba wan hiar wan hap ka suhsat kaba ngan ong, 'ka jingbieit thymmai'. Nga dei ban da tai ia kane khyndiat. Ka jingbieit thymmai ka mut ba shu ia tynneng ia ka jong kiwei tang ban ioh ia kob khlem sap, ba bhoh ia ka riam-ia-pan bad ba sngewroh ruh ia ka ba jaka ban sngewrem. Ka long ruh ba ia la ka jong kaba kordor ngim tip shuh ia ka dor jong ka, ngi sdang pynban ban peit poh

bad ban kynnoh ha ka jaka ban iaroh. bad ha ka jaka ban ialeh ban bat ban ksoh. Kum ia kane ka apot kein ba U Soso Tham, ban ban biang u bynniaw haba u ong, "U Symbai uba hap ha ka jaka maw-khlem la ka hyndai-u shoh samthiah tang shu shit ka sngi". Te kumta ruh u sngew-triem ban "iohi ia ka Ri ha tmier ka riat ba shyrkhei " Balei ka leit long kumne? Nga sngew kumba ka jubab ka don ka jingrwai jong ngi. Hynrei ia ka kyrteng jong u ngam tip shuh. Wat la u dei u briew jong kane ka juk hi ruh tang ba u la leit noh sha duar U Blei la kham bun snem, ka kyrteng jong u im at ka la duh la dam la kum ka jong kito ki khraw pyrkhat hyndai. Une u kren kine ki kyntien kiba ngi dei ban da "ia thir ia thiar" namar la ka jaitbynriew. U ong:

"Shu re re sharum A shu re-re shaneng,
Toi la bun ki jingputc ruh ngi dang shu sngewmeng"

U ong shuh shuh:

"Baroh shi katto ngi iaid lyngngoh lyngngain,
Kumba lamwir ngi trei, kumba ruma ngi leh khlain".

Kane kein ka jingbieit thymmai hapdeng ba ngi la sngewshai ba la la ioh jingtip thymmai.

Ha ka *play* jong U Shakespeare, 'Tempest', ngi shem ia kine ki ktien ba u pynkren ha u Duke of Milan,

"Knowing I love my books he furnished me
From my own library with volumes that
I prize above my dukedom".

Ynda ngi ruh ngi la nang ban niewkor ia ki kot kum une uba khein ia ki kham halor ban ia la ka hima katta ka literashor jong ngi kan kiew kyrdan, ym don ba lah ban khang; katta kan ym slem shuh ba ka All-India Sahitya Academy, ym tang ba kan ithuh ia ka, kan shem ruh ba la mih ki kot kiban ioh ia ka khusnam ba ka ai, ka khusnam ba ha India kaba halor eh ha kane ka liang. Te mano ba nud ban ong ba lada u nongthoh ka Ri ba tang ar lak shiteng ki briew jong ka u lah ban ioh ia ka Nobel Prize ba ma ngi ngin ym nud ban khmih lynti bad kyrmen ba un mih u nongthoh u ban jop ia kane ka khusnam. Naduh hyndai ki longshuwa ki la ong ba kan poi ka por ba kin mih hapdeng jong ngi ki simpah simsong. Ngam shym kren padat ia kane. Nga kren da thew. Ki Phareng ki ong, "Aim at the sky, reach at the tree". U nongrwai jong ngi, U Warren Gatphoh, u kren ki kyntien kiba kham kordor shuh shuh, kiba ngi dei ban ialeh ban pyn-longkam ha ka thma ka jingim kaba man ka sngi. U ong:

"Iou khnam ham juh siat du ha chi teiñ
Ha thong u pynpoi han rap nein."

Lada ka eh katno katno, kaba ngi dei ban ialeh ka long ban poi haba, thmu. Ngi dei ban nud ban angnud, ngim dei ban tieng ban ia ai reng. Ngi ia tip hi naduh ba dang pule ha ki skul ia ki lain ba pawnam U Alexander Pope, "None but the brave deserve the fair".

Nga sngew nga dei ban ong shi kyntien ar kyntien ia kaba ka Sorkar Meghalaya jong ngi ka la leh ha ka liang ban kyntiew ia ka thoh ka tar. Ka la ai jingiarap katto katne ia ki nongthohkot ban ioh bairneng ha kaba siew ia u nongshon. Ki khot ia ka ka kran (grant). Kane ka ktien Phareng ka la kylla ktien Khasi mynta namar la tip ia ka sawdong ka Ri bad la pyrdonkam ia ka khah khah bad kynthei bad khynnah ruh kum ban ong noh Kane ka kran ka long kum kaba ai ia ki nongrep ruh. Hynrei la pyniapher pat ia kaba long kajuh. Ia u nongthohkot la dawa ba un ai shua ia kata ka kot kaba u thmu ban pynmih; haba ka kot ka dang long ka manuskrip (manuscript) ba u dang bat ha lade. Ka Sorkar ka thung ki ban bishar-la ka long ne em kaba biang ban ai kran. Lada ki biang, ka ai. Hynrei ka ai shyit, bad kata ruh hadien da ki bnai ka bishar ia ka. Ynda la ai pat ka pynwoh ba tang shu lah shon dei ban ai ei ia ka 30, 40 kopi kata ka kot. La jan lut noh hi ka kran. Ia u nongrep pat ba pan kran ban thaw pynthor ka ai shua ba un thaw. Ka ai pat shi troh bad kam shym la patiaw ban pynwoh ba u dei ban wanrah kat a katta khoh u kba nyngkong Wei ba la ioh ka kran ka shong tylli ha ka jingkitkhia jong uba ioh la un thaw kata ka pynthor ne un pynsyrwa takai pynban ia ka Ki ong, hana, don kiba pynlut ia ka ha kaba thied *radio* ne *transistor* Nga sngewbha eh ba ka Sorkar ka iarap ia ki nongrep Ka rep ka la roi ruh shibun na kane ka jingiarap bad kata hi ka la kyntiew ia ka Ri ha kawei ka liang Kane ka long ka kam babha da shisha. Hynrei ka don ka jingma ha ka rukom ai ia ka lada uba ioh u long u riew kai Nga sngew ia u nongrep ruh dei hi ban don ka jingpynwoh ban ym lhat rud madei kata ka kran, ba kan longkam shisha. Ka akor Khasi ka hikai ba dei ban sngewnguh ia kano kano ka jingiarap ba ioh, la ka rit ne ka khraw. Ka dei ka mynsiem iarap ne ai kaba tam. Kumta ruh nga sngewburom ia ka kran ba ai ka Sorkar ia ki nongthohkot. Wat la ka long dang kumba ai ja miaw ruh ka la iarap hi ia ki nongthohkot bym don seng la jong ban pynmih ki kot thymmai kiba kin jin ym da la lah pynmih ban ym don ka jingsynrop ka kran. Hynrei nga dei ban ban ia kaba shong nia, namar ka kolshor jong u Khasi-Pnar ka long ban iaid da ka nia, ba ka Sorkar ka dei ban iarap kham sbun ia ki nongthoh, khamtam, ha kine ki por haba ka literashor ka dang sdang khie lung, bad haba i kumba ka snaiap aiu re ka dang ban ia u babun balang ban pynsynit ia u 'sai iarong haba u rung ha ka dukan die kot Khasi, Shillong Marketing Co-operative Society, ba pyniaid u Khasi, hynrei ka kynshcit pat ia u ban pynsynjor ia uta u 'sai iarong haba u rung ha ka dukan die shaw (chou), Paradise Restaurant ba pyniaid u mynder-ri, ne ha ka dukan

die mithai, Palace Restaurant ba pyniaid u bar hima, na ri them ri thor. Kine ki dukan baroh ki don harud Mot Phran. U Khasi-Pnar, na kylleng ka Ri, u wan iaid man ka sngi nangne da ki spah Ha ka shisnem shisnem pyrkhat ia ka hajar u khun Khasi-Pnar ba lum kine kiwei pat ki jait, bad ngi ioh aiu nangta? Ngi ioh tang ka jingduh. Hai ri hai, dei kum ha kane ka bijar kein ba ngi pyndonkam sa ia kato kawei pat ka kyntien U Sharma Roy kaba nga la *quote* hynne, "Ngan ong da kumno pat".

Shua ba ngan pynkut nga sngew ba nga dei ban ban ba ka por kam shah shuh ia ngi ban long tang "da ka shi rukom suda." Ngi la dei ban pyrkhat da la ka rukom la jong; ka rukom naduh mynbarim mynba ki tip la u pud u sam ka Ri, mynba kim shah ba kin wan kyntur kiwei, mynba ki tip ban ai kyrteng ia kawei pa kawei ka dieng ka siej, ia u wei pa u wei u phlang u kynbat bad ka dawai aiu ba lah ban ioh na ki namar kano.kano ka jingpang, ka jingmong, ka lait thied lait jaw: mynba ki jer kyrteng ia kawei pa kawei ka sim ka doh, u syntiew u skud' bad mynba ki da tang janai ia ka nongrim ka jaitbynriew ha ka longbriew manbriew nadong shadong. Ia kane ka sap bakhraw la jong ngi la nangklet, ba ngi nang ieh ia ka ha ka jaka ban kyndong kumba ri ia la i khun ban pynsan pynrangbah. Ka daw ka long namar ba ngi la khmied eh lajan satang sha ka jong kiwei, mat lait ki thied ryndang ruh. Ho-oid ngi dei hi ban peit ia ka jong kiwei, hynrei ngi dei ban peit ia ka ba kan shakri ia ngi ban pynphyrnai la ka jong, ym ba kan long kynrad ma ka ban pynkahdum ia ka jong ngi; ban bam hynroh sah ia ka. Dei tang da kumta ba ngin ym sah dien. Dei tang hangta ba ka shong ka jingkyrmen ia ngi.

Te ngan pynkut noh da kaba ong ba ngi dei ban lehrain ha bym tip la ka tynrai, ban sngewrem ha bym peiphang ia kaei kaba don ha kawei pa kawei ka khana bad ka kyntien jong ki longshuwa, namar kim ju ong ei ei khlem da don bad ka jingmut. Ka juk ka dawa ba ngi dei ban sngew sarong haba ngi tip la ka tynrai, ban phuhmut phuhmat haba ngi shemphang ia kawei pa kawei ka parom kaba la long ka nongkynti jong ngi pateng la pateng naduh barim bajah. Nga tharai ka dei kane ka jingkyndit kum naba iohthiah, na ka jingshem na kaba la iit kaba kynto ia U Bajubon R.Kharlukhi ban rwai:

"Da kumta ruh
Nga shong kulai
Ban leit phai sha la dien trai".

U thoh ia kitei ki laia ha ka kot jong u. 'Na Ki Dewlang Ka Ri Kynjah." kaba ngi dang ia pynlait madan myn ha ka 21 tarik une u Jylliew ba la lah.

Ka jingkit kaba khia ka long ka jong ki nongthoh ban nangtih bad ban nangngam sha ki par pyrkhat jong ki riew hyndai ban nang wad ia ki symboh pyrkhat jong ki kiba la nangjah, bad katba ki nangpynphriang ia ki lyngba ki kot ba ki thoh ki ban long ki soh ki syntiew ka Ri, kiba ki khun jong ka kin bang ban pule bad kin sngewkhain artat ban ialap harum haneng ba ki la pule ia ki. Kata kan ktik ia kiwei ban ia pule lem, ban iamrem ba kim shym la long kiba la pule nyngkong. Da kumta kin sngewdonburom ban rung ha ki dukan die kot Khasi ban kylli ki kot thymmai aiu ki babha ba dang shu mih shen. Haba kumta ki nongthoh kin ym pynjemdaw shuh ban ialeit pan kran na ka Sorkar. Ka Sorkar hi kan sa tyrwa ban ai ka Prize bad ka khusnam ia uno uno u nongthoh uba ka kot jong u ka long kaba ki khein kordor eh hapoh ka shisnem ne ka arsnem ne ka laisnem, katkum u pud ba ki buh. Dei kum kane ka jingiasnoh kti lang hapdeng ki nongthoh, ki nonpule bad ka Sorkar kajong kaba thaw bad kaba pynkhraw ia ka literashor jong ka jaidbynriew bad kaba kyntiew ia ka Ri jong ka.

KHUBLEI

Pynriewspah ia ka Ktien Khasi

Ha ka Jingialang ba la pynlong da ka Khasi Authors' Society ha ka 21 tarik U June 1980 ha Synod College Hall, Shillong, ha ka por 2 baje janmied, U Bah David C Manners, kum u Kongsan jong ka Jingialang bad uba long ruh u High Commissioner ka India sha Jamaica, ha ka jingkren jong u u la ong ba ka thymmei jong ka thoh ka tar jong kano kano ka jaidbynriew ka don ha ki Oral Literature ne ki khanatang ba la ai ha ngi da ki longshuwa manshuwa. Dei na kine ki oral literature ba ka kyan ka thoh ka tar u Khasi kat haduh ban da mih ki jingthoh jingtar, kumba ki long mynta, ka spah ia ka lawei jong U Khasi.

Shuh shuh u ong ba ki Nongthoh kot Khasi ki dei ban kham phikir ia la ka jingkitkhlieh kaba ki don kum ki briew jong ka thoh ka tar Khasi khnang ba yn lah ban pynshat lyngba ki sap ki phong ha ki don ia ka Dur ba shisha jong ka imlang sahlang U Khasi bad ia ka Kolshor jong u

U ong ruh ba ka long kiba lah eh ban pynriewspah ia ka Ktien Khasi da kabá kjit ia kiei kiei kiba bha tam kiba don ha ka thoh ka tar jong kiwei pat.

Sa shian, u kdew ia ka jingitynnad jong ka mariang ha kine ki lum Khasi jong ngi bad u ong ba kine ki la biang eh ban kynshoit,

pynshitrhem bad ai-mynsiem ia ki Nongthoh Kot bad khamtam ia ki Myllung ka Ri ba kin nangpynriewspah ia ka thoh ka tar U Khasi.

Kiba la ia shim bynta ha ki jingiakren ki long U Rev. J. L. Roy, Rangbah I. M. Simon. Rangbah E. M. Sohkhlet bad Rangbah L. Gilbert Shullai.

La pyniaid ia ka jingialang da I Rangbah R.T. Rymbai.

Ka Jingim jong I Babu Jeebon Roy Jait Mairom

H MYLLIEMNGAP.

Rangbah Nongialam, ki kur ki jait bad ki khun kha ki khun long jong i Babu Jeebon Roy, ki lok ki jor, kynthei bad shynrang baroh kat kiba iadon lang hangne.

Nyngkong eh, ngam lah khlem da pynpaw ia ka jingsngewnguh bad sagewburom ia baroh kiba la lah ban pyllait por khnang ban wan sha kane ka jingialang ban kynmaw burom ia i Babu Jeebon Roy, iba la long uwei na ki Nongmait lynti ha ka liang ka thoh ka tar jongngi ka Jait Bynriew Nga ieng hangne mynta ban pynkynmaw ia ngi ia ka jingim i Babu Jeebon Roy,

Ban niewtang dudtang ia ka jingim jong uno uno u briew, ka long kaei kaei kaba eh tam ha ine i por ba lyngkot. La katta ruh to ngin ia khmih tang katto katne ia kaei kaba i la leh ha ka jingim jongi.

Ha ka snem 1838, i Bijan Mairom i la kha ia u khun nyngkong jong i, i Babu Jeebon Roy ha Saitsohpen. U Kpa jong i u dei u Ram Sing Rani, u khun jong i Tira Rani iba na shaphang ki thain Khadsawphra. I Babu Jeebon Roy, im shym la ioh lad ban leit skul ha ka rukom kaba dei. Ka daw ka long namar, ha kito ki por ym pat shym la don ka skul kiba bit ba biang, namar ba ha ka por ba dang khynnah ma i, ka jinghikai skul ha kane ka ri jongngi ka dang shu sdang shen. Ngim lah satia ban tip da kumno i Babu Jeebon Roy i la ioh ba pynnang pynstad ialade. Hynrei ngim lah ban len satia ia kawei ka jingshisha, ba uno uno u briew uba don ka jabieng kaba nep bad ka jingmut jingpyrkhat kaba proh, la um shym la ioh ka jingnang jingstad kaba paka, pynban, na ka jingtrei shitom bad jingminot jong i, i la lah ban kiew shaduh ka kyrdan kaba heh tam na ka jingsdang kaba rit tam ha ka jingim jong i. Uei mo u bym kyndeh ki mynsiem haba u para jait para kynja u ioh ia ka nam "THE FATHER OF MODERN KHASIS"? Dei pynban u Rai Sahib Sivnath Dutta, uba la ong ia kitei ki kyntien bad ngam artatien ba dei halor jong katei ka nongrim kaba la pyn-

long ia ngi, ba ngin ia don lang hangne ban ia puson bad kynmaw burom ia une u Radbah uba la ai nongkynti ia bun kiei kiei ha ngi kum ka Jait Bynriew bad ban kam kum la ki jong haduh kane ka por. Ia une keiñ, to ngin ia kyrtiang dien sa shisien ban bud na ki khongdong jat jong u ban khmih ia kiei kiba u la leh.

Hadien ba i la iehnoh ia ka jinglong khynnah bad ba i la poi sha ka jinglong samla pura bha, i Babu Jeebon Roy, i la shongkurim ia i Lakreh jait Dkhar Sawian, i ksiew jong i Lyngksiar Sohiong jait Dkhar Sawian bad u Dewan Sing Diengdoh. I la ioh ruh 8 ngut ki khun bad kita ki long : U Sib Charan Roy, U Hari Charan Roy, Radha Charan Roy, U Dinonath Roy, u Chandra Nath Roy, I Lakheitmon, U Jogendra Nath Roy bad i Hinimon.

HA KA LIANG KA JINGTREI JINGKTAH

Nyngkong eh, i Babu Jeebon Roy, i la trei kum u Second Clerk ha ka ophis jong u Principal Assistant Commissioner ha Sohra. I la trei ruh shi por kum u writer bad Interpreter jong u General Shower uba long u Special Commissioner ha ka por jong ka Thma Jaintia. Ha ka 16. 9. 1862, i la ioh promotion kum u Second Grade Sub-Inspector of Police. Naduh 1. 6. 1875, i la trei kum u Second Grade Inspector of Police. Nangta, naduh 3. 12. 1877, i la trei kum u Officiating Extra Assistant Commissioner, 5th Grade jong ka Khasi and Jaintia Hills ha Shillong. Shuh shuh, i la trei kum u Second Class Registrar naduh 2. 12. 1879 bad kum u Superintendent of Shillong Jail naduh 11. 3. 1880. Kumjuh ruh i la long u Sub-Registrar of Shillong naduh 5. 11. 1878 haduh 9. 1. 1880. Khadduh eh, i la shongthait kum u Senior Extra Assistant Commissioner ha ka 20. 11. 1894 hadien ka jingshakri kaba pura jongi haduh 36 snem ia ka sorkar, bad ka sorkar ka la ai penshon ia i 200 tyngka.

KA JINGSHAKRI IA KA RI BAD KA JAIT BYNRIEW

Nalor kitei ki kam ba i la trei, i Babu Jeebon Roy im shym la long u briew uba hun tang ba u la dap la biang ialade. Kum u briew uba iohi jngai bad uba ieit ia ka jait ka kynja, i la buh ha ngi ki longdien ia bun kiei kiei kiba ngi kum ka Jait Bynriew ngi dei ban iai kynmaw. Hato ngi nud mo ban kiet noh ia ki? Ka shong ha ngi mynta ba ngin ia pyrkhat. Khmih ia ki kam kiba i la leh :—

✤✤ Dei i Babu Jeebon Roy iba hikai ia ki Khasi ban thung jingthung thymmai nalor kiwei pat ki jingthung kiba la don lypa;

✤✤ I la hikai ruh ban pynkit jingkit da ki kali masi;

✤✤ I la long ruh uwei napdeng kiba bun ki rangbah, iba la ialeh shitom

shibun eh hapdeng kiba bun bah ki jyrwit jyrwat ha kaba plie ia ka skul Entrans ha Shillong. Namarkata i la long u nongprat lynti ba radbah ha ka liang ka jingsaang jingstad. Kum ban nang pynkyntmaw hadien ba ka sorkar ka la mynjur ban plie ia ka skul Entrans ha Shillong, i Babu Jeebon i la ai sngewbha Rs 700/- (hynñiew spah tyngka) na ka bynta kane ka kam. Bad dei u khun nyngkong jong i hi, u Sib Charan Roy uba la pass nyngkong eh ia ka Entrans na ki Khasi

** I la hikai ruh ia ki khun Khasi ban ñiewkor ia kiba bun ki jait jingtrei kum ka tih mawshun bad kiwei kiwei. Dei halor jong kane ka nongrim ba i la sdang ia ka RI KHASI PRESS ha u Nailarjong ka snem 1896.

** I la long ruh uwei na ki rangbah, iba la ai jingmut pynshlur bad ai mynsiem ha kaba seng ia ka SENG KHASI ha ka 23 11. 1899 Ha ka jingiadei bad ka niam, I Babu Jeebon Roy i la long u briew uba bit pyrkhing bha ia ka niam Khasi. Dei na kane ka daw, hadien ba i la ioh penshon ba i la pynmih nyngkong eh ia kawei ka kitab kaba kyrteng KA NIAM KI KHASI ha ka snem 1897 Shaphang kane, i ong kumne "LADA NGIM IATHOH NOH DANG KUMNE KI BRIEW KIN KLET NOH SHISYNDON HA KANE KA POR .....KA NIAM KHASI BAPLI KHLEM THOH KHLEM TAR KAN SHU JAHLYNGAID BAD YNDA BUN SNEM KIN KLET NOH KI BRIEW SHISYNDON".

** I la pynkhih ruh ia u paidbah bad ban lum ban lang ia bun ki Syiem na ri Khasi bad ki Doloi na ri Jaintia ban pynlong ia ka KHASI JAINTIA DORBAR. Wat la kane kam shym la long kam namar ki katto katne ki daw, hynrei ia ka matti jongi, ym don satia ba lah ban klet.

** Da ka jingim jong i hi i la hikai ia ki briew ban pyniadei lok bad ki briew baroh, la u Hindu ne u Musulman ne u Khristan ne u Brahmo ne u Unitarian ne ia uno uno uba don ha kano kano ka jingngeit niam. Dei kane ka jinglong kaba la pynlong ia i ban long u briew uba smat ban iabeh ha ka pang ka jhia ne ha iap ka im. Ha i, ım ju don kano kano ka jingñiew shiliang khmat, la u rit ne u khraw. Ban kyrshan ia kane, i Babu Jeebon Roy i la thoh ia ka HISTORY kaba nyngkong eh jong ka RI INDIA ha ka ktien Khasi, halor jong kane ka nongrim. Ha kane ka kot i la buh ia kine ki kyntien: "KANE KA HISTORY JONG KA RI INDIA, KA DEI IA NGI KI INDIAN BA NGIN DA TIP BHA, BAD BAN IOH PULE LA DANG KHYNNAH".

** Dei ruh ma i, iba la pynshlur ia ki Khasi ban pyniar ia ka jingstad da ka ba pule bad nang ia ki ktien jong kiwei pat ki jait bynriew. Kumta ha ka snem 1899 la seng ia ka skul Sangta ha Mawkhar bad i la thoh ruh ia ka kot "KO KHO" kum ka jingnaitlynti halor kane ka phang.

** Khadduh dei i Babu Jeebon Roy, i la thoh bad pynmih ban ym ki kot bad kita ki long kine :—

(1) KA NIAM KI KHASI — — — 1897
(2) KA KITAB NYNGKONG (BENGALI) — 1897
(3) HIT-UPODESA, Parts I II III, & IV — — 1898-99
(4) KA KOT PULE NYNGKONG — — 1899
(5) KA KITAB KHASI KABA AR — — 1899
(6) KA KITAB SHAPHANG UWEI U BLEI — 1899
(7) KA RITAB KHASI KABA LAI — 1900
(8) KA RAMAYAN — — — 1900
(9) KA KITAB CHAITANYA — — — 1900
(10) BUDDHA DEB CHARITTRA — — — 1900
(11) HISTORY OF INDIA IN KHASI — — 1900

Mynta ka shong ha ngi ba ngin ia puson bad pyrkhat shaphang ka jingim une u Raibah uba ka jait Bynriew jongngi ka la pynmih. Hato nga nud ban thew ia ka dor une u rangbah ka ka pylla jongngi Tip sa kaei pat mo kaba um pat ai ha ngi ? Hooid, ka long ka jingshisha ba uno uno u briew um ju long uba dap pura ha kiei kiei baroh — ki jingduna kum u briew ki dei ban don hangne hangtai. Hynrei to ngin kynmaw, ba ngam ju dei ban thew ia ka rynieng jong uno uno u briew na kaei kaba u duna; Ba robor, ngi dei ban thew na kaei kaei kaba bha tam kaba u briew u la leh bad na ka jingshakri kaba bha tam kaba u briew u la ai ia ka Ri bad ka Jait Bynriew. Hato ju don ino u briew u bym ieit ia ka jait ka kynja ? I Babu Jeebon Roy te, i la phla kumne shaphang ialade. "NGA LONG UBA IEIT IA LA KA RI BAD BAN STAD KI BRIEW",

Pyrkhat mynta bad thew ia ka jingjylliew bad ia ka kynian jong kitei ki kyntien Hato dang don da kumwei pat ban ong halor jong kane ? Da lei lei ruh EM. Nalor ia ka rynsan jong ka jingim, i la pyrta snnong bad kyrsiew thiah ia ka Jait Bynriew, kum u rangbah ba shisha: D i kane kein ka jingshakri kaba bha tam kaba i la ai ia ka Jait Bynriew. Kum ka dak jong ka jingsngewnguh sngewburom ia ka jingshakri jong i ha ka por ba i Babu Jeebon Roy i la khlad noh na kane ka pyrthei ha ka 16 tarik u nai Jymmang jong ka snem 1903, da ki hajar ki briew ki ia mih ryngkat bad ka mynsiem kaba khia ban leit on thang ia i sha Mawprem ha ka 20 tarik Jymmang 1903.

Ha kaba pynkut ia ka jingkren, nga kwah ban pynkynmaw biang ia ngi baroh ia kaei kaba i Rangbah R.S. Berry, ia kren shaphang jong i mynshwa :

"Lade un, dang sah shuh hangne bad ngi
Yn dang ioh bun rukom ki jingman bha ;
La kim khein bit shuh ha ka kam shakri,
Ha kam ïing, kam shnong, kam ri um duna.

Blei Kynrad Me tip hi,
Iano ba Men pynmih pli ;
Ban shngain ka ri jongngi,
Ha Me ngi shaniah tylli."

Ka Jingbyrnud ia u Babu Jeebon Roy

SHI HAJAR NGUH IA PHI BAROH.

(Ka Khasi Authors' Society ka la ioh lad ban pynlong ka jingialang rakhe kynmaw burom ia U Babu Jeebon Roy Mairom ha Mawkhar Christian High School ha ka 17 tarik U May 1980 ha ka por 2 baje janmied).

U Babu Jeebon Roy Kum U Nongialam Ha Ka Imlang Sahlang Bad Ka Ioh Ka Kot

R.T. RYMBAI I.A.S., (RETD)

Ha ki khun ki ksiew, kiba ha iing ha sem U Babu Jeebon Roy bad ha ki para lok baroh ba ia don lang hangne, ngan kren khyndiat, katba nga lah synei, shaphang une u rangbah ka Ri kat kum ka phang ba la buh ia nga ban kren. Nyngkong eh, nga pan map na phi baroh lada nga pynkyndit ne pynbitar ia phi haba nga ong ba U Babu Jeebon Roy um shym la long u nongialam ia ngi u Khasi-Pnar ha ka imlang sahlang jong ngi. Ka imlang sahlang jong ngi ka la long kaba la buh la tang u fii u kong, u ma u woh naduh hyndai kulong; naduh ba u seng ia ka riti dustur. naduh ba u seng ia ka niam ka rukom. Dei da kumta ba ngi nang ia ka khein kur khein jait bad ia ka tip kha tip man. Nangne ngi tip ban ia beh ha ka iap ka im, ha ka duk ka suk u kur u jait, u kha u man, u marjan marpa. Da kumta ruh ngi kit khia la ka ing ka sem. Da kumta ruh la hikai ia ngi ban kohnguh ia ki kmie ki kpa, ban burom ia kiba la iohi lpa ia ka sngi u bnai, bad ban iaid ban ieng da ka akor. Te ki tymmen ki san ki sneng ki pyni ia kiba dang khie dang san ban tip la ka kamram bad ban long kiba tipbriew tip blei Da kumta ruh ngi ri la ka iing ka sem, ngi pabara la ka shnong ka thaw ngi iada la ka it ka hima. Kumta ka long ka rukom imlang sahlang u khun Khasi-Pnar ha ki sngi barim. shuwa. ba ka lyer thawnang u mihngi sepngi ka sdang ban wan beh ban pynkulmar kulwit. Te ka poi ka por kaba i kumba kito ki sngi ba khraw ka imlang sahlang u Khasi-Pnar kan shah niad shah sar noh ha kane ka lyer sop sohpailen jong u mynder-ri.

Dei ha kane ka por ba u iengbah U Babu Jeebon Roy ban ym shah ia kane ka lyer khyllah aiu re ban rah ban rong ia kiba la pynkhamti ki longshuwa manshuwa ha ngi ki nongioh pateng jong ki Lym kumta. ka jaidbynriew Khasi-Pnar ba ngi sngew sarong, kaba wan hiar na la U Trai Nongthaw naduh nyngkong ka sngi u bnai halor kine ki lum shong pdeng pyrthei ka lah ban jah, ka lah ban duh haba ym don shuh ka sap ka phong ba kyrpang jong ka. Ngim dei ban klet da lei lei ba ki longshuwa manshuwa jong ngi ki la iada ban bat ban ksoh ia kine ki lum pateng la pateng da kaba pha la ka jingim, bad kumta ruh ngi khot ia kane ka Ri la jong, Ka Ri Umsnam U Ni Kong Lada ngi klet ia kane, u mynder-ri un sa kylla long trai ia ka Maitang, ba kata ka apot thaw jot kan ym poi lano

lano. Hynrei ha kine ki sngi ka jingsyier ia ka spot ka'n long shuh ka kam kai ?" Kane ka rngieb ha khmat jong ngi.

U Babu Jeebon Roy u khyllie biang ia kata ka sap ka phang paka jong u longshuwa manshuwa. Um shym hun tang ban shu ialap ktien ia ka harum ha neng, ia uba ia kynduh ha iing ha sem ne ha lynti syngkien. U im ia ka dalade hi ha la ka jingim la jong bad ha ka jong kiba ha iing ha sem hapoh ka jingpyniaid bad jingsynshar jong u. Namarkata, nga ong ha phi mynta, jait ba phi la buh kren ia nga, ba u Babu Jeebon Roy u long u nongbud bad nongbat ba shisha ia ka rukom imlang sahlang jong u Khasi-Pnar kumba la pynshong u barim bajah. Te haba ngi kynmaw burom ia u kumne ngi dei ban kynmaw ruh ba ngi la bret hangne hangtai, khyndiat ne shibun ne baroh hateng hateng ia ki rukom imlang sahlang ba la buh la tang naduh mynhyndai. Ym tang katta, imat don ki bym pat hun tang ban bret ia ki khlem da iuh ruh de ha ki pohjah bad b n sylliat haduh ba kin long khyndew artat. Ban kynmaw tang ban pyndep rukom kam bha: to ngin da ia pyrshang da ki kam. Nga sngew tynnat ban ong hangne ba ka ksiew khatduh u Babu Jeebon Roy, I Kong Sitimon Sawian, i la sdang ban pynsah pyrto ia la u kpa jong ka iing, u ba long ruh u kpa ka jaitbynriew Khasi-Pnar namar ki kam babha ba u la leh namar jong ka bad kiba u pyrshang ban iai hikai bad pyni ia ki khun jong ka. I la sdang kawei ka Seng Bhalang kaba kyrteng Ka Jeebon Roy Memorial Welfare Institute. Kawei na ki kam jong kane ka seng ka long ban sumar ia kito kiba sniew nusib ban ioh ki jingpang khyllah aiu re ba kim lah shuh ban trei ban ktah namar ba long kumba khum ba teh ia ki kti ki kjat. Ki ong ia ki ha ka ktien Phareng, "the handicapped". Kawei pat ka long ban lum bad kynshew ia ki kot barim kiba ngim kham ioh shuh bad hangta ki samla ka Ri kiba wad jingtip ban thoh ia ka histori jong ka, ne ban thoh ki jingthoh ban pynioh ki khusnam Ph. D., ha kano kano ka subiect ba ki tbit ki lah ban ioh ka kabu ban pule ia kita ki kot. I don bun halade kum kita ki kot Kum kane ka Seng ban sumar ia ki "handicapped" ym don ha ka North-East India baroh kawei, Kam don ka jong ka Sorkar ne ka jong ki Mishon (kano kano ka Mishon) ne kano kano ka kynja Seng Bhalang. Nga long u Secretary jong kane ka Institute bad I Kong Si i long President. Ka In t tute ka la sdang ban trei kam. I Kong Si i la ai sngewbha ia ka Institute kawei ka iing ka baheh, kaba shong dor da ki lak, ban pyntrei kam ia ki jingthmu jong ka. Ngi sdang shuwa ban sumar ia kito kiba hap shop ha ka nusib jot jong ki jingpang khyllah. Ki la don kiba wan thiah pang, wat kiba pang Polio ruh. Kiba wan ban ioh jingsumar shi kynta ne ar kynta katba donkam bad ban ioh jingbatai da kumno ba kin sumar ha iing ki la nang iawan iawan. Kynsan ka wan ka hukum ba ngim lah ban leh kumne hapoh Cantonment

namar kane ka iing ka don hangta. Ngi thoh sha u Defence Minister, U Jagjiwan Ram, ha kata ka por. Ngi ioh ka jingsngewlem, hynrei ym ka jingiarap. Ngi bna ba kan wan ka Prime Minister, Ka Indira Gandhi, sha Shillong ha u nai Jaiong, 23 tarik, 1975. Ngi thoh ban ioh iakynduh ia ka. La khot ia ngi ha ka 24. 4 1975 ha iing u Lat. Ngi iathuh baroh bym shah ia ngi ban sah ha kata ka iing Ka sngap kyndiang ia kaba ngi ong bad batai baroh. Kam shym la pyni dak ei ei ba kyrkieh, ba ka bun kam bad ngi dei ban kren bak bak. Hadien ba ngi la hun ban batai, ka ong ba ka Defence Department ka don la ki jong ki rul, bad ha ki Cantonment ki don ia ki jingbuh ki jingpyniaid jong ki namar ka jingdonkam jong ki ha kano kano ka por. Ia kine kam long kaba dei ia ngi ban tip kiei. Kata ka long namar ka jingshngain (security) jong ki Ri hi. Ka ong ba ka sngewburom ia ki jingpyrshang jong ngi bad kan pyrshang ban iarap ia ngi ha kano kano ka lad ka lynti ba kane ka kam babha kan roi. Hynrei ka ong pat ruh ban kular ban pynsah ia ka iing kan ym ai ha ngi ka juban ba ka Defence Department namar ki jingdonkam jong ki Armed Forces ka don ia ki jong ki rul kiba ngim bit ban pynkhein namar ka jingiada (defence) jong ka Ri. Ngi iai sah hi ha kata ka iing katba ngim pat ioh ka ktien ba ngi dei ban mih shi syndon. Ngi thoh pat ruh ka jingkyrpad ban iarap peisa tyngka ia ngi ban thied ki tiar ki tar ba ngi donkam, kiba rem suda. Ha ka 10 tarik u Lber 1977 ngi ioh ka shithi na ka Sorkar India ba ka ai ia ngi ka jingiarap Rs 81, 504/- (Phra phew wei hajar san spah saw tyngka) ban thied ia kita ki tiar ki tar. Ngi dei ban thied ia ki hapoh ar snem lym kumta ngi dei ban pynphai noh, kata ka jingai ia ngi. Ki ai shuwa Rs. 44, 478/- bad kaba sah kin ai tang shu lah pyndonkam ia kane. Hynrei ki ong ruh ba ngin wad iing noh bran bran lym kumta katai ka iing kan shah knieh Ka Sorkar Meghalaya ruh ka kular ban ai Rs 4 000/- (Saw hajar tyngka), tang ba kam shym la ai kumba leh ka Sorkar India I Kong Si i poi ha ka lyngngoh ngaiu I ong ban ai da kawei pat ka Bangla kaba bit ba biang bha hi ia ka kam jong ngi kata ka Bangla ka kyrteng ka "Newlands" bad ka don ha Laitumkhrah Ngi la kmen. Hynrei kane pat ruh ka don ha ki kti jong ka Air Force bad ym lah ban pynmih ia ki ophisar jong ka nangne Ngi pan na ka Sorkar Meghalaya ban ai ia ngi ki iing thylli ha Earle Sanatarium ba ki khot mynta ka Earle Holiday Home, bad ha kine ki sngi pat la pyndonkam kum ka jaka set ia kito kiba ia khih pynshah Sorkar kiba kham don kyrdan. Ka Sorkar Meghalaya ruh kam ai ia ngi ia kita ki iing thylli ha kita ki por, hana ba ka rul kam shah Ia kane te ngim sngewthuh shisha ynda iohi pat kumno ba la pyndonkam ia ki iing baroh mynta ha kane ka lum jong ka Earle Holiday Home. Ynda haba ym ioh iing kumne I Kong Si i ong ba in ai noh ia ngi da kawei ka jaka kaba heh bha ha Mawprem ba ngin thaw hi la ka jong. Ngi donkam palat lak ban thaw ia kane ka iing Tang ka jaka kaba i ai pat ruh ka sheng dor da ki lak hi Kumta ngim sngew dei shuh ban dang ong ia i ba in thaw hi ma i. Ngim shym thied ia ki tiar namar ba ngim ioh iing. Lada ngi thied

bad ngi shu buh khlem pyndonkam ka long noh ka kam thok. Kat ia ka kyrteng bad ka jong u Babu Jeebon Roy ngim bit da lei lei ban sdang da ki kam bym dei, kat ia u, uba iaid beit, iaid hok shi lynter ka jingim. Ha ka jingshisha ngi lah da ki buit kyllain ban thied bad buh ia kita ki tiar. Hynrei kin sniew, kin sarang haba ym pyndonkam Kumta ruh ngi pynphai noh ia kata ka peisa ba ngi ioh, Rs 44, 478/- (Sawphew saw hajar bad saw spah hynniew phew phra) ha ka 27 tarik u Iaiong, 1979. Ngi dang ia khreh mynta ban ialum peisa Ngi kyrmen ba ka Sorkar India bad Sorkar Meghalaya, khamtam, kin iarap ia ngi ha kane ka liang. Ka Sorkar Meghalaya ka la ju iarap sbun ia ki Hospital ha kane ka liang. Mynta hi ngi plie tang iwei i jingtrei barit ha kawei na ki iing rit I Kong Sitimon hapoh ki pud ka iing shong jong i hi. Kane kein kaba dei shisha, jenai jaton, ka jingkynmaw burom ia ki' riewkhraw da ki kam ban bteng ia ki kam babha jong ki, ym tang da kaba shu pynheh tyngam. Nga ngeit skhem ka Sorkar Meghalaya la jong kan ym phai lyndet ia kane.

Ngan phai noh mynta sha ka bynta kaba ar ka phang ba la buh ia nga ban kren: U Babu Jeebon Roy kum u nongialam ha ka ioh ka kot Ha kane ka liang te u long shisha u nongialam ba kynsai tam: u piar hapdeng ki piar. U la long uba riewspah eh: na pdeng ki Khasi-Pnar ha ka por jong u Ban jin tang namar ka spah jong u ngin ym kynmaw burom satia ia u kumne. Ngi la ju ia kynmaw burom ia kiba duk ruh namar ki kam bakhraw jong ki. Ki la don kiwei pat ki Khasi-Pnar ba riewspah lajan kum u hi hajan ki sngi ki rta jong u hi, hynrei ngi la klet ia ki. Ka daw ka long ba ki im tang ialade, bad namar ban lum spah lehse kim shym la sngew sang wat ban khlong na ki rangli juki ruh. Hynrei u Babu Jeebon Roy um shym la hun ban long uba donspah tang namar lade hi bad la kiba ha iing ha sem. U thrang u sliang ba ka Ri kan long kaba riewspah; ba ki iing Khasi-Pnar kin long kiba don ba em, kiba ioh ba kot

U wei u Phareng, U Henry, Inglis, uba long *millionaire* ha Ri Khasi-Pnar jong ngi ha ka spah snem ba la dep. u ioh lum la ka lak ka klur namar ka Sorkar Phareng ka la ai kabu tang ha u hi ban tih mawshun. Haba la kut ka kabu jong u run ki Khasi-Pnar jong ngi kim iohi satia ia kata ka spah ba ap ia ki. Dei u Babu Jeebon Roy uba iohi ia kata. Kumta u ruh u sdang ka tih maw shun bad u kyntu ia kiwei ruh ba kin ia bud lem. Nangta ki ia lum spah lum phew. Dei ma u ruh ba hikai ia ki Khasi-Pnar ban rep ki jingrep bad ban thung ki jingthung kiba pynioh peisa ia ki hynrei kiba kim ju pat myllien ban rep ne ban thung. Ka don kawei ka sap ba sniew ha pdeng jong ngi ki Khasi-Pnar, ba ngim shlan ban sdang ia kano kano ka kam kaba ngim pat ju leh wat la ka long kaba pynbha bad pynroi ia ngi katno katno ruh Ngi shu sngew syier ba ioh ka duh Ngi klet ba tang uba shlur uba jop. Ngi la ju shem ba kiba

uba shlur uba jop. Ngi la ju shem ba kiba kyrduh bad im kyndoi ja kpoh ruh kim kloi ban rah la ka kti ka kjat ban sdang ia ka jingtrei ba thymmai ban kham bit; namar hana, ba kim ju myllien naduh ki kpa tymmen ruh kum ia kata ka jait kam Isynei U Blei Trai kynrad ba ngi la nang lait na ka jingban jong kane ka snaiap

U Babu Jeebon Roy u iohi ba khlem ka jingnang kaba kham halor ha ka thoh ka pule, ka lawei u Khasi-Pnar ha ka juk thymmai kan sahjit. Kumta u sdang ban seng dalade hi ia ka Entrance School kaba ngi khot mynta ka High School. Ki Mishonari ha kita ki por ki buh tang ki skul rit: kaba heh dei ka Normal School ha Sohra. Kane ka shu iarap ia ki Khasi-Pnar tang ban long nongbhikai ha ki Primary School ban ioh ka tulop naduh Rs. 5/-(San tyngka) shi bnai haduh Rs 8/- (phra tyngka) shi bnai. Ia kane la pynkynriah noh sha Jaiaw Shillong hadien, bad ha Sohra (Nongsawlia) pat ka sah kum ka M E. School bad mynta pat ka long High School. Ban org ban ioh ia rung ha ki kam heh tulop ym don jingkyrmen satia. Dei kane ka skul ba seng U Babu Jeebon Roy kaba long ka Shillong Government High School mynta. Dei na kane ka skul ba ki mih ki piar jong ka Ri kiba la kyntiew ia ka burom jong ka. U khun nyngkong jong u, u Sib Charan Roy, u la pass ia ka Entrace na kane ka skul, bad u dei u Khasi uba nyngkong eh ban pass ia ka Entrace. Bud sa u para jong u, u Hari Charan Roy ha ka snem 1881. Ki skul ba halor jong ki Katholik, ha kaba nyngkong ki long tang ia ki dohlieh bad ki shiteng dohlieh Ka High School ki Katholik ka dang mih nyngkong, lada ngam bakla dang tang ha ka snem 1929, ka St. Anthony's High School. U Babu Jeebon Roy u seng ia ka Entrance School ha ka 1875 Ha ki snem ba bud ki Mishonari ka Welsh Mission ki sdang ban thaw ka Entrance school. Ban ym mih ka ia kynad namar ka kam ba bha U Jeebon Roy bad ki Mishonari ki sngew ba dei ban ia synrop lang ia kine ki skul bad ban aiti noh ia ki ha ka Sorkar, kumta ha ka snem 1880 ki aiti ia ka Entrance School jong ki ban long noh tang kawei ka skul kaba ngi tip baroh baroh hadien kum ka Shillong Government High School. Ia kane ka skul kaba long noh ka sku. Sorkar naduh ba ki aiti kumta, la buh ia ka ha ka iing ba thaw ki Welsh Mishonari ha Mawkhar. Te kumta ruh la mih ka jingiakut ba u Headmaster jong kane ka skul un long barabor u Saheb Mishonari Ka skul kaba seng U Babu Jeebon Roy ka long ha ka jaka kaba don mynta ka Telegraph Office hajan iing u Lat. Ka Shillong Government High School ka sah ha ka iing jong ka Mishon Presbyterian haduh ka snem 1975. Nangta ka kynriah noh sha iing Sorkar kaba ju long ka Hostel ia ki khynnah skul mynshuwa kaba ki khot ka Earle Hostel Jaiaw. Ia ka jaka na ka bynta ka Hostel, la shim ka Sorkar na i Lakreh, i tnga jong U Babu Jeebon Roy ha ka snem 1913. Ka Mawkhar Christian High School ka long mynshuwa tang ka Middle English School bad la ai jaka ia ka ha ka iing Sorkar hajan ka Govt School. Ha ki snem kiba hadien la kyntiew ia kane ka Middle School sha

ka kyrdan jong ka High School. Naduh ka snem 1976 kane ka Mawkhar Christian High School ka leit kynriah noh sha la ka iing la jong, na kaba la mih noh ka Government High School Ka jingmyntoi ki Khasi-Pnar na kane ka jingleh jong U Babu Jeebon Roy da kaba iasnoh kti lem bad ka Welsh Mission ka bym lah shuh ban dang ai jingkhein: ka long kum ka khlur ha bneng.

U Babu Jeebon Roy u iohi ruh ba ka thoh ka pule kam lah ban roi thikna hapdeng u Khasi-Pnar lada u shaniah tang ha ki skul, khlem da don ki kor ba un thoh ki kot Khasi ban shon ha ka ktien Khasi hi ha la ka Ri la jong hi. Hangta kin shon ruh ki kot khubor ban pynphriang ia ka jingtip kyllei ka Ri ha u khun Khasi-Pnar ba u nang ban leit bad sngewtynnat ia ka thoh ka pule. Kumta ruh u sdang ia ka Ri Khasi Press ha ka snem 1896, shi snem shuwa u jumai bah uba ki Khasi-Pnar jong ngi haduh kine ki sngi, haba ki khein ia ka rta ki tymmen ki ju phai sha uta u jumai: ki don katno snem haba u khie ne la kha ia ki katno snem hadien ba u khie U Babu Jeebon Roy u sdang ia kane ka Press ym tang ban shon kot ban rai ka thoh ka pule. U sdang ia ka ban pynioh jingtrei ia ki para ri ba duk ba shitom, bad bym ioh kam ha ei ha ei, ne bym lah ban bylla ba ka met kam shah ban trei ki kam eh ba khia, khamtam ki kynthei khynnah Kaba phylla ka long ba ha kaba nyngkong ki khynnah kynthei Khasi Pnar baduk, kiba ha ing kum ban ong noh, ka khrai ruh ka iai thylli, kim treh ban wan trei ha Press Ki sngewpoh, hana ban trei ia kane ka kam khyllih jaid bam ja trei mynno mynno. Hynrei kum salia ne lehbrain ban leit shong shakri ha ki nongwei ne mynderi, ne ban kit la ka khoh ban ban u star haduh ban da khot sa u niun khlieh. U Babu Jeebon Roy u iohi ia kane ka jinglong jong ki Khasi-Pnar jong ngi Ban da uwei pat u Khasi-Pnar ba riewspah kum u, un jin da la tim la tla ia kum kita ki jait briew. Hynrei une u rangbah um shym la leh kumta U sngew synei ia ka jingbieit jong ki. U kwah ban hikai ia ki da ka jingieit U phah la ka khun kynthei la jong ban leit trei ha Press. Kan ym trei kum ka trai ia ka kam ba halor naduh ba tang shu sdang. Em, ka dei ban trei ia ka kam barit eh, kaba kiwei kiwei ki nong bylla thymmai ruh ki dei ban sdang - ka kam tam dak - ha ka bai nong kaba poh eh. Ynda ki iohi ia kane kita kijuh ki kup shiliang ki sem shiliang kiba kyntait mynsbua ki la sdang ban ia wan wad kam ha Press. Te kumba ngi ju ong ha Jowai, ki takor pohthet ialade. Ki ong "Ban da la wan naduh ba sdang katno ngin jia da la kham nana kham kiew kam, kham ioh bai nong ne tulop ba kham heh" Mynta da ki hajar ki parasnam jong ngi ki la im ja im jhur, ki la ioh iing ioh sem namar ba ki ioh kam ha Press khamtam ha ka Press Sorkar ba ngi ju khot, Ka Pakhana, Ki Para-ri la jong ruh ki la nang seng la ki jong ki Press bad ki la long briew kumba ngi ju kren ia kito kiba nangroi ka kamai ka kajih namar ki pyndonkam la ka khlieh kim ju pynkhia kai

ka kti ka kjat bad ki iaļ minot, ki iaid ki leng bad ki kren ki khana da ka akor bad ki trei hok la ka kam. Ha kine ki Press ruh ria rin ki nongtrei ki Khasi-Pnar suda. Ngi la don kiba la kiew sha ki kyrdan ba halor ruh.

U Babu Jeebon Roy u dei u rangbah Khasi-Pnar ba paka nylla. U sneng u kraw ym tyng da ka ktien, hynrei u pyni da ki kam. Ban kren, te kabı jem, hynrei ban leh pat kaba eh. Ka ju don ka khanatang ia uta uba iathuhkhana uba ong. "To sngap ia ki ktien jong nga wat peit ia kaba nga leh."

Hangne ba kane ka jingialang jong ngi u don u ksiew khatduh u Babu Jeebon Roy na ka khun khatduh jong u Uta u dei u Bah Kynpham Singh. Une u rangbah u la thoh ka kot shaphang ka jingim jong u Babu Jeebon Roy kaba kyrteng ruh, "Ka jingim U Babu Jeebon Roy". Ngam long u kum sta jong u Bah Kynpham ban ong ia ki bym pule ia kane ka kot ba phin ia thied bad pule ia ka. Hynrei nga sngew ba nga leh la ka kamram ia ka Ri ban kyntu ia phi ban thied bad pule ia ka; namar na ka jingim jong une u rangbah phin ioh khlem pep ka jinghikai kumno ban pynlong briew ialade, bad kata kan kyntiew ia ka jaitbynriew baroh kawei. U Babu Jeebon Roy um long tang u khraw pyrkhat, u long ruh u khraw mynsiem. Niar eh ha pyrthei phin lap ba kine ar kin iasnoh kti lang ha uwei u briew. Ki dang don shuh ki kot shaphang une u paila ka Ri, kawei kaba kyrteng, "Ka Jingialang Kynmaw ia U Babu Jeebon Roy", kawei pat ka bym da dei eh tang shaphang ka jingim jong u hynrei bun pat ki jingthoh na ka ki long shaphang jong u. Ka kyrteng ka kot ka long, " Ka Jingsdang ki Skul Ha Ri Khasi". Ia kane la lum lang bad pynmih da u Bah Kynpham Singh. Ka don ruh ka jingthoh jong nga hi da ka Phareng shaphang jong u. Nga khot ia ka da ka Phareng, "Evolution of Modern Khasi Society - Babu Jeebon". La shon ia kane ha ka kot ba kyrteng "The Khasi Canvas,"

Ngam artatien ei ei ruh ba ka jingtip jong phi shaphang une u rangbah, ia ka pyrkhat pyrdain jong u, ia ki kam ba u leh bad u pyrshang ban leh kan long ka par khar ia phi hi.

"U Synniang U Babu Jeebon Roy Jait Mairom Ha Ka Thoh Ka Tar"

— U KITBOR W. NONGRUM

La kha ia U Jeebon Roy ha Saitsohpen, Sohra ha ka snem 1838. Haba u dang khynnah, um shym la iohi shibun ka jingmyntoi na ka shong skul namar ha kato ka por ka jinghikai skul ha Ri Khasi ka dang shu sdang. Ka jingnang jingtip, bad ka burom ka akor kaba u la ioh na ka jingsneng jingkraw na la rympei, ryngkat bad ka jingtrei shitom bad ka jingminot ka jong u u la lah ban kiew shaphrang ha ka kyrdan trei kam bad kumjuh ha ka liang ban pynroi pynsan ia ka jaitbynriew jong ngi ha ki bun ki liang. Khamtam ngi shem ba u la seng ia ka nongrim ba skhem bad ba khlaiñ ha ka thoh ka tar Khasi. Ha ka kyrdan trei kam, u long u briew u ba la kiew haduh ka kyrdan Senior Extra Asistant Commissioner na ka jingtrei kam kaba na ka kyrdan kaba rit

U Jeebon Roy ha kato ka por ba u dang don ha ka kam Sorkar u la iohi ia ka jingdonkam ha ka ri ba dei ban plie ia ka skul Entran. Kumta ma u bad kiwei ki riewpawkhmat ki ialeh shitom ban plie ia ka skul Entran bad la pyniong nyngkong ha ka jaka kaba don ka Telekrap Office mynta U la iarap shibun ia kane ka skul, Dei ha ka snem 1880 ba u khun jong u u Sib Charan Roy u la pass nyngkong eh ia kane ka Entran napdeng ki Khasi.

Dei hadien ba u la shongthait noh na ka kam Sorkar kata ha ka 20 tarik u Naiwieng 1894) ba u Jeebon Roy u laioh por kham bun ban plie ka lad ka lynti ban pynroi pynsan ia ka jaitbynriew ha bun ki liang, kum ha ka rep ka riang ka trei parmawshun, ka khaii ka pateng bad kiwei kiwei de. Nalor kine, u long ruh u briew uba thrang bad angnud ban pynroi pynsan ia ka thoh ka tar, ka pule ka dang'e ha ka Ri. Ha u Nailar 1896, u la seng bad plie ia ka RI KHASI PRESS bad ka jingplie jong u ia kane ka ïng-shonkot da ka jingthmu ba ki para Khasi kin ia thoh kot bad ha kajuh ka por ban aikam aijam ia ki briew bad ai jinghikai de ban nang ia ka kam shon kot.

U Jeebon Roy u long u briew uba bat skhem ha la ka jong ka Niam Khasi bad uba shaniah ha u Blei U kwah ba ia ka Niam Khasi dei ban buh jingthoh ioh ba ynda bun snem hadien ki briew kin klet noh Imat dei kane kaba la kyrsiew ia ka jingmut jingpyrkhat jong u ban sdang ia ka thoh

kot. Ha ka 2 tarik u Rymphang (February)1897 u Jeebon Roy. u la pynmih pyrthei ia ka kot —*Ka niam jong ki Khasi*. Kane ka kot ka don tang 38 peij. Ha kane ka kot. la thoh shaphang ka niam ka rukom u Khasi, bad ka kynthup ia kine ki phang- Ka jingkhein kur; ka jingkheinsang ban iapoikha; shaphang ka jingiapoikha; kaba pynhiar synjat; kaba lamdoh; kaba ia iehnoh tnga; kaba khein sang ha ka por punkhun; kaba jer khun; kaba thaw ding, ka rukom haba iap. kaba iap mynsaw kaba thaw mawbah; shaphang ki jingkñia; ka jingsneng tymmen. Ha ki tien-lam-phrang. u thoh kumne" .... tang kum ka note ban pyni lynti ia ki lok baroh ba jar kiba sngewbha ban dem iathoh nang phah lam sha nga ngan 'pynlong pat kawei kum ka Second Edition "

Ha ka 12 tarik u Lber 1897, u la pynmih ia ka kot, *Ka Kitab Nyngkong* (*Bengali*) kaba dei na ka bynta ki Khasi ha Ri Khasi bad Synteng ba kin nang ban pule bad thoh ia ka ktien Bengali La thaw ia kane ka kot da ka jingiarap lem u Babu Dinonath Biswas bad u Babu Benaik Chandra Chatterji

U Jeebon Roy u long u riewpule kot uba iar jingmut. Ban pynroi ia lada um ju leh khim jingmut ne leh kynjing ban pule ia kino kino ki kitab niam. Ia kane nai iohi ia ka jingpynwan jong u sha ka ktien Khasi ia ka kot *Hit Upodesa* Ha u Iwmmang (May) 1898 u la pynmih ia ka Kot-*Hit Upodesa Part I* ia kaba la iarap ban thoh da u Pundit Duwarkanath Sirmah Tirpathee. Ha ki ktien lamphrang jong kane ka kot. U Jeebon Roy u thoh kumne, "Ia ine i kitap rit wat ibeiñ hynrei da pule bha da ka jingsngewthuh bad pynleit jingmut bha phin shem ba don aiu Shisha ngam lah ban pynpaw haduh katno ka ngam jingmut ha ka ktien Sankrit hynrei nga la leh sa tom kat ba lah ban kylla ha ka ktien Khasi nga da shim na ka tynrai Sanskrit ba nga kylla Khasi ia ine i kitap. Wat mut ba nga niew or eh tang nga hynrei la bun ba kylla ia ine ha ka ktien naduh Europe haduh Ri Asia" Kane ka kot ka kynthup ia kine ki phang— (1) Ka jingiaroh ia U Blei, (2) Shaphang u Siem jong ka Hima Patnai Sor bad ki pundit, (3) Mitralabh -Ka jingioh myntoi na u lok.

Ha u Naiwieng 1898 u la pynmih sa ka *Hit Upodesa Part II* U la ioh jingiarap ia kane na ki Pundit Sanskrit Ha ki tien lamphrang jong kane ka kot, u Jeebon Roy u thoh kumne," Ngan iathuh hangne khyndiat shaphang ka Part II hynrei myndang ym pat job ki English ne ki Mahomedan Governments, ia kane ka Ri India, dang long u Syiem Hindoo hi, U Padsha na Persian u phah sawngut ki myntri ha ri India ba long kaba rim eh ka Hima, bad kaba tip briew nyngkong eh ia kiwei kiwei ki Hima, bad kaba shong ka jingstad kaba bha tam eh ha kane ka Ri India, ba kin wan khmih kaei long kaba eh ka jinghikai ba kin leit lam pat sha uta u Padsha".

"Kumta kiia ki Myntri ki leit lam saw jait ki jingstad nangne na Ri India sha Persia, na kita ki 4 jait kane ka kitab *Hit-Upodesa* ka long kawei".

' Nadien kata ki kylla ha ka ktien Persia, ia kane ka kitab kaba ki niew kor shibun eh...... "

U Jeebon Roy um sngewhun ba ki Khasi kin nang ia ka ktien Bengali tang da kaba kin shu pule ia ka kot. *Ka Kitab Nyngkong* (*Bengali*) kaba u la pynmih ha ka snem 1897. Ha ka snem 1899 ma u bad katto katne ngut ki riewkhmat napdeng ki Khasi ki la iaseng ia ka *Skul Bangla* ha Mawkhar. Ma u hi u la long u Secretary jong kane ka skul. Ka jingplie ia kane ka skul ka long ban ai jinghikai ia ki Khasi ban nang ban thoh ban pule ia ka ktien Bangla khnang ba kin suk ha kaba iadei kam dei jam bad ki Dkhar kiba sha ri-thor.

Ha u Lber, 1899 u la pynmih ia ka kot *Hit-Upodesa Part III* kaba u la thoh, da ka jingiarap ki Pundit Sanskrit. Kane ka kot ka dei shaphang ka Sang Graha (ka jingialeh thma).

U Babu Jeebon Roy u la phai pat ia ka khmat sha ki khynnah-rit ha kaba u iohi ia ka jingsahdien bad ka jingeh jongki ban nangkloi ia ka jingpule kot. Kumta u la pynkhreh ia ki kot na ka bynta ki khynnah-rit kiba long kum u Mawjam ban kiew sha ka kyrdan ban nangthoh nang pule. Ha u Iaiong, 1899 u la pynmih ia *Ka kot pule Nyngkong* Ia kane ka kot u la ioh ka jingiaraplem na u Babu Hajom Kissor Singh, u Pahep Radhon Singh Berry bad u Rangbah Hormu Rai Diengdoh. Kane ka kot ka dei na ka bynta ki khynnah-rit ne kito kiba dang sdang ban nang ban pule kot. Hangne ngi iohi ia ka jingtrei shitom jong u nongthoh ha kaba u la pyrshang ban pynbha ia ka jingspel ia ki ktien Khasi ha ka rukom kaba beit. Kane ka kot ka ai ruh ka jinghikai ia ka jinglong babha bad jinglong batipsngi.

Ha u Jymmang, 1899 u la pynmih pat ia *Ka kot pule ba ar*. Kane ka kot la thoh ha kata ka rukom ba ki khynnah kin nang kin roi haka jingpule ruh. Ka long ruh kaba jem ha kaba ki khynnah kin lah ban pule bad sngewthuh. Ka ai shibun ki jingsneng jingkraw ia ki nongpule kumno ban nym kren lamler ne leh sarong ne rkhie bein iano iano, kumta ter ter, bad ka hikai ban long ki khynnah tipsngi.

Ia ka *Hit-Upodesa Part IV* u la pynmih ha u Jymmang (May) 1899. Kane ka Part IV ka dei ka jingbatai shaphang ka jingiasukthma. Ka kikai ia ki Syiem, ki bakhraw batri bad ia ki briew baroh ia ka jingsuk haba don kano kano ka jingiakajia.

Ia Ka *Kot pule ba lai* u la pynmih ha u Naiwieng (November). 1899. Kane ka kot ka don ki lynnong kiba ai ki jingsneng kiba bha. Ka don ki jingiathuh-khana kiba lyngkot kiba ai jingmyntoi ia u ba pule ia ka. Ha kaba thoh ia kane ka kot, u Babu Hajom Kissor Singh ruh u la iarap lem.

Ha u Iaiong, 1900, u Babu Jeebon Roy u la pynmih pat sa ka kot— *History of India in Khasi*. U la thoh ia kane ka kot da ka jingthmu ba ki Khasi kin ioh jingtip ia ka histori jong ka India ha ka ktien lajong La pyniabynta ia kane ka kot ha ki lai bynta ; Part I-Hindu Period, part II-Mahomedan Period bad ka Part III-British Period Khyndiat ha kane ka kot u la thoh shaphang ka jingwan U Lord Northbrook sha Ri Khasi, bad ruh shaphang ka Exhibition ha Calcutta ha ka por u Marquis Ripon.

Ha u Jylliew, 1900 u la pynmih ia ka kot— *Ramayon* Kane ka kot ka long ka jingiathuh khana shaphang u Ram bad ka Sita kaba u la pynkylla sha ka Khasi na ka kot Ramayon Shaphang kane ka kot, ka kot-khubor U *Khasi Mynta* (Naitung 1, 1900) ka lathoh kumme: " Ngi la pule bha ia kane ka kitab bad ngi shem ba ka long kaba pynbrai shibun ban pule, namar kiba kum kine ki kitab kiba ju ring brai ia ki nongpule t ng ba kin shu shim ban pule, bad kam duh ruh ka jingai myntoi ia uta uba pule ia ka da ka jingpyrkhat. Ngi shem ba ka ktien Khasi jong kane ka kitab ka long kaba la bha shisha shisha Ki jingbakla ki don sa tang ha kiei kiei kiba rit ria kiba shu long kum ka jingklet ha kaba thoh. Kum ha kine ki kitab kiba long kum ka jingiakren ne ia pyni arliang arliang ba lan ban pynmih bha ia ka ktien Khasi katba kumba dei biang "

Ha u Nailur, 1900 u la pynmih ia *Ka Kitab Chaitanya ne Lord Gauranga Charitra*. Ha kane ka kot u Babu Jeebon Roy u la thoh lyngkot shaphang u Lord Gauranga, bad la pyniabynta ia ka jingiathuhkhana ha ki arphewhynriew tylli ki lynnong Ka kyrteng tynrai jong u Lord Gauranga ka dei u Nimai kaba la jer da ka kmie jong u, ka Sashi Hadien ki khot kyrteng ia u Nimai: Sree Gauranga, Krishna Chaitanya, Bal Govinda, bad ha Bengal ki khot kyrteng Chaitanya. La kha ia u Lord Gauranga haka snem 1486 AD ha Nabadip (Nadia) bad u kpa jong u u kyrteng u Goganath Misra. Haba u dang rit u la shah rah duh ha uwei u riewsniew bad la pyrshang ban pyniap ia u, hynrei u riewsniew u shynrain ban pyniap ia u Nimai bad u la leit buh biang sha la ki kmie ki kpa Ha ka met u Nimai ka iu paw ka dur ba phylla. Hadien, u Nimai u la shah hikai ha u nonghikai uba kyrteng u Pundit Ganga Das. Shaphang ka bor baphylla jong u Nimai la thoh kumne ha kane ka kot—' Da kane ka jingdonbor u Nimai ba u lah ban pynrung ka jingieit shisha (bhakti) ia u Blei ha ka dohnud ki briew kata ka pyrthei ba u long uba kham balor na ki briew bad u bam ia ryngkat briew shuh, haba dei ba dei ki mut long

u briew uba da phah khnang U Blei, ne u long ma u hi U Blei,"

Ha ka preface jong kane ka kot, U Babu Jeebon Roy u la thoh ruh khyndiat ia ka jingiathuh khana shaphang ka jingkha ia u Krishna.

Ha u Risaw 1900 u Babu Jeebon Roy u la pynmih sa kawei ka kot *Ka Kitab ba batai pynshynna shaphang U Wei u Blei*(na ka bynta ki lok para rilum bad ka Seng Khasi). Kine harum ki long khyndiat ki kyntien kiba u la thoh ha kane ka kot;—

"... lada phi pule ha kano kano ka kitab niam, phin shem ba ka jingbatai ba U Blei U Long U Trai Nongthaw ba tang marwei hi te kumta u paid bynriew u long u para jingthaw U Blei u long ha la ka liang Nongthaw ne ka bymjukut sha ka bym ju kut, u briew pat u sah ha la ka liang jingthaw na ka bymjukut sha ka bymjukut."

Shaphang Uwei U Blei —"Ia ngi ki briew baroh ruh la thaw hi da uta u juh U Blei bad ka jinglong jong ngi ki briew ka long ka ban mane dem khrup man ka sngi, man ka miet tang ha U hi, bad ban duwai ruh tang ha U Kata ka long ka kam u khun bynriew baroh kawei ka pyrthei, kam dei ba ngin buh pat ha ka mynsiem bad ha uba la thaw ia baroh kawei ka pyrthei, bad man u kynja jaid bynriew khlem da iathuh khlem da hikai, u tip hi na la ka myns em bad na lade hi ia ka Niam tynrai ba shisha bad kaba ngi— u khun bynriew baroh kawei ka pyrthei ngi ngeit skhem."

Shaphang ka jinglong u briew—"Hapdeng ngi ki briew ngi don ka jingsngewthuh, ngi don ka jingmut, ngi don ka jingkyrmen ia kaba shadien, ngi don ka jingsngewtieng, bad ngi don ka jingsngewshyrkhei, ngi don ka jingtriem, ka jingsngewma da kine ki jingmut ki la kyrsiew, bad ki ialam ia ngi ban pyrkhat bad ban ithuh ia U Blei U Trai Nongthaw, kumta kita hi ki jingmut ki la bynta, bad ki la pynbor ia ngi ban duwai ia U Blei; ba ha ka wei ka sngi ba ngin shem ka jingsuk bad ka jingsngewbha hakhmat jong U "

Shaphang ka jingim bam ju kut --"Hapdeng ki Khasi naduh hyndai eh, ki don ka jingngeit bad ka jingsngewthuh ba ka jingiap ka long tang ka jingiakhlad ka mynsiem na ka met, ynda la dkut mynsiem u briew hi,.u ju ong ba u la leit sha ing U Blei."

Shaphang ka Niam— "Ka Niam ba ki khot ki briew baroh, Niam Niam kata ka long ka kam ba ngi dei ba ngin pyrkhat, ngin shakri ngin ieit ia ki para jingthaw bad la U Nongthaw bad ba ngin duwai rit ruh ia U Blei naduh ka mynsiem, kata ka long ka kam tynrai bad ka Niam ba shisha bad bahok jong ngi."

Shaphang ka jingtip halade hi (conscience): "Kane ka jingai U Blei ia ngi, 'Ka jingiatip halade' ka long kaba tam na kiei kiei; phi lohi ban nym don ka jingiatip ha lade, te ia ei ei ruh ngim tip, kano kaba ngi leh haba lait, kano kaba ngi leh kaba dei ruh ngim tip."

Shaphang ka pap bad ka Hok, " ......ka pap ka long nongshun bakhraw tam na ki shilak, ki shiklur ki nongshuu ...Ka hok ka long ka lok bakhraw tam eh ia ki shiklur ki lok bad ki kur baieit eh hir hir ruh namar ka hok kan pynsuk ia ka mynsiem, ymtang ha kane ka pyrthei, hynrei bad ha kawei ruh, bad ka leit ialam ryngkat ha khmat U Blei U Trai kynrad jongngi ha ka jingsngewbha, sngewsuk, ka mynsiem "

Shaphang ka Dujok bad ka Bneng—"Kine baroh ar (ka dujok bad ka bneng) la yn batai ruh ki long kiba sha 'lyndet ka jingtip ngi u khun bynriew......... tangba ka dujok ka long ka bainong ka pop, ka bneng ka long ka bainong jongka hok "

Shaphang ka jingngeit da kaba skhem tang ha Uwei hi U Blei bad ngin ieit ia U, bad ngin duwai ruh mynmiet bad mynsngi ia U. Uta un isynei, un ieit, bad un ai ka jingsuk ka mynsiem da ka jingkyrkhu bam.ju kut jong U".

Ha u Naitung (July) 1901, u Babu Jeebon Roy u la pynmih pat sa ka kot *Buddha Deb Charittra in Khasi*, Ha kane ka kot la thoh tang katto katne shaphang ka jingim bad jinglong u Buddha u nongseng jong ka niam Buddhism U Nongthoh ha ka preface jong kane ka kot u thoh kumne—"Ka tynrai jong kane ka niam ka long ban ngeit ban mane bad ban dem tang ha uwei hi U Blei " Nangta u thoh pat sa kumne: "Nga kyrpad bad nga kyrmen ba ki para Khasi jongngi ba kin pule bun bun ki kitab, kiba batai shaphang ki niam Blei ha kane ka pyrthei, hangta kin shem-phang da kumno ban pynroi ialade bad ia ki paralok jong ka ri. Kam dei ba kin leh khim jingmut ne leh kynjing ban pule ia kino kino ki kitab niam. Kam dei ia ngi ban set kut ialade tang ha kawei ka sem".

Kane ka sap thoh kot jong u Babu Jeebon Roy ka la hiar pateng ha ki khun jongu, kum ha u Rangbah Sib Charan Roy jait Dkhar (uba la thoh khyndai tylli ki kot bad ar tylli ki kot-khubor), u Rangbah Hari Charan Roy jait Dkhar (uba la thoh kawei ka Drama bad kawei ka jingiathuhkhana) u Rangbah Dinonath Roy jait Dkhar (uba la thoh lai tylli ki Drama) bad U Rangbah Chandranath Roy (uba la thoh artylli ki kot).

Ka jingtrei shitom jong u Babu Jeebon Roy ha ka ban plie ia ki skul kum ka Skul Entrans ka Skul Bangla ha Mawkhar ka long ka jingthrang bad ka jingangnud jong u ba ka jaitbynriew kan nangroi ha ka pule ka

dangle. Kumjuh ruh ka jingplie ia ka Ri Khasi Press ka long kawei pat ka lad ha ka liang ban pynsaphriang ia ka thoh ka tar jong ka jaidbynriew. Na ki kot jong u kiba la kdew shakhmat, kum *Ka Niam Jong ki Khasi, Ka kitab ba batai pynshynna shaphang U Wei U Blei* u ai ia ngi ban tip shaphang ka niam ka rukom bad shaphang ka pyrkhat pyrdaiñ jong u khun Khasi. *Ka kot-History of India* u thoh ba ngin ioh jingtip ia ka Ri India ha la ka ktien li jong *Ka kot Pule ba Nyngkong, Ka kot pule ba ar, Ka kot pule kaba lai,* ki long ki mawjam ia ki khynnah rit ba kin nang kloi ban pule bad thoh. Kine ki long ruh ki maw-nongrim kiba u la pyrshang ban buh beit buh ryntih ia ka jingsneł dak ia ki ktien Khasi. Shuh shuh u la noh ia u synniang ha ka thoh ka tar Khasi da kaba u la pyniar ia ka jylli ka thoh kot ly gai ki kot *Hitopodesa Part I, III, IV; Ka Ramayon; Kitab Chaitanya* ne *Lord Gauranga Charitra bad Buddha Deb Charittra (in Khasi).* Kane ka pyni ia ka jingiar jingmut jong u. Kumban pynpaw biang ia ka jingong jongu "Kam dei ba kin lehkhim jingmut ne leh kynjing ban pule la kino kino ki kitab niam. Kam dei ngi ban set kut ialade tang ha kawei ka sem" Kine ki kot ki long kumba plie ia ka jingkhang shabar ha kaba ngi lah ban iohi ia ka pyrkhat pyrdaiñ jong kiwei pat ki jaidbynriew.

Shaphang une u rangbah u Babu F. M. Pugh ha ka jingthoh jongu shaphang 'ka jingduk ka ktien Khasi' ha ka kotkhubor "*ka Thymmei*" (Vol. I Lber 1961) u thoh kumne; Katno ngi sngewsarong ia ki jong I Pahep Rabon, bad Jeebon ki nongthoh kot Mawmluh-Sohra kiba la seng ia ka nongrim kaba skhem bad khlaiñ ha ka thoh ka tar Khasi" Nangta pat, u Rangbah David Roy ha ka jingkynthoh jong u ia ka kot u Phadar G Gosta. *Ka Ritti jongka Ri Laiphew Syiem Vol. II* ' ha ka kotkhubor "*Ka Syngkhong Jingtip*" (Thir. I laiong 1937-Kylla lyngkot 1938) u thoh: kumne: "Ngi sngewthuh ia I ma Rabon Singh, I Jeebon bad I Sib Charah Roy na ka bynta ki kot jongki Haduh mynta kumne ngi pynshongnia khlem sngewsyier haba ngi pyrkhat ia kiei kiei kiba ia dei ia ka niam lane iaka rukom ka jong u Khasi, ha ki jingthoh ba ngi shem ha ki kot jong ki". Shuh shuh ha *Nongi lam Khristan* (Jylliew 1903) I thoh kumne shaphang u Babu Jeebon Roy. " Ka history jong u ka pyni ba ka jingroi jong uno uno u briew ka kham shong ha ka jingminot jong u hi ban ia kano kano ka jingiarap kaba u briew u ioh na kiwei"

U Babu Jeebon Roy jait Mairom u la khlad noh na kane ka pyrthei ha ka 16 tarik Jymmang (May) 1903. La leit on thang ha ka 20 tarik u Jymmang (May) 1903 sha Mawprem ha la ka jong ka jaka. Na ka jingkhlad une u rangbah, u Khun Khasi u la duh uwei na ki Nongprat lynti babit bha khamtam ha ka liang ban tei bad pynroi, pynman ia ka jingnang jingstad Bad u Synniang jong u ha ka thoh ka tar ka long ka jingmyntoi bakhraw khamtam ia ki longdien kiba bud ha ki dienjat jong u.

"U Synniang u Rangbah Sib Charan Roy Jait Dkhar sha ka Thoh ka Tar Khasi"

—KITBOR W. NONGRUM

LA KHA ia u Sib Charan Roy jait Dkhar ha ka 4 tarik u Lber (March) 1862 ha Sohra Dei une uba la pass nyngkong eh ia ka Entran napdeng ki Khasi ha ka snem 1880 na ka Shillong High School. U la leit pule College ha Presidency College, ha Calcutta, hynrei tang shi snem u la iehnoh Nangta u la rung kam Sorkar kum u Sub Inspector of Police. Hadien u iehnoh ia kane ka kam bad u sdang noh da ka kam lajong.

U Kpa jong u, u Babu Jeebon Roy u la long uwei na ki nongmait lynti ia ka thoh ka tar Khasi bad u la thoh bad pynmih ia kine ki kot "Ka Niam Jong Ki Khasi", "Ka Kitab Nyngkong (Bengoli)", "Hit upodesa Part I.II III.IV", "Ka Kot Pule Nyngkong, "Ka Kot-Pule Baar" "Ka Kot Pule Balai", "History of India in Khasi" "Ka Ramayon" " Ka Kitab Chaitanya", "Ka Kitab ba batai pynshynna shaphang Uwei U Blei" bad "U Buddha Deb Charittra".

Kum u kpa jong u, u Sib Charan Roy ruh u long u riew pule kot pule sla bad u don ruh ka sap thoh kot thoh sla. U la pynioi pynsan ia ka thoh ka tar Khasi lyngba ki kot kiba u la pynmih pyrthei U ju pule bun jaid ki kot kum ki kot niam bad kiwei de. Kane ka pynkynmaw ia ngi ia ka jingthoh u kpa jong u, u Babu Jeebon Roy, ha ka preface jong ka kot "Buddha Deb Charittra" (1901) kaba ong kumne, "Nga kyrpad bad nga kyrmen ia ki para Khasi jong ngi ba kin pule bun ki kitab, kiba batai shaphang ki niam Blei ha kane ka pyrthei, hangta kin shemphang da kumno ban pynroi ia lade bad ia ki paralok jong ka ri Kim dei ba kin leh khim jingmut ne leh kynjing ban pule ia kino kino ki kitab niam. Kam dei ia ia ngi ban set kut ialade tang ha kawei ka sem."

Ha u Kyllalyngkot 1902, u Sib Charan Roy u la pynmih nyngkong eh ia ka "*Chhanakya -Nity Darpana Lane Ka Kot hikai buit ban iait ban leng jong u Chanakya*". Ia kane ka kot la pynkylla sha ka Khasi ha ka rukom ka prose na ka ktien Dkhar. Ka don 46 peij bad la buh dor 3 anna kawei. La thoh ia kane ka kot da u Chhanakya, u riewstad hyndai ha ka ktien Sanskrit. La thoh ia ka ha ka ktien Khasi kaba shai bha bad kaba don bun ki jinghikai kiba bha. Ka jingpynmih jong une u rangbah ia ka e ka kot ha ka ktien Khasi ka long ka kumba pliu ia ka

jingkhang ba ngin iohi shaba, ia ka jyrkhat ka pyndaia jong kiwei pat ki jaidbynriew.

Ka kot khubor Khasi kaba la pynmih nyngkong eh ka dei "U Nongkit Khubor" ba la pynmih da u Sahep Williams ha ka snem 1889, hynrei ka kot khubor Khasi kaba nyngkong eh kaba la pynmih pat da u Khasi hi ka dei "U Khasi Mynta" ia kaba la pynmih da u Hormu Rai Diengdoh ha u Lber 1896 U Idonkba Lyngdoh Nonglait u la pynmih ia "Ka Pateng Khristan" ha u Risaw 1896 bad u Sib Charan Roy u la pynmih ia "U Nongphira" ha u Naitung, 1903. Ha kaba sdang jong kane ka kot khubor u Sib Charan Roy u thoh kumne – " *U Nongphira* u ban phira sadong shadong, u ban khmih ia ka dei ka lait, ia ka niam ka rukom, ia ki nongiaid lamwir, nongiaid buaid, ia ka kam pyrthei ka kam mariang, ia ka kam shnong kam thaw, nadub haduh katba u lap u ioh, katba u kot kynjoh ka khmat, kot kynjoh ka shkor, lada ha ia u mong ne ha la ri ne ha la raj ne sha shnong kiwei. baroh un khmih lang un khmih lem ban ioh tip ioh khubor u para khun ka ri ban roi ka bult ka akor ban sngew bsiangap lem bad u Siem ka Siem ban nang ka thiah peit ka thiah shongi ii. To ho lok ho jor iarap, ja kynpham lang baroh " U Morendro Doonai ha ka kot · *"Ka Jingshai na la ka Ri"* u thoh kumne shaphang une u rangbah bad kane ka kot khubor "... ..U ju thoh shibun kiei kiei kiba sngewtynnad ban pule ha kata ka kot Khubor U nang ruh ban thoh ki ktien kynthah kiba sngew thamula bad kiba shongnia artad."

Shuh shuh, u Kynpham Singh ha ka Souveair—*"Ka Shillong Centary Celebration"* u thoh kumne ha ka phareng shaphang une u rangbah bad kane, ka kot khubor - " His paper was the only paper which dared to criticise the British policy of encroachment on the sovereignity of the Khasi chief and their flagrant violations of the Agreements and treatie. Througg his writings and petitions to the Government he ever impressed upon the Khasi people that they were never a conquered race and kept the British ever conscious of the independent status of the Khasi States. He constantly kept in touch with the Ind an National Congress movement regularly subscribing to their organ '*India* since 1903 and was the only Khasi Editor who gave prominent publicity to the movement His paper was also the only Khasi paper which gave detailed accounts of the Kamagata Maru incident In Ia 1914 his paper was banned of his 'unpatriotic' comments on the War."[4]

Ha kaba kut jong kane ka snem la ong ba u Fhader G. Abele, u nongpynmih ia ka kot khubor "U Nongialam Katholik (ha ka snem 1902), u la ia shem ia u Sib Charan Roy bad u la aiti ba un pynmih ia kane kot khubor jong u. Imat u Sib Charan Roy um shym shimti ia kane ka kot khubor –"U Nongialam Katholik" namar ba u hap ban pyniaid ia la ka jong ka kot khubur—"U Nongphira

khubor—"U Nongialam Katholik" namar ba u hap ban pyniaid ia la ka jong ka kot khubor—"U Nongphira."

Shaphang ka kot—*"Ki Riti jong ka Ri Laiphew Syiem"* jong u Phadar Giulio Costa u Kynpham Singh u thoh pat kumne: "Haba u G. Costa S C. u la lum bad shon ia kine ki jingthoh u Babu Sib Charan Roy—(1) Ka Dustur Ioh Pateng (2) Ki Adong. Jingpynshitom bad (3) Ka Bishar Khasi ha ka kot jong u *Riti jong ka Ri Laiphew Syiem,* kita ki jingtip shaphang ki riti hyndai ki sah bad ki neh haduh kine ki por. Lada kitei ki jingthoh jong u Babu Sib Charan Roy ki la shu sah tang hapoh ka kot khubor jong *U Nongphira*. lehse ma ngi mynta ngin num iatip shuh ia kitei ki jingtip ba kordor shaphang ka jingstad u Khasi hyndai."

Ha kajuh hi ka snem 1903, u Sib Charan Roy u la pynmih ia ka kot—*"Ka Bhagavad Gita"* lane *Ka phawer kaba nieu tang shaphang U Blei"*. Ha kane ka kot ka don ruh ka jingthoh—"ka jingthoh—" ka jingiakyrsieu". Ka Bhagavad Gita ka dei ka kot ba la pynkylla sha ka ktien Khasi na ka ktien Sanskrit bad kaba ai ka jinghikai ban kham shemphang shaphang U Blei Trai Kynrad Shaphang ka Bhavagad Gita ngan buh hangne ia ka jingthoh kaba la mih ha ka kot khubor *"U Khasi Mynta"* (Nailur, 1903) kaba la ong kumne:......Ha kata ka kitab la thoh ia ka jingiakren uwei u briew u Orjun bad u Krishna uba ong ba dei hi ma u U Blei Trai Kynrad ba u wan kylla briew. Kata ka jingiakren ne jingsneng jinghikai u Krishna ia u Orjun ka la mih namar ba u Orjun haba u la ia taiar shrak ha madan ban iapom bad ki jong u Dorjodhon ki para-kha, hynrei ha ban sa ia pynnoh nam-Blei u kynran u ong ba um nud iapom bad la ki kur ki para ki lok ki jor bad la ki nonghikai etc. Nangta sa mih ka jingsneng bad jinghikai laiphew ka jaid na u Krishna ia u Orjun. To da pule phin myntoi khlem artatien ha ki bun rukom".

U la pynmih pat ia ka kot—*"Ka jingiakyrsieu ia ki Khasi"* ha kajuh hi ka snem 1903. Kane ka kot ka don ar bynta. Ka bynta kaba sha khmat ka dei "Ka jingkyrsieu" bad kaba shadien pat ka don—"ki jingsneng Tymmen ki Khasi."

"Ka jingiakyrsieu" ka dei ka jingthoh ha kaba u Sib Charan Roy u la pyrshang ban wad ia ka tynrai ka ktien Khasi bad hangta u pyni ia ka jingiasyriem jong katto katne ki ktien Khasi bad ki ktien Sanskrit, Hindi, Bengali bad Kharjan. Kine harum ki long katto katne na ki nuksa ba don ha kane ka kot—

(a)

Khasi	Sanskritidhotu (root)	Sanskrit	Hindi	Bengali	Khar.
Bha'	Bha'	Bha'	Bhala	Bhala	Bala
Lute	Lutt	Lynthyn	Loot	Lute	—
Duk	Dukha	Dukha	Dukha	—	—
Jaka	—	Jaga	Jaika	Jaka	—
Pyrkhat	Pragya	Prokkya	Porikka	—	—
Sot	Sot	Sot	Sot	Sot	Sot

(b)

Khasi	Sanskrit	Hindustani
Kam	kam	Kam
Hat (ka iew)	hat	hat
Jait	jat	jat
Myntri	Montri	Montri
Mei	Ma	Mai
Sima (hima)	Sima	Simana
Spot (smai)	sopoth	sopet
Hikai	sikha	sikhai
minot	—	mehnot
u swar (shipai)	—	sowal

Shuh shuh ha ka bynta ba shakhmat jong ka kot—"*Ka Jingiakyrsiew*' u batai kumne shaphang ka ktien—'Khasi bad Dkhar' :—"*Khasi*" ka mih na ka ktien 'Khas' kaba mut ka iaka kaba sah khlaw; 'Dkhar' ka mih na ka 'Dakhol' (kaba lah jop ne la lah dakhol) Kumta kat kum ka rukom jingkynnoh ia kito ki birew kiba don ne wan don ha kito ki jaka, ne ia leit uba shong ha 'Khas' ki ong 'Khasi bad ia uba la shong ne wan sah ha kaba la lah 'dakhol' (la lah shna la Jop) ki khot' Dakhar' ne 'Dykhar' Ngi ki Khasi ngi ia wan mih hi na shatei shaphang Hindustan, bad ynda ia sah ha "Ri Khasi", ngi sa shu khot ia lade ki Khasi bad ia ka ri thor ba la jop ngi khot 'Ri-Dykhar. 'Bri' ne 'Rep' kine ki ktien ki mih na ka Sanskrit 'Bhri' (kaba ri ba bsa) bad Ruha, rupon (kaba thuug barep)

Ha "Ki Jingsneng-Tymmen Ki Khasi" u Sib Charan Roy u la buh khyndiat ki jingsneng tymmen ki Khasi kiba iadei bad ka Sastor. Kine harum la sot na kane ka kot:—

(1) "Mane ia la *ki* kmie ki kpa kum Ka Blei u Blei".

(2) "Wat ju pynlah, wat ju ia shlein shlein bad la ki kmie ki kpa ba sang. Ia U Blei ngim iohi, ki ki long ki blei ha pyrthei. Kiba ngeit sneng kiba mane ha ki ki shem babha."

(3) "Wat ju ia buhn id ia kaba lait shisien; uno uno ruh u bam ju ial biang suda; uei uei ruh ia shisien uba lait suda: ia map na kata, paralok".

(4) "Kiar na ka kajia; wat ju ia kajia bad no bad no ruh, wat ju ia ring saiphla.".

(5) "Mane ia la ki kmie ki kpa, ki tymmen ki san; burom ia la ki kha ki man; ieit ia la ki marjan marpa; isynei ia kiba rit baria."

(6) Wat ju rkhie bein iano iano ioh wan bit raibi sha lade."

Haba pun ba long lei lei wat ju leit peit ia kaei kaei kaba isih, ne leit peit shin ia u dkoh u ja ..'ah, ioh bit bha la ki khun naba kum bein kum nieu kumno ha .a a mynsiem, sa bit ei sha la ki khun ki kti."

(7) Shaphang ki nongbeh mrad u b.th ka jingsneng—

"Ka dei ban beh mrad sa.. i samoi: ka doh mrad kaba khiah krad ka shnong ka thau ruh ka .. .i' ka shait haba ioh mrad."

(8) " Ha ka pyrthei shongbas.. ym tam kano kano ruh tang ka hok kaba tam."

(9) "Lah kaba hun ei katba ai U Blei, kat ba ioh ba duh' kumba la wan iapan ia ka hukum; ym ju lah khyndat ia kaba la buh un-ongbuh bynta. Kano kano kaba ai U Blei kaba bha suda."

Kare ka pynkynmaw ia ngi ba u Pabep Radhon Singh Berry run u la pynmih ia ka kot—" Ka Jingsneng Tymmen: Part II' ha kane hi ka snem. 1903.

Ha la snem 1988, u la pynmih ia ka kot—"*Ka jingiapyni ka kmie bad ki khun* ". Ka kot ka don 76 peij. La thoh ia ka jingiakren iapyni hapdeng ka kmie bad la ki khun shaphang ka niam. Une u rangbah u rwai kumne:—

"Pyrthei phim shem kum jong Niam ki Khasi,
Ia pyrthei ka khein kum ling-basa iew;
Ia hok ban shong kamai, kat ka nam hi,
Tad ioh lam Iing U Blei la ia jingkynshew"

Ha ka snem 1912, u Sib Charan Roy u la lum lang ia ki jingkren jong u kiba ha ka Seng Khasi bad u la pynmih ha ka kot lyngkdop haba u jer kyrteng—"Ki Lekshor1912, bad u buh dor ia kane ka kot 1 anna kawei. Ki phang kiba don ha kane ka kot ki long (1) Ki jingkren shaphang ki Khasi ki dei kiei" bad (2) "Ka jingkren shaphang ki jinglait ka niam Khasi ba mynta." Ia kine ki phang la kren ha ka 7 bad 25 tarik u Iaiong (April) 1912 bad la lamphrang da u Babu Hormurai Diengdoh. Ha ka snem 1913, u la pynmih pat ia ka kot—"Ki Lekshor—1913". Kane ka kot ruh ka iasyriem ia katei ka kot ba la kdew haneng.

Ha kane hi kajuh ka snem 1913, u Sib Charan Roy u la pynmih ia ka kot lyngkdop—"Ka Kot Tohkit Tir-Tir shaphang ka Niam Tip Blei ki Khasi". Ka paw na ka kot khubor "U Nongphira" ba une u Rangbah u la thoh ia kane ka phang naduh ka snem 1906 bad la pynmih ha ka dur ka kitab lyngkdop ha katei ka snem ba la kdew haneng. Hadien la nang pynheh pat ia kane ka kot bad la pynmih biang ha u Naiwieng (November) 1919. La thoh ia kane ka kot ha ka rukom ki jingkylli bad jubab, ha kaba la tai jylliew ia ka niam la jong. Ki phang kiba don ha kane ka kot ki long kine— (1) U Blei (2) U Blei, ka Mynsiem bad ki jorlong pyrthei, (3) U Suidtan, ki ksuid, ki Mynsiem; (4) ka jingthau ia u brieu bad ia kiei kiei baroh; (5) Pyrthei (6) Ka Niam tip-Blei tip brieu (7) Poi-iiug U Blei lymne hiar sha-niamra, bad (8) Ka shong donburom ha pyrthei.

Ha ka snem 1919, u la pynmih sa ka kot-"*Ka Niam ki khasi* (*ka Niam tip-Blei tip-brieu*". La thoh ia kane ka kot kat kum ki ktien rim bad ki ktien tymmen katba u nongthoh u lah ban shèm na ka jingiakren ia khana bad tymmen bad khynnah. U nongthoh u pyni ba ka niam jong ki Khasi ka don ar bynta- shi bynta ka long ba ka hikai ban tip ia la U Blei U Trai Kynrad ban dup leit poi sha Ing U Blei.

—Sa shi bynta pat ka long ba ka hikai ia ki brieu bad tip ia u para bynrieu ban dup long ka shong don-burom sah-burom ha pyrthei. Ha kane ka kot la thoh shai ba ka niam ki Khasi ka dei ka Niam-tip-Blei. -tip - brieu. U longshuwa u manshuwa u la lah buh kyrteng bad la hikai la batai ia la U Blei naduh kulong kumah ba u long: U Blei Najrong Natbian U Blei U Kynrad, U Blei U Nongthaw Nongbuh, U Nongsei ia ka synieng ka rta, U Blei u Nongbuh bynta, U Blei shihajar nguh. Ka niam ki Khasi ka hikai ban ia burom para-briew. Ka pyrthei ka long tang ka iingshong -basa ne ka iing-bynda na ka pyrthei shiphang-sngi ne ka pyrthei shongbasa, kumta ki kham im-sngi ne peitngor ia ka Ing U Blei. "Kumta ki tymmen Khasi ki iai duwai bad iai kwah tang ban im slem ha pyrthei ban dup ioh ioh kynshew ban kamai ia ka hok."

Ban poi Ing U Blei une u rangbah u thoh kumne "Ia ka Ing U-Blei ka Niam-ki-Khasi ka thuh khana ne kren shai ba tang da la ki kam Poi- Blei-hok ne kam sah-sot te kata yn ioh"- "Ym lah ioh ia ka Ing-U-Blei' da ka jingknia ne da ka jingbahkhala mano mano ne uei uei ia ka pap ka sang jong uno uno uwei pat, ong ka Niam-ki Khasi,"

"Kum ki rieu-tip-brieu-tip-Blei
Bat la ka hok ka sot ban poi -blei lawei."

Ka shong don burom sah don burom ha pyrthei para briew ka long da ka jingtip ia ki khein-kur khein-kha. ban iaieit ia burom ha pyrthei. Katto katne shaphang ka jinglehniam une u rangbah u thoh kumne. "Ka kam leit thep maubah ruh ia kiba la don maubah ne mauniam ne ia kaba da buh maubah ne ia kiba mon thau maubah, ka long tang ka *jingleh kam* ban ioh leh nam leh rong ia la kiba ha la ing (kmie kiau ne kni) bad ban ithuh kha ithuh man donburom sahburom da ka jingiaphur ia-siang ar-liang kha-ar liang-man."

Nangta u la buh bun ki jingsneg jingkyntu jong uba rim hapoh ka niam tip-Blei ki Khasi. Shaphang ka tip-kur tip-kha ba ka dei ka jingtip briew u rwai de kumne:-

"Ko riew tip-kur tip-kha, hei tylli kawei,
Da la jingtip jingsngewthuh ba ai U Blei:
Ha Seng u Kur- u kha la mynwei
Ban iewbih la ka Niam tip-briew tip- Blei."

U Sib Charan Roy u don ruh ka sap ban thaw jingrwai Ha ka snem 1919 u la pynmih ia ka kot- "Ki Jingrwai Niam-ki-Khasi " Ki jingrw kiba don ha kane ka kot ki long kine- Ka jingrwai shad suk mynsiem; ka jingrwai iawer lok; ka jingrwai pynshngain, ka jingrwai Seng shiteng snem; Ia mih brieu lei ha pyrthei?; Jingiakyntu para riew-tip kur tip kha; ka jingpule u barim; ka jingialong tip-brieu; ka sap -ka phong hi ka niam; U Blei uba-lah-ei marwei hi; u ieij ka burom -blei; ym ju bit iuh ka jingsam bynta- U Blei; lawer leit Seng; ka jingnaham; ka lyati ioh jingsuk kauid pap: ka jingsneng ka sang ka ma; bad kajingkyntu ban iatrei la ka bynta bynta.

Kiba bun na kine ki jingrwai jong u la pynrung ha ka kot- *"Ki jing-rwai seng khasi"*.

Une u rangbah u la pynmih ruh ia ka kot- *"ka jingkren ia pule sha-phang ka Niam"*. Ia kane ka kot ngam shym lah ban ioh haduh mynta.

Ha u Nai Lber. 1928, u Sib Charan Roy u la pynmih pat da kawei ka kot khubor kaba u la jer- "U *nongpynim*". Ia kane la pynmih shisien shibnai bad la buh dor 2 ana kawei bad shityngka piah shisnem. Kiba bun na ki jingthoh ki long iasyriem kum kaba u ju thoh ha "*U Nongphira.*"

Ha kane ka kot khubor issue No. 1 Nailber 1928 ngi shem ia ka jing thoh kaba dei shaphang-" Ki jingkren paidbah shaphang *la ka Niam*" kaba la kren da u Sib Charan Roy ha u Jymmang (May) 1919 bad ha u Nohprah, (December) 1927 oad ki nongialam ha kane ka phang ki long u Babu Hormu Rai Diengdoh bad u Macdonel Basaiawmoit.

Kane ka kot khubor ka la iakynduh ruh ia kajuh ka jingeh kum "*U Nongphira.*" *U Nongpynim*" u la sangeh shipor naduh u Naitung 1930 haduh u Nohprah 1930, bad u la mih pat ha u Kyllalyngkot 1931. Ha u Kyllalyngkot 1931 la thoh kumne "wan poi da ka jingmaham na ka liang ki Sorkar ba lada u thoh khubor lehbein ia kiba leh Gandhi da ka Sorkar, kata yn bon noh ia ka kot khubor jong u ban mih."

Imat naduh ki snem 1930. u Sib Charan Roy u la bud noh ia ka jingngeit Blei kaba don ha Sohsynnam ha kaba u Dormi Pdah ka-siej (uba la iap noh ha ka 28 tarik u Rymphang (February 1940) u long u Riewhok bad u Sib Charan Roy pat kum u Hynniew Badonburom. Ka Raikut jingmut lang jong ka dorbar kaba la long ha ka snem 1940 ha kata ka Ingmane I Mei Hok ba Sohsynnam ka thoh kumne"... Bad la iakut ba u Hynñiew Badonburom ba un thoh, kat ka hukum I Mei Pairo Ksiar bad u Pa B'ei lang bad ki Kompani I Mei Hok, ia *Ka bui-hok Tynrai* ka ban kynthup ia ka Niam bad ia ki Aiñ ki kanun, ia kiba da la wan rah bad la sodnekol da ki jong U Pablei Nongbuh hok bad da ki kompani I Mei-Hok na ka Bui I Mei Hok kaba don ha Ingmanehok I Mei Hok ha jrong."

Kumta ha u snem 1940, u Hynñiew Badonburom (U Sib Charan Roy aid Dkhar) u la thoh ia kata ka kot-"*Ka bui hok -Tynrai kaba na jrnog*(*ka barit*)" .Une u rangbah u la thaw ia kane ka Bui-Hok-Tynrai kaba rit kumbala hukum da U Pablei Nongthaw Nongbuh Hok bad da I Mei Pairo Ksiar I Rangbinong I Mei Hok tang katba kin nangioh jingioh jingmut katto kattne ki symbai- bynriew kumno ban iaid kum ki briew kiba la wan kha biang ha la ka hok. Na kane ka kot, ngi shem katto katne ka jingbatai shaphang ka jingngeit ha kane ka Ingmanehok I Mei Hok ha Sohsynnam. Lyngba kane ka kot, u Sib Charan Roy u la nang pynriewsspah shuh shuh ia ktien Khasi. U la ai ki ktien kiba rim bad ba thymmai kiba ym ju kham ioh sngew ban pyndonkam, kum kine- 'U Pablei Nongbuhhok, I Mei Pairo Ksiar', 'I Mei Rangbinong I Hok ', 'Ki Kompani I Mei Hok, ' 'I Mei Rem

Malikut' 'U Hynniew Badonburom', 'Khuhok' 'Sohjinghun', 'laiphewsiëh (Ki mrad)', bad kiwei kiwei. Ban na kine ki ktien bad ki kyntien ha kane ka kot *"Ka Bui Hok Tynrai,"* ngi ki longdien ngi shem jingeh ban sngewthuh. Ka shong mynta ha kane ka pateng ban iawad ki thud iatih iatai ia ki jingmut kiba don ha lyndet jong kine ki ktien.

Ha ki bynta ba shadien jong kane ka kot, u Sib Charan Roy ha ka 17 tarik Nailar (August) 1940 na Ingmanehok I Mei Hok, ha Sohsynnam u u thoh kumne "Ia ka Bui Hok Tynrai kaba rit, khnang tang katba kin nang ia ioh jing nut ki Symbai bynrieu Ban bat ia kano ka *Niam*, Ban pynkhuid la ka kut-shadem da kumno, Ban leh kumno haba kha-ba-long bad haba iap, Ban buh sumar kumno bad Ban Duwai kumno ha la kane ka jingian kum ki brieu kiba lawan-kha-biang ha ka Hok... Ka Bui-heh yn nang shna hi tiak pa tiak bad yn sa pyntip ynda la lah dep.

Ka jingkylli mynta ka long, la kata ka kot *"Ka Bui-Hok-Tynrai kaba Heh"* ka la mih pyrthei ne em? Namar haduh mynta ngam lap ia ka sabut ba ka la mih.

Na ki kot ba la pynmih pyrthei da u Sib Charan Roy ngi shem ba ka rukom spel dak ka kham pher na kiwei pat ki kot. Um ju pynkut ia ki ktien da u "U" hynrei u pynkut la u "u" kum kine- "thaw" u spel "thau", "briew" u spel 'brieu", "shwa" u spel 'shua", 'maw' u spel 'mau'.

Na ki kot jong une u rangbah kiba la kdew sha khmat, ngi shem ba lyngba ka kot *"Chanakya Viti-Darpan lane Ka Kot hikai buit ban laid ban ieng jong u Chanakya"* bad ka kot *Ka Bagavadgita lane Ka Phawer kaba nieu tang shaphang U Blei"* ha ka ktien Khasi, u la plie ia ka jingkhang ba ngin iohi shabar ia ka pyrkhat pyrdain jong ki wei pat ki jaitbynriew. Na "Ka Jingiakyrsieu" ngi shem ba u la pyrshang ban wad ia ka tynrai ka ktien Khasi da kaba pyni ia ka jingiasyriem jong ki katto katne ki ktien Khasi bad kiwei pat ki ktien kum ka Sanskrit, Hindi, Bengali bad Kharjan. U la pyni ioa ruh ia u synñiang ha ka lyngkha ka poitri Khasi da kaba u thaw ia ki jingrwai Niam ki Khasi. Lyngba bun tylli ki kot kiba iade shaphang ka Niam U Khasi, u la sei ia ki ktien Khasi tynrai bad kiba tiymmai ha ka pyrkhat pyrdaiñ u Khasi bad da kata u la tei, u la pyniar bad pynriewspah ia ka ktien Khasi. Ki kot khubor kiba u la pynmih ki la long kiwei pat ki jingtrei jong une u rangbah ha ka ban pynphriang ia ka thoh ka tar ban pynriewspah ia ka ktien Khasi.

Ha ki snem ba khadduh, u Sib Charan Roy u la ju leit sah slem slem sha Sohsynnam, Hynrei ha ki sngi shwa ba un khlad noh, u Rangbah Sib Charan Roy jait Dkhar u la wan phai pat sha la ïing ha Umsohsun bad u la khlad noh ha ka 16 tarik u laiong (April) 1952.

KHUBLEI

Ka Jingim U Rangbah Hari Charan Roy' bad u Synniang Jong u Sha ka Thoh Tar Khasi

—E. WESTON DKHAR

Ka don ka jingong ki riewstad ba u kpa u bakhraw u pynkha ïa ki khun ki bakhraw; bad ka kmie kaba don burom ka pynkha briew ïa ki khun kiba don burom bad ba tip-blei tip-briew. Ka rympei ka long ka shlem basaiñ ïa ka longbriew manbriew. Ki tymmen ki ong, ba ki khun kiba mih na ka rympei ne ka longïng longsem babha—ki tyngshaiñ kum ki khlur ha ka pyrthei, katba ki khun kiba mih na ka rympei ka thymmei bajot bapei ki long ka jingthad rong ha ka pyrthei, kam pher kam pher katno ka ryngïeng ryngïot jong ki ka jrong ne katno ki heh u synñiang u bynhei. Ka pyrthei bad kiei kiba sawdong jong ka ki lah ban pashat ki jingtip kiba pher ba pher ha ka jabieng bad ka jingmut jingpyrkhat jong u briew kiba i kumba kin tyllep ïa u; hynrei horkit kim lah ban tuh kyntang ne kynthet noh ia kata ka kun saiñdur ne ka-khun ka-mur; ka kun-blei ba la bsap la thaiñ na rympei. Dei hangne ba u 'men Khasi u pyndonkam ia kyntien—"ka Long-Ïng ka Long-sem" bad ka matti ksiar jong kum kito ki briew ka sah parom ban skit khana pateng ha ki longdien, ba ki ruh kin khan kin puramit kaei kaba don burom bad kaei kaba dei ïaroh. Dei kane ka daw lehse balei ba ka Khasi Authors' Society ka pyndon-burom la ki 'matti lyngsyun jong kito ki radbah ka ri; kiba ki dak bad ki kam jong ki kin ïai sah pyrto pateng la pateng ha ka dohnud ki khun ka ri.

Ka jingkhraw jong u briew kam shong ha ka rta ne u ñiuhlieh, hynrei ka shnong ha ki kam kiba phuh-ñiuhlieh wat la ka rta ka danglung: ne ha ka degree kaba u wei u ïoh lymne katno u pnah thylliej bad u ïar ka spah ka nam; hynrei aïu u pyrkhat hok bad aïu u la leh namar la ka ri bad ka jaitbynriew. Ka jingieit ri kam paw tang ha ka saiñ pyrthei lymne ha ka shuki kaba uwei u shong. Ka burom bunsien ka long tang ka japha snaïap La thew la woh ïa ka ryngïeng ryngïot jong u briew na kaei ba u leh bad kaei ba u thehsei namar la ka ri, wat la ka long kaba rit eh ruh. Ha man ki pateng ki mih ki briew kiba khraw bad ka jingkhraw jong ki ka paw bad ym lah ban buhrieh ïa ka namar ki la leh ei ei namar ka ri bad ka jaitbynriew. Don kiba ong ba ka khusnam ïeit ri ki ïoh tang kito ki riewshlur kiba pha ïa la ka jingim ha ka thma bad kito ki phah saiñ-pyrthei jalyeit-umtyngur; hynrei ki don shibun kiwei pat ki riew ieit ri

haman la ki pateng kiba jar jar ki mih bad jar-jan ki jah kiba ka kyrkhat jong ki kam paw satia ha ki sla jong ka histoy.

U Rangbah Haricharan Roy u wan na ka ĩng ha kaba ka longkmie longkpa ka don bad ka aiñ tip-blei ka synshar bad kiba burom tole-lu ka hok. Une u Rangbah u dei u khun uba ar jong U Rangbah Jeebon Roy, na Nongnong Sheila, u paĩa jong ka rı bad u khlur ba kynsai jong kata ka skul 'Ki Bakhraw' ha Sheila ĩa kaba la seng ha ka snem 1823, 12 tarik u bnai February. bad kaba la kyllon noh khlem lah khie-khlieh shuh ha u Jumai bah ka snem 1897 (June) La kha ĩa u Rangbah Haricharan Roy ha ka snem 1863 bad u la khlad noh ha ka 25 tarik, July 1913. La ong ba u long u Khasi uba ar ban pass Entrance; kata haba u la dap 18 snem ka rta.

Nyngkong, une u Rangbah u la trei kum u Writer (Clerk) ha D.C's Office, Shillong. Ngim tip na kano ka daw ba u la ieh noh ĩa kane ka kam; hynrei kawei kaba ngi lah eh ban sngewthuh ka long ba kato ka juk ka long ka juk ha kaba ka mynsiem trei shakri kam pat suhthied parpaiñ ha ka jabieng u khun Khasi Khara. Ka kyntien 'Tulop Dorma' ba la pyrwain 'Tulop Dorsha' ha ka ktien Khası ka long ka kyntien ba la sngewthuh shaı ha kato ka por kum ka kyntien kaba bit eh tang ĩa u shakri, kata u briew uba la duh noh ĩa la ka jinglaitluid namar ka kpoh; kaba bun napdeng ki Khasi kim lah ban ktha ĩa ka namar ki long ki briew kiba ieit ĩa ka jinglaitluid bad jinglong kynrad halor lade. Kane lehse ka la long u diengpyngkiang ha u Rangbah Haricharan Roy Hadien jong kane u la trei la ka kam pyntrei mawshun ha ki par ha Shala bad Majai. Lehse dei kane kaba la pynlong ĩa u ban thoh ĩa ka 'Sabitri' bad 'U Kausik' ha ka style kren ki Shala, da kaba u bsap bun ki kyntıen bad ki rukom pyrkhat jong ki

Une u Rangbah u la poikha nyngkong ha ki syiem Nongkrem bad la ĩoh arngut ki khun shynrang bad arngut ki khun kynthei. Hadıen ba ka kmıe kı khun kam don shuh u la ĩap-mat bad leit ĩng-briew biang sa ha ki Dohling ha Sohra, bad na ine u la ĩoh iwei i khun kynthei. Ym don dulir ei eı shuh ban pynpaw ĩa ki kam lehse kiba bun, khamtam ĩa ka pyrkhat ka pyrdaiñ ki jingthrang ki jingangnud kiba une u Rangbah u don ha ka rta kaba u im 50 snem.

Shuwa ba ngin bishar bad sngewthuh ĩa ka jingim jong uno uno u briew, ym lah ban ĩaid kiar ĩaid lait khlem da bishar ĩa ka pateng pateng bad ka longĩng longsem jong uno uno u briew; namar ka dei ka ĩa-khmih bad ka rympei ka dei ka shiem saiñdur jong ka longrynieng rynsan ka pyrkhat ka pyrdaiñ, h'oid wat ka longbriew hi. Ka ĩng jong u Rangbah Jeebon Roy Mairom kumba ka paw, ka la woh la thaiñ, la [illegible]

sohsat ha ki khnong ki khriang ka Hindu Philosophy bad mythology; ne ha ki kyntien jong u Rangbah Kynpham Singh. ba ka ïng jong ki ka la *get involved* ha ka Hindu philosophy. Ka bor ne influence jong ka Hindu kolshor ka la ksam bor bah ha ka Ri Khasi-Jaintia naduh ki sngi u Ñi u Kong. Hoid, wad ka niam ryngkat ki phan ki kyrpad ki la suh-thied parpaiñ ha ka pyrkhat u Khasi haduh ba u la bsap mangkariang rhah—ba mih u Syngkai Bamon, Ramshandi, ka Lukhimai ka 'lei-khyrdop, ka tyrut ka smer. U Biskorom. Ka Sondibisori, ka Kalimai, ka Durgamai, Ka lei-khuri, ka dkoh bad bun ki hajar jait Phan kyrpad bad ki lei-ïng'lei-spah ki la rung la phngian ha bun ki kur ki jait Khasi.

Ka bynta ba khatduh jong ka khatkhyndai spah snem ha ri Khasi ka long ka aiom jong ka jingïatakhuh kaba jur la ha ka pyrkhat pyrdaiñ, ka niam ka rukom: bad ki jingkylla kiba bun kiba kit ïa ki pateng bynriew ba shadien sha kiwei pat ki pyrthei jong ki jingpyrkhat; hangne ka sdang ban speh ban sei lung. Dei ha kane ka aïom jong ka spah snem ba ym tang ka bor jong ka Hindu Philosophy bad ka Hindu kolshor ka la suh jylliew ha ka jingpyrkhat ki briew jong kane ka ri, hynrei wat ka niam Hindu hi ha ka dur jong ka Hindu Mission, ka wan paw pyrthei bad wad maw nongrim ban bynshet ha kine ki lum Khasi Ka dei ruh ka aïom ha kaba ka kolshor bad ka niam Musulman ka sdang prong wad jaka ban bynshet nongrim ha kine ki lum lyngba ka Muslim Mission. Hynrei baroh ar ki kyllon. Ka niam Hindu ka kyllon ha ka doh masi bad ka niam Musulman ka kyllon ha ka doh sniang. Ka dei ruh ka aïom ha kaba ka western kolshor lyngba ka niam Khristan bad ka Christian education ka pynskhem la ki maw nongrim ha ka dohnud jong ki ksiew u Hynñiew trep Hynñiew skum. Dei ka jingwan tur jong kine ki bor kiba na shabar kaba 'a pynpyrkhat ïa ki Rangbah khasi ban ïohi ba ka Niam Khasi ka don ha ka jingma. Kane hi ka wan rah ïa ki jingkylla kiba bun ha ka pyrkhat pyrdaiñ ban saiñ dur ïa ka lawei jong ka ri.

La ka niam Hindu ka ïoh jaka tang ha ki katto katne ki briew ha ki katto katne ki bynta jong ka ri; pynban ka bor jong ka Hindu Kolshor bad philosophy ka la suh thied jylliew jylliew. Khamtam ka Hindu mythology ka la ktik ïa ka jingmut jingpyrkhat jong kiba bun ki riew pyrkhat. Lehse kane ka lah ban long ba ki Khasi ha kito ki por kim pat kot ban sngewthuh ïa la ka dor jong ka Khasi Kolshor bad Philosophy. Ha kito ki sngi ngi lah ban ïohi ha ki lympung bad rynsan theatre ha kylleng ka ri ba ki ïalehkai tamasa na ki jingïathuhkhana ka Mahabharad bad ka Ramayan bad haduh katno ba ki nongpeit kai ki ïa muja lyngngiar khlem khlip ka khmat shaïa ïashai. Phin ïohsngew ïa ki Baiñ ïakop rwai dkhar ha man ïa ki shnong bad haduh katno pat ba ki ring ki khring ïa ki hajar ki nongsngap kai; bad na ki lyniar ki jyrdom ne ha sawdong ki lyngwiar dpei ka ri

phin iohsngew ia ki khana ba babang sngewtynnad jong ka Ramayan bad ka Mahabharat; bad ha ki brisoh brikwai, ki lyngkha ki risai ki har ki har ki tal jingrwai babang na ki ryndang basiang ki khun Khasi Khara.

Lada don kiba ong ba ka Niam Hindu bad ka Niam Khasi ki long kawei bad ka juh, U Rangbah Haricharan Roy lyngba ka Drama, 'Sabitri' bad ka jingiathuhkhana 'U Kausik' jong ka Mahabharat, u pynpaw shyrpa ba kam long satia kumta Pynban u pynpaw ba wat la ka Hindu Mythology ka la ktah bad tuh ia ka dohnud jong u, hynrei ka niam Hindu pat kam lah ban tuh ia ka jingngeit jong u kaba la bynshet ha ka niam tynrai ryngkat bad ki longshuwa man shuwa, bad ha ka u piam u ksam u kdup Lyngba jong kine ki jingiathuhkhana u nongthoh u wad ia ka jingshisha jong ka jinghikai ban tei ia ka longbriew U da pynpaw ia ka mynsiem jong ka jingsngew burom ia ka Mahabharat bad ia ki jinghikai ba kordor kiba don ha ka Lyngba kine ki jingiathuhkhana kiba la ktah bad parpaiñ ha ka jingmut jingpyrkhat jong u u pashat ban kyntu bad tei ia ki nongpule bad ha kajuh ka por u pynpaw pyrthei haduh katno ba u la ngam la sohsat ha ki khuiñ ki thwei ka Hindu Mytholo[illegible] bad haduh katno ka Hindu Philosophy ka la ngam ha ki khleiñ shyien ka pyrkhat jong u Lyngba kine ki ar ki jingiathuhkhana U Rangbah Haricharan Roy u pynpaw pyrthei ba ki nongthoh histoiy kin b[illegible]h dak b[illegible] l[illegible] h istar ia ka mynsiem jong ka por ha kaba u im. Kawei ka jingshi[illegible] ba une u Rangbah u don ban pynpaw pyrthei ka lo[illegible]g—'*Ka ho[illegible] kab[illegible] [illegible]*' bad kata ka hok ka jop ha kaba khatduh la katno katno ki jingeh ki thaiñ ki jakhom ia ka jingim Ka tien hok ka khangkhyrdep wat ia ki [illegible]yidop byrhuiñ ka jingiap, ka plie wang ia ki khuiñ jingkyrkhu b'la buhrieh, bad ka pynioh ia ka bneng basuk kaba ka dohnud basngur ka ap bad ka iai angnud Ka hok bad da ka hok u pyrsat mynsiem ia ki nongpule lyngba ki phng t jingshisha ba la bsap ha ki-tei ki jingiathuh khana ba kin im-hok bad kamai ia ka hok bad kata kaba tam na pyrthei ka kynthei kaba nok naba ka ia kynduh ia u tnga uba khuid ka long ka umpholiew jingkyrmen ka jingieit bad ka jinglong sngur sotti jong ka, ka pyndumbuit tiaw wat ia u blei bym map ka Nurok hi, Ka jingsngewbha jong ka b[illegible]oh ka don ha u tnga, bad u tnga jong ka u shem ka jinghun jingsuk tang ha ka hi, haba u long uba khuid ba [illegible]. Lada kine ki [illegible]ngsneng jong kine ki jingiathuhkhana ki ktah ki shoh ia ka dohnud jong une u Rangbah, kata hi ka paw ia ka jinglong ba shapoh jong u Ki jingpdiang jong u ia kine ki jinghikai bad ka jingkwah jong u ban pashat lem ha kiwei pat ka pynpaw ba u um long uba jyndong mynsiem, hynrei uba burom ia ka jingsneng jingaikai jong kiwei pat ki jait niam Lah eh ban beiñ ne pynrem ia u briew jong kano kano ka niam haba u iaid lait iaid kynriang na la ka jingngeit, hynrei um sngew pat ba ka long kaba dei iaroh ban beiñ, ban rngop ne pynrem ia, kano kano ka niam ne ka jingngeit, ne ktah 'mationg ia ka kolshor jong kiwei pat. Shi

kyntien ngi ïlah ban ong ba une u Rangbah u dei shisha u Rangbah; namar u sngewthuh ba da kaba burom ïa ka niam bad jinghikai jong kiwei pat u kyntiew kham sha jrong ïa la ka niam bad jingngeit jong u hi. U Rangbah Harichbaran Roy u long uwei na ki nongmait phang ba nyngkong ha ka liang ka Khasi Drama bad u nongbsap ïa ka pyrkhat Hindu ha u Khasi ban pdiang ïa kaei kaba bha kaba don ha ka, da ka jingthmu ban pynïar ïa ki pud ki sam ka pyrkhat u Khasi bad ruh ban pynriewspah ïa ka Khasi literature.

Wat la ngam tip la u ne u Rangbah u thoh ïa kane ka Drama 'Sabitri' jong ka Mahabharat ban pule ne ban act theatre, hynrei katkum ka mynsiem jong ka por ka pynpaw shai ba kum kine ki jait Drama la thoh ïa ki ban act ne wad jaka ban rung ha ki theatre.

Ka Jingim U Nissor Singh Lyngdoh Nongbri

—U Dr R.S. Syiem.

U Nissor Singh u long u khun ba-ar jong I Bida Lyngdoh Nongbri bad u Boor Maingiang uba long u Head-constable jong ka Khasi Hills Police. La kha ia u ha Police Bazar, Shillong ha ka snem 1868. U la sdang leit skul ynda u la dap 11 snem ka rta ha Mission High School, Shillong. U la pass ia ka Middle English Scholarship Examination ha ka 2nd Division ha ka snem 1886 haba u la dap 18 snem ka rta U la pass ia ka Entrance Examination (Ka Matriculation ne H.S.L C Examination ba ngi ong mynta) jong ka Calcutta University ha ka snem 1890. U la leit ban pule College ha Calcutta ha ka Free Church of Scotland and Duff College. U la pule hangto ar snem ia ka F.A. (First Arts) ne I.A, (Intermediate Arts) ba ki khot hadien. Hynrei kaba sngewsih ka long ba shuwa ban sa long ka Examination u la pang jur bad u la hap ban wan phai noh sha ri Khasi ha ka 19 tarik u bnai March, 1892.

U la ialeh ia ka Departmental Examination jong ka Office u Comptroller (kaba khot mynta ka A'G's Office) kaba ha Shillong bad u la pass ha ka 13 tarik u bnai April, 1892, bad la thung ïa u kum

u "Passed Apprentice" ha u bnai June jong kajuh ka snem. Hynrei u la trei hangne tang khyndiat bnai bad ha ka 17 tarik u bnai June 1893 u la iehnoh ia ka kam bad leit rung ha ka Mission School, Shillong kum u nonghikai.

Na ka bynta ki kam-iing kam-sem u la dei ban iehnoh shipor ia ka kam hikai skul. Hynrei u la rung biang ha u bnai July, 1894. Namar ba u long uba nang bha ia ki sur jingrwai la pynshet ruh ha u ia ka kam kum u nonghikai jingrwai jong ka skul.

U la shimti shipor (Officiate) ia ka kam kum u Headmaster jong Mission M.E. School, Shillong naduh u bnai June, 1895 bad la pynskhem ha kane ka kam ha ka 1 tarik u February, 1899.

Nalor ba u long u nonghikai skul, u Babu Nissor Singh u la long ruh u nonghikai Khasi ia ki Sahep kiba don ha kata ka por kiba trei kam Sorkar.

Ha ka 26 tarik u November, 1895, u Babu Nissor Singh u la shongkurim ia I Shinimai Syiem Mawnai bad na ine u la ioh sawngut ki khun laingut ki kynthei bad uwei u shynrang. Ine i la khlad noh ha ka 9 tarik u December, 1902 Baroh sawngut ki khun kim don shuh mynta. Hadien ba la khlad noh itei i lok ba nyngkong u la shongkurim pat ha ka 18 tarik u June, 1903 ia I Honimai Syiem iba long i para trai jong i Shinimai Syiem. Na ine i lok ba ar, u la ioh sawngut ki khun, arngut ki kynthei bad arngut ki shynrang. Na kine sa tang iwei, I Dioramai Syiem i dang im haduh mynta.

Hadien ba la iap i lok ba-ar, u la shong kurim sa ia iwei pat, hynrei ine ruh i la iap tang khyndiat por bad im shym im khun. Na i lok iba khatdnh I Delsimon Laitflang, i bym don shuh mynta don iwei i khun kynthei, I Daisy Laitflang, iba dang im haduh mynta.

U Babu Nissor Singh u la long u briew uba trei shitom shibun eh bad da ka jingtrei shitom jong u u la nangkiew irat ha la ka jong ka kam. Na ka kam Headmaster jong ka M.E. School la thung pat ia u kum u Sub-Inspector of School (3rd Grade) ha Jaintia Hills ha ka 15 tarik u February, 1905 bad la kyntiew pat sha ka 2nd Grade ha ka 1 tarik u bnai May, 1905 bad la wallam noh ia u sha Khasi Hills. U la kiew pat sha ka Class VI jong ka Subordinate Educational Service ha ka 27 tarik u September, 1908 bad u la pass ia ka Lower Grade Department Examination ha ka 25 tarik u July, 1910 ha ki subject baroh U la shimti ia ka kam kum u Deputy Inspector of Schools naduh ka 17 tarik u bnai June, 1915 bad la pynskhem

ia u ha kane ka kam ha ka snem 1914 bad la phah ia u sha Garo Hills U la trei hangtó kum u Depury Inspector of School haduh ba un da iap.

Kumba la kdew haneng, u long u briew uba trei shitom bad um ju pynlehnohei ia ka por. Haba u leit jingleit kylleng ka ri Khasi-Jaintia um ju shong thiahthai hynrei mynmiet ha ka iing ba u sahmiet, u ju siang ia ka snieh skei ne khla bad u shim ia ka synduk sabon ne kano kano kaba lah ban pynlong miej bad u thoh jingthoh. Teng teng u kh t ia kito ki riewtymmen kiba tip bha ia ki rukom ki durtur Khasi bad ia kito ruh kiba nang bha ban iathuhkhana puriskam; bad u phah ia ki ban iathuh; nangta u thoh ia kiei ba ki iathuh da ka jingshai i mombati. Kumjuh ruh haba u don ha shnong, um ju pynsyrwa ia ka por da kaba mihkai shane shatai, hynrei u shong ha la kamra bad pynleit ia ka por ha kaba thoh jingthoh. Wat ha ka por tlang ruh, um ju kham syaid ding lait tang haba la khriat eh ki kti, u shu wan syang shipor bad u ieit noh biang sha la kamrathoh. U long ruh uba khie step bha rynkat bad ka tyngab.

U Babu Nissor Singh u long uwei na ki nongtei ia ka jaitbynriew jong ngi ha ka liang ka thoh ka tar (Architect of Khasi Literature) da kaba u thoh ia katto katne ki kot kiba long ka nongrim ia ka jingpynroi bad pynriewspah ia ka ktien Khasi bad ruh ia ka jingiaid shaphrang jong ka jingnang jingstad. U la long u nongthoh jong ka "Khasi Mental Arithmetic" ryngkat bad I Babu Barnabas. U la thoh ruh ia ki artylli ki "Khasi Arithmetic." Hynrei ki jingtrei kiba radbah eh jong u ki long ki artyli ki Dictionary kawei na ka Khasi sha ka Phareng ka bym pat ju don ba pynmih ha kata ka por, bad kawei pat na ka Phareng sha ka Khasi. U la ioh buskit na ka Sorkar na ka bynta kine artylli ki kot. U la thoh ruh ia ka "Hints on the study of the Khasi Language" kaba ki dang pyndonkam ha ki skul haduh kine ki sngi. Kawei pat ka kot kaba la shon hynrei ka bym shym lah ban pynsaphriang ka long, "U Nongh'kai bad ki Khynnah Skul". U la shim bynta ruh ha kaba iarap ia u Col P.R.T. Gurdon ha kaba thoh ia ka kot kaba kyrteng, "The Khasis" ryngkat bad kiwei kiwei de ki rangbah Khasi. U la long ruh uba nang bha ia kiwei pat ki jait ktien bad kita ki long ka English, Bengali, Assamese bad Garo. U la leh ruh shibun kiei kiei ban kyntiew ia ka jaitbynriew Garo bad u la thoh ruh la ka kot, "Mental, Arithmetic in Garo". U la ieit ia ki Garo bad ki Garo ruh ki ieit bad burom shikatdei eh ia u. La ong ba bun na ki ki la shim ia ka kyrteng jong u ban pynkyrteng ia la ki khun kum ka dak ka jingieit bad bad jingburom jong ki ia une u rangbah.

Ki kmie ki kpa jong u ki la long ki bym long Khristan, hynrei ma u pat u la kylla Khristan ha ka ka snem 1885 bad u la pyniasoh ia lade bad ka Balang Welsh Calvinistic Methodist. U la shim la ka jingkhawai U Trai ha

ka 2 tarik u bnai April, 1893. Kumba la ong haneng, u la long uba nang bha ia ki Tonic Solfa bad u la thaw bad pynkylla Khasi katto katne tylli ki jingrwai niam.

Hynrei wat hapdeng katne ki jingtrei shitom bad jingbunkam, teng teng u la ju pynsynjor ia la u saisiej da kaba leit khwai bad siat mrad. La ong ba u long u rawon u batbit bha uba pyndonkam ia ki jait reel naduh iba rit haduh kaba heh U long ruu u nongsiat u batbit shikatdei eh. U la lah ban siat her ia ka sim tang da kaba peit ia ka syrngiew jong ka. U lah ruh ban pyndei ia i kot Zigzag, da ka rifle na shiliang sha shiliang lum.

U Babu Nissor Singh u la khlad noh ha Tura, Garo Hills ha ka 20 tarik February, 1918. U Mot jong u dang don haduh mynta ha lum jingtep Baptist Mission ha Tura, Garo Hills. Ngim artatien ba lada un jin da la kham jrong ka rta jong u ha kaue ka pyrthei un jin da la leh ban pynmih shuh shuh ki jingthoh ki ban kyntiew ia ka jaitbynriew.

[Ka Khasi Authors' Society ka la pynlong ia ka jingialang kynmaw burom ia U Babu Nissor Singh ha Mawkhar Christian High School ha ka 20 tarik U February 1980 ha ka por 4 baje janmied.]

U Nissor : Sing U Nongthoh Dikshonari

— Rev. Fr. Sngi Lyngdoh, S,D.B.

Shi-hajar nguh ia ki nongpyniaid jong kane ka jingialang ban pyndonburom ia uwei na ki khlur ha ka sahit-bneng jong ka thoh-ka-tar Khasi: U NISSOR SING. Une u dei na ki nongthoh Khasi ia uba ma-nga hi shi met nga kynmaw, nga niewkor bad nga burom.

Lada ngi ngeit ba don kum kata kaba ki khot ka "Sngi ka basniew" ne ka "Sngi ka basniew-bok", haba ngi peit na ka liang ka ktien bad ka thoh-ka-tar Khasi. ngim banse ban ong ba kawei na kito ki sngi ki basniew bad ki basniew-bok ka dei ka 20 tarik u Rymphang 1918, ka sngi ha kaba ka jingiap ka la rong-noh na kane ka pyrthei ia u Bah Nissor Sing ha ka por ba u dang pura bha ka bor-pyrkhat bad ka bor-trei-kam. U la don tang 48 snem ka ryta Lah ban ong ba u la khlad-noh ha ka por ba u dang long samla. Ka jingduh ka la long ka bakhraw ha ki bun ki liang, hynrei khamtam eh ha ka liang jong ka ktien bad ka thoh-ka-tar Khasi.

I. U NISSOR SING U LA TEI MAWNAM IA LADE

Ha ka jingim jong u, u Nissor Sing u la leh bun kiei-kiei kiba pynsahnam-sah-kyrteng ia u haduh mynta mynne. U la long uwei na kito ki rangbah u Hynniew Trep ia kiba ki paitbah ki la shaniah bad na kiba ki la khmih-lynti bun kiei-kiei kiban tei ia ka jingim jong ki bad jong ka jaitbynriew. U Nissor Sing u la pynurlong ia kane ka jingwan bad jingphohsniew jong u Hynniew-Trep-hynniew-skum salonsar. U la leh shibun kiei-kiei kiba la myntoi da shisha ia ki para-briew ha ka pateng jong u bad ha ki pateng kiba bud ruh. Te kumta ngi lah ban ong ba u la thung bad pynieng ki mawnam bad ki mawbynna ia lade da ki kam radbah ba u la leh. Hynrei u mawnam bad u mawbynna u bajrong bad u bakhraw tam ba u Nissor Sing u la tei, ia uba ka mariang kan ym lah ban pyntwa, u dei ka "KHASI ENGLISH DICTIONARY", ia kaba u lah pynmih ha ka snem 1906. Kane ka "Dikshonari" ka dei da shisha u Mawnam uba kham neh bad kham eh ban ia ka rnong bad u Nissor Sing u lah ban pyrta jam mynta kum u Myllung Horace: Exegi monumentum aere perennius...! (1)

---

(1) Ha ka ktien Khasi : Nga la tei u mawnam uba kham neh ban ia ka rnong.

Kane ka KHASI-ENGLISH DICTIONARY" ka dei ka kam radbah ka ba u la leh. Ha ka 'Tienlamphrang ba u la thoh ha ka Phareng-ha ka snem 1904, u la ong kumne: ... ' I have engaged in a work so arduous that I cannot profess to have succesfully completed it". (2) Ha ka Khasi kine ki kyntien ki mut "Nga la shimti ia ka kam ka ba eh kaduh katta-katta ba ngam lah shuh ban ong lada nga la pyndep hok bad pura ia ka ne em".

Haba ianujor bad kiwei pat ki Dikshonari, kane ka jong u Nissor Sing ka long kum u diengbah-diengsan hapdeng ki phlang-ki-kynbat. Ka dei ka nongrim, ia kaba la tei ym tang da ki maw uwei halor uwei, hynrei da ki maw bad ka dewbilat ba la pyndait bha sbak, ka nongrim ka baskhem bad ka bathikna na ka bynta kiwei pat ki nongthoh Dikshonari. Ia kane u Nissor Sing hi ruh um shym artatien eiei. Ha sngap ia kine ki kyntien jong u ha kajuh ka Tienlamphiang ha ka Phareng: ' I am, however, satisfied that a foundation has beenlaid for any improvements that may be made in future" (1) Ha ka ktien Khasi u ong kumne, hynrei nga sngewhun-bi-jrut ba nga la seng ka nongrim kaban iarap ia kiwei ban kham iehbha shuh-shuh hadien-habud". Da shisha, u Nissor Sing, da kaba thoh ia kane ka Dikshonari, u la seng ka nongrim ka baskhem na ka bynta ka ktien bad ka thoh-ka-tar Khasi jong ngi.

II. KA DIKSHONARI: KA NONGRIM JONG KA KTIEN.

Baroh ki briew ki tip, la ki long ki bastad ne ki babiej, ba kiei-kiei ki dei ban don ka nongrim lada ki kwah ban im, ban khie-ban-san bad bad pura ban seisoh. Ngim ju iohi ba ki dieng-ki-siej ki mih ha suin khlem nongrim ha ka khyndew. Ngim ju shem ki iing-ki sem kiba shu sdien ha lyer khlem nongrim ha ka dewksang. Hynrei na kiei-kiei baroh, kaba kham donkam ia ka nongrim ka dei ka Ktien. Khlem ka nongrim ka baskhem ka Ktien ka kloi ban jah-rngai.

Ka Ktien ka dei ka bor aiu-re kaba iai kyrsoi kum ka umpohliew na ka jaitbynriew. Ka dei kaei-kaei kabym ju sangeh ban khie-ban-san bad ban kylla ruh ha ka dur-ka-dar katba ki dang iaid ki por. Hynrei ha kane ka jingkhie-jingsan jong ka, nyngkong-nyngshap eh, kam ju kham dondur-dondar ei ei: kam dondur-dondar ha ka rukom-kynnoh ia ki kyntien; kam dondur-dondar ha ka "Grammar" ne ha ka rukom-buh-ryntih ia ki sentens ne ha ka rukom-kren. Baroh kiei-kiei- ki shu long kyllum Lah ban pynsyriem ia ka Ktien bad ka um ha kano-kano ka pyntha shrah ka bym pat pyakhein:

---

(2) Author's Preface p. iii
(1) Author's Preface p. iii

hangtai phin iohi ka khohruh-khohram bad ka um kaba shu tuid khlem larkam ei ei, wat la ka long ka daw jong ka jingim ki phlang-ki-kynbat, hynrei ym iohi kba ei ei. Ka tuid kulmar shane-shatai bad khatduh-khatwai ka lah tuh ban jah shano-re-shano. Ka Ktien ka long kumjuh: ka tuid bad ka paitpnat har-rukom bad ka lah ban jah-rngai bad kumta ka jingthmu jong ka ban pynsngewthuh ia ki briew bad ban pyniatylli ia ki ka shu pulom ei. Bun ki Ktien ha ka histori ki lah jah ha kane ka rukom.

Ka jingmih jong ka buit-ka-sap thoh-dak ka la iarap shibun ia ki Ktien bapher-bapher ban saiñdur ia lade bad ban neh ha kane ka pyrthei. Ka dei ka buit-ka-sap thoh dak kaba la pynneh ia ki Ktien hyndai kum ka Sanskrit, ka Krik, ka Latin ka Akkadian, ka Ugarit ka ktien Ijipt ka ktien Shaina bad kumta ter-ter, katba ki ktien kiba la don shuwa ka buit thoh-dak ki la jah lut baroh khoit bad ym don batip shuh ia ki. Katba ki nangbun ki kot, katta ka Ktien ka nang khlain, katta ka nang lah ban khie bansan bad ban pura. Na kane ngi lah ban ring-jingmut, ba ka thoh-ka-tar bad ki kot ki long ki badonkam na ka bynta kano-kano ka Ktien.

Hynrei ngi shem ba tang ki kot hi bad kiwei pat ki rukom-thoh-rukomtar kim biang satia ban pynthikna ia ka jingiaineh, ia ka jingkiew irat bad ka jingpura jong ka Ktien. Khamtam lei-lei na ka liang ka rukom-kynnoh, ka rukom-spel-dak bad ka rukom thoh-ryntih, ki kot bad kiwei pat ki kynja jingthoh kim biang. Ym tang kata; ki kot hi marwei ki lah ban pynmih shuh-shuh ki jingkulmar ha kine kiei-kiei baroh. Ngi shem ba uwei u nongthoh um ju thoh kum uwei pat, khamtam eh haba ka ktien ka dang sdang ban mih pyrthei. Namarkata la ju niew ia ki Ktien ki bym pat don kano-kano ka Dikshonari kaba la kubur salonsar, kum ki Ktien kiba dang lung-dang-khynnah. Kane ka dei ka daw barei ki briew jong ka England ki la kmen haduh katta-katta haba ki la bna ba u Dr. Johnson u ba thmu bad mutdur bad pynmih kawei ka Dikshonari kaba iakot kyrdan bad ka Ktien Phareng jong ki. Ha ka snem 1707, uwei na kine ki briew kiba sngewthuh u la ong kumne : "Na ki kot baroh, ngi dang donkam eh kawei ka Dikshonari, ka ban pynthikna ia ka dur-ka-dar jong ka Ktien Phareng kumba ki la leh ki nong France bad ki nong Italy." Kane ka mut ba ki Phareng, ha ka por jong u Dr. Johnson, ki la sngewthuh shai ba ka Ktien jong ki kam pat pura kum ka Ktien French bad ka Ktien Italian. Ka daw ka long ba ha England ym pat don kawei ka Dikshonari kaba la thoh paka bad kaba lah ban long ka nongrim na ka bynta ki nongthoh-kot. Te tang shu tip ba kan mih kum kata ka Dikshonari ka bapaka na ka kti u Dr. Johnson, ki nongshon-kot ki la iaknieh, kumban ong noh, ban shon ia ka Dikshonari jong u.

III. KA DIKSHONARI KA IAPHER NA KIWEI PAT KI KOT

Na kito kiei kiei kiba ngi la ong haneng, ka paw shai ba ka Dikshonari ka iapher na kiwei pat ki kot ha ka jingthmu bad ka kam jong ka Kam dei tang ka kot ha kaba ngi lah ban shem ia ki jingmut-jingpyrkhat, hynrei ka dei ka kot kaba hikai kumno ban pyndonkam ia ki kyntien, kumno ban buh ryntih ia ki bad kumno ban thoh ha ka rukom ka ba-iphuh iphieng bad ka bashai. Ka dei ka kot kaba saindur ia kiwei pat ka kot ha ka rukom thoh ka babitdor.

IV. KA DUR-KA-DAR BASHISHA JONG KA DIKSHONARI

Bun na ngi kiba la pule-kot-pule-sla, ngi tharai ba ka Dikshonari ka dei tang kato ka kot ha kaba la lum-lang ia ki kyntien bad la buh ia ki jingmut jong kine kijuh ki kyntien ha kawei pat ka ktien, kum ha ka Phareng ne Assamia Kane ka long tang kawei na ki bynta bad ki kam jong ka jingthoh Dikshonari Ki la don bun bun kum kine ki kot ha England ha ka por jong u Dr Johnson, hynrei ki Phareng kim pat sngew ba ki la ioh, bad la don ka DIKSHONARI kaba bi[illegible] ior bad ka ktien jong ki. Ban ai ia ki jingmut jong kawei ka ktien ha k[illegible]ve pat ka long ka bynta ka barit tam jong ka jingthoh Dikshonari.

Khnang ba ka Dikshonari kan lo[illegible] ka bashisha, ka bapura bad ka babitdor ban ioh ia ka nam Dikshonari, u nongthoh u dei ban leh ia kine kiei kiei harum, kiba shim por haduh [illegible]itta-kata bad kiba dawa ka jingmihsyep mihsyar ka bymkai shuh.—

1. Nyngkong eh, u nongthoh u dei ban lum-lang ia ki kyntien baroh katba u lah ei. Kane ka kam, kam dei ka bajem. U Nongthoh u dei ban lum-lang ia ki kyntien ba ma-u hi u tip, nangta u dei ban wad jingtip na kiwei bad na ki kot-ki-sla kiba la mih ha kato ka ktien Kane ka mut ba u nongthoh u dei ban imsngi ha ka pule-kot khnang ban lap ia ki kyntien bapher-bapher ba ki nongthoh ki la pyndonkam Ne u dei ban don shibun ki nongiarap ha kane ka liang. Na kine kiei-kiei ka paw ba kane ka kam ka shim da ki snem bad ka dawa ka jingiaineh bad ka jingdukhi ha kaban wad bad kyntiew ia ki kyntien.

2. Ka kam ka ba-ar jong u Nongthoh Dikshonari ka dei ban pynryntih ia ka rukom-spel bad ka jingkynnoh ia ki kyntien. Ki nongthoh kot jong kito ki ktien, ki bym don kum kine ki Dikshonari ha kiba ki lah ban shem ia ka rukom-spel ka bathikna, ki kulmar shibun bad ki nongpule ki jynjar. Ka jingitynnat bad ka jingiphuh-iphieng jong ka ktien ka shong ha ka rukom-spel ka baryntih jong ki kyntien. Ka jingkynnoh ka bud-ryngkhi ia ka rukom-spel. Lada ia ki kyntien la kynnoh ha ki rukom ba-

pher-bapher na kawei ka jaka sha kawei pat, ki paidbah kin shem jingeh ban iasngewthuh. Ka jingsngewtynnat bad ka jingbangj ong ka ktien ka shong ruh ha ka jingkynmoh ka bashai bad bathikna.

3. Ka kam ka balai bad ka bakhia tam jong u Nongthoh Dikshonari ka long ban wad ia ka tynrai bad ka tlong jong ki kyntien. Ki kyntien jong kano-kano ka ktien kim shym hap na bneng ne kim shym mih ryngkhat. Kawei-pa kawei ka kyntien ka don la ka jong ka jong ka khanatang ne ka, histori. Ha kane ka khanatang ngin shem kumno ka kyntien ka la mih, kumno ka la heh-la san bad kumno ka la pura. Kumba ngi la bna baroh ki kyntien kim ju don kajuh ka jingmut shi lynter ka histori jong ki. Ki kyntien ki ia syriem ia u dieng, uba don ka met-bah bad uba nangbun ki tnat bad ki sla katba dang mih ki sngi, ki taiew, ki bnai bad ki snem. Kawei-pa-kawei ka kyntien ka don met-bah, kata ka jingmut-tynrai; hynrei nalor kane ka jingmut-tynrai, ka don kiwei pat jingmut kiba ka la ioh bad lum-lang ha ka jingiaid bajrong ne balyngkot jong ka. Bad kine ki jingmut ki iapher na kawei ka juk sha kawei pat. Ia ka kyntien la pyniasyriem ruh ha u mawlynnai uba pyni ki rong bapher bapher [illegible] ka rukom-peit: lada peit na ka diang, u i-lieh. lada peit na ka kamon, u i saw, lada peit na khmat, u i jingim bad kumta ter-ter. Kano-kano ka kyntien ka lah ban long thik kum une u mawlynnai bun rong. Ia ka kyntien ym ju pyndonkam ha kajuh ka rukom shi-junom, na ka daw ba ki jingmut jong ka ki kylla bad ki iapher na ki por sha ki por. Katdooh en ia ka ktien la pyniasyriem bad ka wahbah, kaba hap ka sdang ka long ka barit, hynrei katba ka dang tud, ka nang heh-nang heh namarba bun kiwei pat ki wah duid bad ki wahrit ki theh ha ka na kadiang bad na ka kamon. Kane kajuh kaei-kaei ka jia ha kano-kano ka ktien, namarba yin don ktien ha kane ka pyrthei kaba snu long marwei khlem jingiadei eiei bad kiwei pat ki ktien. Bad ngi lah ban [illegible] ba yn [illegible] kano-kano ka ktien kabym shym shimkylliang ia ki kyntien na kiwei pat ne ka bym shym aikyllliang ia la ki kyntien ha kiwei pat. Te kane ruh ka dei ka deiti jong u nongthoh Dikshonari ban tohkit bad ban shem ia ki kyntien kiba la wan na kiwei ki ktien. Nangta ki nongthoh Dikshonari ki kdew ruh kumno la pyndonkam ia ki kyntien ha ki seatens bapher-bapher katkum ki jingmut jong ki kiba u nongthoh u la shem ha ka jingtohkit-bniah jong u.

Mynta ka paw shai ba tang ka Dikshonari ka lah ban leh ia kine kiei-kiei kiba ngi kdew haneng. Kiwei pat ki kot-ki-sla kim iah bad kim leh hi ruh. Bad ki dei kine kiei-kiei kiba pynthikna ia ka dur-ka-dar jong ka ktien, da kaba khanatang kumno ki kyntien ki mih, bad kumno ki la khiela-san lyngba ki snem, da kaba niewtang ia ki jingpyndonkam ia ki kyntien bapher bapher bad da kaba parom nangno ki mih kiwei pat ki kyntien kiba ka tlong bad ka tynrai jong ki kam dei kato ka ktien jong u nongthoh. Lyngba kine kiei-kiei ka ktien ka thikna ka dur-ka-dar, ka thikna ka

jingkiew-irat ha ka pyrkhat-pyrdain, ka thikna bha ban pura kum ka atiar ban pynpaw ia ka bor bad ka spah-pyrkhat ba ka don, ka thikna ban pyni ia la ka mynsiem bad jingsngew, ia ki riti-ki-dustur jong ka jaitbynriew kaba pyndonkam ia ka.

Ynda la pyndep lut ia kine kiei-kiei kiba ngi la batai haneng, ka Dikshonari kan long ka babitdor da shisha, ia ki jingbatai, ia ki jingmut bad ia ki nuksa dei ban ai ha kato hi ka ktien, ym ha kawei pat. Kane ka dei ka rukom ban thoh ia ka Dikshonari kaban long ka nongrim jong ka ktien bad kaban long ka lad bad ka atiar ban pynhen bad pyniar ia ka.

V. KA "KHASI-ENGLISH DICTIONARY" U NISSOR SING

Katkum ka jingshem jong ngi, u Bah Nissor Sing u la sngewthuh ia kine kiei-kiei kiba ngi la ong haneng. Bad ka dei kane ka jingpeiphang kaba la pynbor ia u ban shimti ia kato ka kam radbah ban lum-lang ia ki kyntien Khasi katba u lah ei na ki briew bad na ki kot-ki-sla, kiba la mih ha ka por jong u bad ban thoh ka Khasi-English Dictionary Ka la don kawei ka "Khasi Bengali Hindustani Dictionary" kaba la pynmih da u B. K Roy Sarma ha ka snem 1901. Hynrei kane ka iapher shibun na kane ka KHASI ENGLISH DICTIONARY jong u Nissor kaba nga bat ha ka kti mynta ka sngi hakhmat jong phi. Nangta, ha ka por jong u Nissor Sing, ki la don shibun kiwei pat ki Dikshonari, hynrei jan baroh ki la long tang ki kot ha kiba la lum lang ia ki kyntien Phareng bad la ai ki jingmut ha ka ktien Khasi U Ban Nissor Sing, katkum ka jingiohi jong ngi, u la bna bha ia kane Ha kajuh ka por, u la sngewthuh ba ka ktien Khasi kan ym lah ban san ban rangbah lada ym leh eiei na ka liang ka Jingthoh Dikshonari kumba ngi la batai haneng Bad u la leh katba u la lah ei ia ka bor da kaba pynmih nyngkong eh ia kane ka Khasi-English Dictionary. Ha kane ka jinglen jong u Nissor Sing ka paw sni ba ka jingthmu jong u kam shym long tang ban lum-lang ia ki kyntien Khasi bad ban buh ia ki jingmut jong ki ha ka Phareng hynrei ban pynpaw ruh ia ka dur-ka-dar jong ka ktien Khasi, Ia ka histori jong ki kyntien, ia ki jingmut bapher bapher, ia ka rukom pyndonkam ia ki ha ki senteas bad ha ki rukom-kren.

Mynta pat kan mih kane ka jingkylli : Balei um shym batai ia kiei kiei baroh ha ka ktien Khasi hi bad balei um shym buh ia ki jingmut jong ki kyntien ha ka ktien Khasi hi?Kane ka jingkylli ka long ka badei bad ka dawa ia ka jubab kaba biang.

Haba kren kyllum,ka long ka ba-eh ban tip ia ka jingpyrkhat bad ia ka jingthmu jong ki briew, khamtam lei-lei haba kim don shuh ha kane ka pyrthei. Hynrei kam long ka ba-eh ban tip ia ka jingthmu tyngai jong u Nissor Sing haba u la thoh ia kato ka Khasi-English Dictionary jong u namar ba ki don ki dak-ki-shin kiba kdew shai shano u la mut ban iai nyngkong- nyngshap eh, wat la hadien u la iaid-lait khyndiat.

Haba u briew u thoh ia kano-kano ka kot, u thoh nyngkong nyngshap eh na ka bynta kito kiba im bad u ha kajuh ka por. Ym ju don mano-mano uba thoh na ka bynta ki pateng kiban wan hadien sanphew ne shispah snem. Ha ka por jong u Nissor Sing, ki Phareng ki la synshar ia ka Ri India bad ia kine ki lum jong ngi. Kumta ki Phareng ki donkam ban nang ia ka ktien Khasi lada ki kwah ban synshar bha ia ki Hynniew-Trep-Hynniew-Skum Kane ka long kaei-kaei ka badonkam bad ka bakong-sin na ka bynta ka jingbha jong ka jaitbynriew kaba u Nissor Sing u la kwah ban shakri lyngba ki kot jong u. Te kumta u la rai ban buh ki jingmut jong ki kyntien Khasi ha ka Phareng. Bad ka jingrai jong u kam da dei eh ka balait lada ngi bishar katkum ki jingdawa jong ka por. Hynrei ngim dei ban klet ba kane ka Khasi English Dictionary jong u Nissor Sing ki long ka jingsdang bad ka nongrim. Ha ka jingsdang bad ka nongrim ym lah ban shem lut ia kiei-kiei baroh. Kumjuh ruh kane ka Dikshonari ka banyngkong kam shym lah ban biang ha ki liang baroh Lait-noh tang kine kawei ka jingduna, kaba ha ka jingshisha kam dei ka jingduna, u Nissor Sing um shym iehnoh ei ei ka badonkam. Lah ban ong ba u la buh bad u la seng ia kiei kiei baroh ki badonkam la kumno-kumno ha ka dur-symbai.

Nyngkong eh ngi lah ban ong khlem tieng ban bakla ba ka rukom spel jong ngi mynta ia ki kyntien ka dei ka jong u Nissor Sing. Bad kane ka rukom ka la jan long salonsar mynta. Ban pynitynnad ia ka rukom spel ia ki kyntien ki bajrong, ia kiba la pynlong da ki ar ne lai kyntien, u la pyndonkam ia u haiphen (hyphen), uba la iarap haduh katta-katta ban kynnoh thikna ia ka kyntien.

Ia ka rukom kynnoh ia ki kyntien lei-lei u la imsngi bha bad ngi lah ban shem ia kane ha kito ki "Explanatory Notes" jong u ia kiba u la buh ha ka basdang jong kane ka Dikshonari. U la buh ruh ki dak ban pyniapher ia ki sawa-hi ki bajrong bad ia ki sawa-hi ki balyngkot bad kine ki dak ki dei kine: (ʼ) na ka bynta ki sawa-hi ki bajrong, kum ha ka kyntien "iasûm"; bad (‿) na ka bynta ki sawa-hi ki balyngkot, kum ha ka kyntien "iasûm". U la batai ruh kumno ba pynlong ia ki kyntien lyngba ki symboh-kyntien ha shuwa, i-, iai-, jing-, kaba-, ka-, myn-, nang-, -nong, pyn-angew-; bad ki symboh- kyntien hadien, kum duh, -kai, -sa, -sah, –sat.

U Bah Nissor Sing u la leh ruh kawei kaei-kaei ia kaba ngi lah ban pyniasyriem bad ka khanatang ne ka histori jong ki kyntien bad kata ka long ba u la wad bad buh ia ki ktien-kynnoh; bad ka jingai-nuksa da ki sentens ia ka jingpyndonkam ia ki adberb.

Khatduh eh, ka jingprat-lynti jong u ban ai ka khanatang jong ki kyntien ka paw ha kito ki kyntien ba ka ktien Khasi ka la shim kylliang na ka Hindi, na ka Assamia, na ka Bengali bad na ka Phareng. Ia kane u la kdew ha kjat ka thiar-ktien jong u da kine ki dak: u dak * na ka bynta kito ki kyntien ba ngi la ioh na ka Hindi; u dak † ia kito kiba ngi la shim na ka Bengali; u dak § na ka bynta ki kyntien kiba la rung na ka ktien Assamia bad u dak ‡ na ka bynta ki kyntien ba ngi la shim kylliang na ka Phareng.

Na kine klei-kiei kiba ngi la ong haneng, ym lah shuh ban artatien ba u Nissor Singh u la long u nongseng-nongrim ia ka Jingthoh Dikshonary ha ka ktien Khasi. U la bet u symbai u babha bad u baseisoh Na une u symbai ki la mih ki soh bad kin iai-mih shuh-shuh, Kum ka nuksa ngi lah ban kdew ia ka Dikshonari u Bah A.K Diengdoh kaba la mih pyrthei ha ka snem 1967, ka Dienshonhi jong u Bah I. Kharkongor kaba la mih pyrthei ha ka snem 1968, ha kaba ia kiei-kiei baroh la batai tang ha ka ktien Khasi hi; bad ka Thiar-ktien u Mgr E. Bars, ha kaba ngi shem bun kiei-kiei kiba la iarap ban sngewthuh shuh-shuh ia ka ktien Khasi ha ka 'Tienlamphrang bad ha ki jingbatai ha ka met-bah jong ka kot. Ngim artatien eiei ba kin dang mih shuh shuh ki nonglum bad ki nongthoh kiban pynurlong pura ia ka jingphohsniew jong u Nissor Singi haynba u la thoh ia kine ki kyntien, "Hynrei nga sngewhun-hi-jrut ba la seng ka nangrim kaban iarap ia kiwei ban kham leh bah shuh-shuh hadien-habud" (1)

Rangbah bad para-doh-para-snam, ngan pynkut noh ia kane ka jingkren lyngkot da kaba ban tyngeh ia ka ne kawei kaei-kaei: ba ngi la leh kaei-kaei ka bashongnia bad ka babitdor mynta ka sngi da kaba kynmaw-burom ia u Nissor Singh bad da kaba pynbyntа, kum ban ong noh, ia ki jingleh-jingkam jong u ha ka liang ka-thoh ka tar Khasi. Ka jaitbynriew ka bym klet ia la ki nongprat-lynti ha kano-kano ka liang kan kiew irat bad kan iaid shaphrang, namar ba ka long ka ba-eh ba ngin tei ia kiei kiei ki bathymmai khlem da pynshongnongrim ia ki ha kiei-kiei ki barim ba ki Longshuwa-manshuwa jong ngi ki la leh.

Kumba ngi la ong haneng ngim artatien ei ei ba ka jingkynmaw burom ia u Nissor Sing kan pynkhie im ha ki bun ki samla pule ka mon ka bajwat ban iaid ha ka lynti ba u la prat bad kato ka sngi kam jngai shuh ha kaba ngin ioh kawei ka Thiar-ktien ka babitdor ia ka jaitbynriew jong ngi, ka jaitbynriew jong ngi, ka jaitbynriew ka bakyrpang, ha kaba u Blei bad ka mariang ki la pynkhamti ia kine ki lum.

Khublei.

---

1. Author's Preface p. iii

U Rangbah Dinonath Roy

—JUSTMAN KHARMIH.

Nga sngew, ba ka long ka burom ka bakhraw ia nga ba ka Khasi Authors' Society ka ai ia nga kane ka lad ban kren shaphang ka jingim u Dinonath Roy. Ngam dei ban ioh ia kane ka burom; namar, wat la nga la thoh katto katne ki kot ki barit ngam pat poi ha ka kyrdan ki nongthoh-kot Khasi kiba la paw ha ka Ri. Ka jingioh ban kren jong nga bakhraw jong phi kiba iawan ha kane ka jingialang kynmaw burom khamtam ba-khmat jong phi ki nongthoh-kot ka long namar nga dang dei na u thning jong u Rangbah Dinonath Roy, uba long uwei na ki nongthoh ha ka Ri.

I Rangbah Dinonath Roy I dei I Parad trai jong nga. I Drelimon Kharmih I dei I mei jong nga, iba long I khun nyngkong I Sharimon Kharmih I lok I Parad Dinonath Roy, I Parad Dinonath Roy bad I Sharimon Kharmih ki don khun lai ngut: ar ki kynthei bad iwei i shynrang. I khun nyngkong I dei I Drelimon, kumba nga la ong iba long I mei jong nga, nangta bud sa iwei i shynrang, iba kyrteng I Prakash, iba iap khynnah samla bad I khun khaduh I dei I Rillimon.

Ka long kaba shitom ban tih bad ban wad ia ka jingim I parad namar. I khlem buh jingthoh ei-ei shaphang ia lade, Kat kumba nga ioh jingtip na iwei na ki pyrsa jong I, I Pakhynnah Kynpham Singh, ia I Parad Dinonath Roy la kha ha Sohra ha u June 22, 1869 bad I iap ha Shillong ha u June 9, 1935. Ha ka por ba I iap nga dang don 14 snem Ngam shym lah ban kynmaw aiu I mei I iathuh shaphang I Parad. Nga shu kynmaw malu mala ba I mei I ong ba I Parad I pyniaid ia ka bri ha Bhoi. Ka jingrep bakong-san jong I'ha katta ka por ka dei u soh-trun. La iathuh ha nga da I Pyrsa jong I ba I Parad I lah ruh ban pyniaid ia ka par shun ha Duba, kaba sha ki thain Nongjri, kaba long ka zamindari ki kur.

Ha kaba kwah ban tih ia ka jingim I Parad, da kaba kyrsiew ka Khasi Authors' Society, I Pakhynnah I la ai jingnut ba ka bha ba ngan shu leitkai sha I Pakhynnah Meling Diangdoh. I Pakhynnah Meling I iathuh ba I Parad jong ngi I jaieit, iasngewbha bad ialang-lok bha bad I kpa jong I, hynrei I ong pat ba im lah ban iathuh ei ei shaphang ka jingim I Parad jong ngi. Ka daw ka long, ong I Pakhynnah Meling, ba ki kmie ki kpa ha kito ki por kim ju shah ba ki khynnah kin iadon ne iasnong lang bad ki rangbah. I Pakhynnah Meling I ong haba kylli ei-ei na I kpa jong I, shah mai pyn-baa. Dei kane ba ngi ki Khasi ngi sah-khynnah, khamtam ha ka Niam Khasi haduh ba ngim tip rukom shuh ha ka leh niam ha la i kur i jaid, namar ba ki khi ki kpa ki la iap bad ba kim shym iehnoh ei-ei ha ki long-dien.

I Parad Dinonath Roy I dei u khun jong u Rangbah Jeebon Roy bad I ialong shipara trai bad u Rangbah Sib Charan Roy, Rangbah Hari Charan Roy, Rangbah Radha Charan Roy bad u Rangbah Chandranath Roy.

I Parad Dinonath Roy I thoh 3 tylli ki Drama: *Ka Sromnotimai, U Arbnai bad U Tipsngi.* I Parad I thoh ia kine ki Drama na ka bynta ka jingialeh theatre ha Seng Khasi.

Kane harum ka jingthoh, kaba ngan pule ha phi, nga sot na ka Kitab, *Ki 4 Tylli ki Drama*:—

Ka Report kut snem ka Seng Khasi ka bakhadar jong ka snem 1911, ka ong kumne; "Ka jingialeh theatre ka Seng Khasi kam long eh, tang ban ioh jingsngewbha, hynrei ka thew kongsan eh ban pyni nuksa da ki kam ia ki jingsneng ki tymmen ba ki ialam shano bad ki kut hangno ia 'u briew uba bat Hok; 'u briew uba ngeit sneng bad donakor' bad haba ngi leh bha ia kiwei ka kut hangta ne ka poi shano bad kum kine ter-ter...I nongpyniaid ia ka theatre dei I Bah Dinonath Roy".

Tang katta nga lah ban ai ha phi ia ka jingim I Parad jong ngi, u Rangbah Dinonath Roy bad lada nga pynjrong shuh shuh, kan long ka jingthaw khlieh jong nga kaba mih na ka jingpuson. Nga kyrmen ba ki riewpyrkhat jong kane ka Seng kin iaim sngi ban wad ia kiei kiei kiba la jah bad buhrieh jong ka jingim ki longshuwa manshuwa jong ngi, khamtam ia kito kiba long ki nongthoh. Khublei.

Ka Jingim U Rash Mohon Roy.

—KYNPHAM SINGH

Nga dap da ka jingsngewkmen bad jingsngewbha ba ka Khasi Authors' Society ka kynmaw-burom ia i Pasan Rash Mohon Roy, ne i Bah Red kumba ngi juh khot ia i. Mynta ngan shu iathuh ia phi tang katto katne ki jingtip ba nga tip bad ba nga la lum shaphang jong i.

I Bah Red i dei i khun shynrang nyngkong jong U Chandra Singh Jaid Syiem Sohra bad i Meidon Jaid Nongrum, i khunkha ki jaid Dkhar na Mawmluh Ngim tip ia ka sngikha jong i hynrei kat kum ka jingiathuh jong i la kha ha ka por long syiem u Ram Singh; bad ha u Jumai Bah i la samla bha.

Shaphang ka jinglong khynnah la jong i Bah Red i ong kumne ha kawei na ki jingkren jong i :

"Nga long tang u khynnah ia-pynher-kot, ia riam-sim, ia-khwai doh-thli, bad uba tang ka iasiat-khnam; haba ngi ialeit skul sha Nongsawlia, ngi ia nap tang ka kheit soh-um, ka kheit soh-ot ha lynti bad nalor kata ka ia-sum ha Putturoi ha Pomsohmen.

"U Babu Jeebon Roy u' .ieu-Rangbah ka ri jong ngi u la wallam ia nga shane sha Laban ha ka snem 1887 ban shong skul ha ka skul Sorkar (Government School) kaba la-long hapoh ka Telekrap Ophis kaba don mynta. Ngi la nang ruh ban pule Bangla, ia ka Okhyan- Monjuri, ka ka Baikorun bad ka Poidopat. Ha ka sngi Rubibor u Babu Jeebon Roy u la khot ia nga ban pule Bangla ha ka kamra thoh kot jong u."

Kata ka skul i Bah Red ka dei kata ka High School ba la seng ki jong i Parad Jeebon Roy ha ka snem 1876 ei-ei shuwa ba ki Welsh Missionary kin sdang High School. Ynda hadien, ka Government ka la shim noh ia ka na ki jong i Parad bad ka sa aiti noh ha ki Missionary bad ka condition ba u Headmaster jong ka Government High School bad ka Christian High School un long u juh bad u dei ban dei u Missionary. Kata ka skul ka dei katai ka Government High School ba mynta.

I Bah Red i la rung kam hapoh Comptroller's Office ne A G, kumba ngi tip mynta bad i la neh hangta haduh ba in da retire ha ka snem 1920.

Ha ka snem 1901. hadien ba la khlad noh u Syiem Hajon Manik, wat la i la don ha ka kam Sorkar, i Bah Red i la bun kam bha ha ka kam ialeh

syiem i kpa jong i. Dei ka sien ba ka Hima Sohra ka la jied syiem ia u Roba da ka Election paidbah. La long ka thma da ki tiar bad da ka ktien shapdeng ki liang-bat-riti bad ki liang-kwah-election. Ka case ka la poi haduh ka House of Commons–ki jingkylli bad ki jingiatainia ki la neh naduh ka 1904 haduh ka 1906. U Syiem Roba u la neh ha ka jinglong syiem hynrei ki phareng ki la kubur ba ki la bakla, bad ba ki riti bad dustur ki dei ban neh.

Ynda iap u Roba ki jong i Bah Red ki la ia khyllie biang ia ka nia ba la pynkylla ia ki riti bad dustur. Namar ba ka Sorkar ka la sheptieng ioh kulmar biang ka la pynmih ka Order ba i Bah Red bad katto katne ngut kim bit ban hiar sha Sohra ha ki sngi jied syiem Namar kine ki kam pynkhih Hima i Bah Red i la shah suspend ruh na ka kam shipor. Hynrei da ka jingialeh jong ki ki la lah ban pynneh ia ki met tynrai jong ki riti bad ki dustur, ym tang ha Sohra hynrei ha baroh kawei ka Ri Khasi.

I la long u nongoynkren na ka bynta ki Nongwah sha ka Simon Commission. Shaphang ka jingshem apot jong ki i la thoh ha ka Memorandum;

"But a curious wind has driven us into the arms of the Bengali speaking Assamese, amidst whom we live like a One Tree Hill, cut off from the parent root and parental shelter. We are alone in the wilderness of peoples of alien ways, manners and customs The Assamese, Hindus and Muslims, are unlike us Khasis in food, custom, region, language and domestic institution,

We have been thrown into the Assamese mould but are striving with tenacity of our race against being absorbed into the Assamese fold."
Katno ka jingsngew myllung ia ki bapli ki paradoh parasnam sha Nongwah kiba haduh mynta ruh ki dang sah hi shabar ki pud jong ka Ri Khasi !

Kita ki kam bah. Hynrei ha ki kam rit ruh i Bah Red i iarap kumjuh ha ka thoh–petition ba khang sait jain ka Sorkar ba Wahumkhrah, ba pynkiew khajan hapoh iew bad bun shuh - ki kam kiba ktah ia ka im ka kamai u rit ria.

I la long u briew uba ieit tylli bad ieng skhem ha la ka niam, ka Niam Tip-Blei–tip-briew, tip-kur–tip-kha-khein–kur-kha. I shad kmen ha la ka jinglong Khasi nylla bad ha ka jingngeit tynrai ba la pun la kha ia ngi da ka jingkyrkhu u Blei Trai Kynrad, U Nongthaw. bad ba ngi wan sha kane ka pyrthei ban kamai ia ka Hok. "U Khasi Hyndai," i thoh, "u long uba bat tang ia ka Hok." Don Hok don Niam, khlem Hok khlem Niam. I la kyrsiew ia la ki kur kha da kum kine ki kyntien;

"Ko kur, ko kha, para khun ka Ri,
Da kynmaw janai ia la ka Riti,
Ki 'iawbei, thaw-lang, ki long-shwa jong ngi,
Ha ka hok ba janai ki buh la ka riti.

"Kyrhen ka Pyrthei thaw u Blei'
Ka hok ruh thaw u Blei tang kawei
Ki niam ki rukom ki 'men hyndai
Mynta mangi tang ban tyngkai."

I la long u Chairman ba nyngkong jong ka Seng Khasi bad naduh ka snem 1920 i la shimti ia ka skul haduh ban da shimti i Kong Sitimon ha ka snem 1955, I la kyntu ia ki para Khasi ban ia kyrshan ia ka Seng Khasi:

"Ko para khun ka ri ba tip kur tip kha,
Ale kynrad ha Seng Khasi ban biang shisha.
Nangne kein na Seng Khasi, ngi pynbiang la riti,
Ban don dur i longkur i longkha niam Khasi."

I rwai iaroh, i seng i kraw i domok kamok lyngba ki jingthoh bad ki jingkren jong i hapoh Seng. Katto katne ki jingkren bad ki poetry ki la mih ha ki kot khubor, katto katne pat la pynlong jingrwai Seng, hynrei ki la dang bun pat kiba shu sah kut ha ki file ka Seng Khasi I la pynmih ia ka khana "Ka Damayanti bad u Nol" ha ka ktien Khasi-toi-shisha ngi shait sin ia ka ka drama namar ba la adapt ia ka Drama ha Stage, hynrei i Bah Red hi i la thoh ia ka kum ka khana. Khyndiat snem shuwa ba in iap i la pynmih sa kawei ka kot "U Khasi Hyndai."

I la iap ha kane ka sngi bad ha une u bnai ha ka snem 1962 ynda i la dap kumba 98 snem tam ne duna. Ba leit thang ia i ki da put sharati, siat bombula bad pashat sbai bad peisa kumba dei rukom ia u riewtymmen.

[Ka Khasi Authors' Society ka la pynlong ka Jingialang kynmaw burom ia U Babu Rash Mohon Roy Nongrum ha ka 12 tarik u Febuary 1980 ha Mawkhar Christian High School ha ka por 2 baje janmied.]

U Rangbah Rash Mohon Roy Nongrum kum u Nongthoh

—DR. R.S LYNGDOH

Haba u President jong ka Khasi Authors' Society u kyrpad ia nga ban kren shaphang U Rangbah Rash Mohon Roy kum u Nongthoh, nga sngewjnang hi khak. Ban kyntait ruh sngew bieit hynrei ban pdiang ruh sngew dum buit. Ynda nga la khan shiphang, ka jingnasiaw ka wan ha ki shkor jong nga ban tur la ka tur Hangta kein nga sngew ba nga long uba donbok ban iaioh bynta lem ha kaba pyndon burom bad ha kaba kynmaw burom ia une u Rangbah uba long shisha uwei na ki Rangkynsai kiba nga la ia kynduh bad kiba ka jaitbynriew ka la sei kyrpang Te balei pat nga sngew dum buit? Ka daw tynrai ka long namar ba ngam shym la ioh lut ia ki kot kiba une u rangbah u la thoh Kum ban ai nuksa: la don bun kiba iathuh ia nga ba i parad Red i la thoh ia ka Jingiathuhkhana "Ka Damayanti bad U Nol". Da ki phew snem nga la wad ia kata ka kot hynrei ngam lap satia. Imat nga sniew bak ba ngam shym la ioh ka lad ban rung ha kito pat ki ing kiba dang tyngkai bad dang ri kyndong ia ka. Na kane ka jingiathuh jong ki paralok nga suba ba i parad Red i la thoh da katto-katne ki sawangka ia kiba la pynialehka da ka Seng Khasi bad da ka Khasi Native Club. Don ki rangbah kiba ju don bynta ha ka Khasi Native Club kiba iathuh ia nga ba i parad Red i la thoh ruh ia kawei ka drama Khasi nylla kaba kyrteng 'U Saimuka ka Duitara". Nga hi te nga dang sah ha ka dum buit kumno ngan kren shaphang une u rangbah kum u dramatist ne u nongthoh sawangka. Namar kata kan bha ba ngan nym plaid ei ei ia kane ka phang. Ngin dang ia ap haduh kata ka sngi ha kaba ngin lah ban lum biang ia kita ki baiing jingthoh jong une u rangdajied Nga kyrmen ba ki khun ki ksiew, kiba hasem bad ki lok ki jor kin iarap ia kane ka pateng bad ia ki pateng ban dang wan ba kin sei madan lut ia ki jingthoh jong i parad Red.

Ka daw kaba kongsan tam kaba la pyndum buit ia nga ka long ba ngam long uba la poi sha ka kyrdan ban thew ban woh ia ka rynieng ryniot bad ia ka jabieng kaba kat ka jong une u rangbah Donkam u rangbah uba kat ma u hi ne uba kham jrong ka rynieng uba dei hok ban leh ia kane ka kam. Te namar ba kane ka bhah ka wan hap ha nga da ka mynsiem kaba sngewrit, nga pan map lypa na phi baroh ia ki jingduna bad wat ia ki jingbakla kiba phi lah ban lap ha ka jingkren jong nga. Nga da kyrpad eh ia phi baroh ba phin nang ia pyndap, pynbeit pynbiang bad ban nang bynrap lem hadien habud.

Ha kane ka khep kaba mynta ngan pynshong nongrim ia ka jingkren jong nga tang halor kito ki jingthoh jong une u rangbah kiba ngim shem ha ka kot jong u kaba kyrteng 'U Khasi Hyndai' kaba la mih pyrthei ha ka 16 tarik Iaiong, 1959 bad kiwei pat ki jingthoh ki bym pat mih pyrthei ia kiba nga la ioh lad ban pule ha u bnai Risaw jong ka snem 1959, ha ka por ba ka Seng Khasi ka dang pynkhreh ban pynmih ia ka Souvenir ban rakhe ia ka Diamond Jubilee jong ka. Nga ngeit ba kito ki jingthoh ki dang don hi hapoh ka jingsumar I Kong Diang ne hapoh ka jingsumar I Kong Dei ne ha ka jingsumar jong ka Seng Khasi.

Ki dak thoh jong une u rangbah ki long kiba shai kumba shai ka khmat jong u, kiba ryntih bad kiba khuid kumba beit ba khuid ha ka jingim jong u, kiba da iphuh kumba iphuh ka jainspong jong u, bad kiba i kumba da don jingthew kumba u long hi u briew uba kren da thew. Kumta wat ki dak-thoh jong u ki pynpaw uba kumno kein une u rangbah u long.

Haba ngi bishar pat ia ki rukom pyndonkam jong u ia ki ktien bad ki kyntien ngi shem ba u long uba tbit haduh katta ban buh ia ki ha ki jaka kiba biang sbiak. Kawei-pa-kawei ka ktien ne kyntien kiba u pyndonkam ka pynlyngngoh ia ki nongpule bad ai mynsiem ia ki nongthoh kiba hadien Ngan ai ia phi tang kawei ka nuksa; haba i parad Red i thoh ba kane ka ri. jong ngi ka dei "Ka ri shong pdeng pyrthei". Hato kine ki kyntien kim shym la ai mynsiem ia i Bah L Gilbert Shulai ban pynmih syndon da kawei ka kot ban batai shaphang kane ka jingong? Sa ia nang bishar bad nang ia pyrkhat lem maphi.

Mynta pat ngan phai sha ka phang ban bishar ia une u rangbah kum u nonglum nonglang ia ki puriskam, bad ki purinam, ngi shem ba u don ka jingthmu kaba khraw. U lum u lang tang ia kito ki jingiathuhkhana ki ban tei ia long-briew ban hikai ia ngi ban kamai ia ka hok bad ban kiar na ka pap, bad kiba hikai iangi ban im donburom don akor ha kane ka snieh pyrthei. Ka long kaba shisha ba don na kine ki puriskam bad ki purinam kiba ngi la lap ha ki kot jong ki nongthoh kiba mynshwa. Ha kaba nyngkong, nga ruh ngam da salia ban pule ia ki. Nga kum ong ba-lei kein ba ki nongthoh Khasi ki jied ia kijuh shi kijuh ki phang? Hynrei ynda nga la pule ia kito kijuh ki phang ha ki jingthoh i parad Red, nga shem ba i nang pynshai ia kiei kiei kiba dum kiba ngi shem ha ki kot kiba myn-huwa. Kan bha mynta ban ai katto katne ki nuska. Mano bym pat pule shaphang U Manik Raitong bad ia ka jingpnah jong u ban put sharati? Hynrei ym pat ju don ba batai ki sur aiu u put. Dei tang ha ka jingthoh i parad Red ba ngi ioh jingshai ba u Manik Raitong u put sharati ha "khad - ar skit", ia kiba u khun Khasi ha dien u pyndonkam ha ka por thep mawbah ne ha ka por thang ia ki briew kiba la iap tymmen. Dei na i parad Red ruh ba

ngi tip ba u Pyrthat u ia shad mastieh bad u Jumai ha kata ka jingshad u lalphew jingthaw. Dei na i parad Red ruh ba ngi tip ba ym dei tang ka Shipuloit kaba kha khun kbeit, ka Khmiang ruh ka kha khun kbeit. Kine ki long tang katto katne ki nuksa ban ai jingmut ia phi.

I parad Red i ngeit ba kiei kiei ki jingjia kiba jia ha ka jaid bynriew ki jia namar ba don ka Hukum. Ka jingsah u Khyndai ha jrong bad ka jingwan hiar u Hynniew sha tbian ka long kat kum ka Hukum. Wat ka jingwan mih jong kiwei kiwei pat ki jaid ki khong Khasi ki bym wan hiar na ki Hynniew Trep ruh ki wan mih kumta ba don ka Hukum. I parad Red iong ba ka jingwan mih ka Iawbei tynrai jong ka jaid Syiem Sutnga na ka kpoh ka Li Dohkha, ka jong ki Jaid Pdah na ka Siej bad jaid Jyrwa na ka lung siej, ka jong ka jaid Nongtathiang na u Soh Niangriang ka long ba don ka Hukum Wat ba ka ktien Sohra ka kylla long ka ktien pdeng jong ka jaid bynriew ruh, i parad Red i ong namar ba don ka Hukum.

Ha kaba batai shaphang ka longkur longjaid u Khun Khasi, kiba kham bun na ki nongthoh kiba mynshuwa ki batai umdum ba ngi ki Khasi ngi shim jaid na ka kynthei. Hynrei une u rangbah pat u batai da kaba beit kaba shai. Haba shu batai kyllum i ong ba ha ka jinglong jong ngi, ngi ngeit ha ka nongrim long jaid na ka kmie, hynrei dei u kpa uba ai ia ka ryngieng, ka rngiew.

Nangta shuh shuh, une u rangbah u pynieng rasong ia ka jaidbynriew da kaba pynkynmaw ia ngi ia ki kam adbah bad ki kam phylla jong ki katto katne ki rangbah kiba la ioh ki bor kiba kham phylla na u Trai Kynrad. U pynkynmaw ia ngi ia ki kam phylla jong U Singap jaid Diengdoh, U Rang ka Thei jaid Khongsit U Suna ka Ri jaid Syiemlieh bad kiwei kiwei. Kine ki kam phylla jong ki nga ngeit kin weng syndon ia ka jingngeit b eit jong kito ki ba ngeit ba dei tang ha kiwei pat ki jaid bynriew ba mih kum kine ki briew kiba don ka sap phylla.

To mynta ngin phai pat sha kiwei ki phang kiba ngi dang dei ban ia pyrkhat sani bha bad ki ba ngin dang dei ban ia-tih, ia-thir bad ban ia pynshong nia bha.

U Rangbah Rash Mohon Roy Nongrum u long na kajuh ka "School of thought" ne ka Jylli pyrkhat bad ki jong u Rangbah Sib Charan Roy jaid Dkhar. U Rangbah Nowoon Lyngdoh, U Rangbah Dolip Singh Diengdoh bad kiwei. Kine ki rangbah ki pynshong nongrim ia ka pyrkhat pyrdain jong ki kat kum ka jingshai kaba la wan paw lyngba uwei u Rangbah uba ki khot "U Riewbok Dormi Jaid Pdah ka Siej" uba na Sohsynram.

Ngin phai mynta sha ka jingiapher kaba la mih hapdeng ki nongthoh Khasi shaphang ka jingiakiew iahiar u Khyndai hajrong bad Hynniew ha tbian. Don ki nongthoh kiba ong ba kata ka Diengiei ka dei ka jingkieng ksiar. Don pat kiba ong ba ka jingkieng ksiar ka don halor u lum Sohpet bneng. I parad Red pat i batai ba ka jingkieng ksiar ka dei ka Diengiei katba u Sohpet bneng pat u dei u Riewhok. I ong naduh mynhyndai U Riewhok Sohpet bneng u la don. Kiba mynhyndai ki la ioh ia baroh ki jinghikai ki jingsneng ba la kren da ka Rngiew U Blei Trai Kynrad U Blei Trai Kynrad U Nongthaw lyngba U Riewhok Sohpet bneng". Ha kawei pat ka jingthoh jong une u rangbah ka bym pat mih pyrthei, u batai ia ka jingiohsngew ba maian ha Sohsynnam kaba ong kumne: "Naduh ba la dkut noh u Sohpet bneng haduh mynta la don shilak arphewsan hajar snem. Kumta nga la phah ia u Riewkok Dormi jaid Pdah ka Siej ban long u Sohpet bneng". Kiei kiei kiba la paw lyngba u Dormi ki long kiba maian. Lada ngi pule ia ka thoh ka tar jong ki phew snem kaba arphew bad laiphew ngin lap ki jingiatai nia kaba jur shaphang kane. Ki jingkynthah jong kiwei pat ki rangbah, kum ki jong u Bah Joy, u Babu Soso Tham bad kiwei ka long kaba da thar shisha Hynrei ma ngi ki longdien pat ngi dei ban dang ia wad bad ban dang ia pynshongnia kein kaei kaba dei bad kaei pat kaba lait. Haba i parad Red i batai shaphang ka Lapubon, nga sngew kumba pule ia ki novel u Henry Ryder Haggard ne ka Marie Correli. Hangne ngin shem ia ki jingmaia kiba ka bor briew kam lah ban kot pyrkhat ha ka shisnem arsnem hynrei hadien jong ki phew snem jong ki jingwad bad pynshongnia bniah. Peit mynta, balei ba i parad Red iong 'U Pablei Trai Kynrad"? Balei in ong "Khuhok"? Hato ngim dei ban wad ia ki jingmut hok jong kine ki ktien? Pyrkhat bad pynshongnia hi ma phi baroh.

Kawei pat ka phang kaba ngi dang dei ban iawad bad ban ia pyrkhat shaphang ka jingdon ki Hynniew Ryngkew blei kiba la don halor snieh ka Mei Syiem Ramew ia kiba la buh hi da u Pa Blei Trai Kynrad bad kita ki long:—

1. U Shillong ba khot kyrteng U Koitter Maharaja, U Ktang-um, U Pamphud bad uba don hynriew lak buit.
2. U Kyllang u Syiem lyer.
3. U Symper, u para u Kyllang.
4. U Lawsuidnoh ba khot kyrteng u Mindalal Maharaja.
5. U Hahadem ba khot ia u Lum Mangkashang.
6. U Biskurom.
7. U Sarmoh.

Kan bha ba ngan nym pynjrong shuh mynta namar dang donkam bna ki jingwad bniah ia kine kiei kiei baroh.

Khadduh eh, i parad Red i buh hynniew tylli ki jingsneng kiba jong ruh ki jingmaham ba lada ngim nang ban ri kyndong ia ki ktien jong u Barim bajah "ka pyrthei kan sa wai."

Kumba nga sdang, kumta ruh ngan pynkut dak aba nguh let ia phi ioh don kano kano kaba nga kum lait ka ktien ka thylliej. To ngin ia ri ia kynmaw burom ia une u Rangkynsai jong ka Ri jong ngi.

U Rash Mohon Roy Jaid Nongrum Kum U Nonghikai

—U HIPSHON ROY KHARSHIING, I.F.A.S, (RETD)

U Ryngbah Rash Mohon Roy jaid Nongrum u long uwei na ki ryngbah Khasi u ba la iohi ia ka jingjop ka sorkar Phareng, da ka bor shipai bad kiwei pat ki bor, ba ka wan rah ia ka jingpynpra ia ka jingiatylli u khun Khasi Khara da kaba thaw ki lad kiba la pynhiar dor ia ka kolshor (Culture) bad ka pyrkhat Khasi. U im sngi ia kane bad u iohi ha ki por jong u ba lada dang pynsah teng ia kane, bad lada ym ia thawlad ban kyrsiew ia ki para ryngbah, ki samla bad sdang naduh ki khynnah hi. ka kolshor u Khasi kan sa kie berong sha ka khlem Akor, khlem Dustur bad khlem Riti shuh syndon.

Um dei u ban shu hun ban shu kren, ban shu sneng tang da ka ktien, hynrei u long uba la kloi ban trei met bad mynsiem da ki kam. Kaweî na kine ka long ban bynrap bad kito kiba wad bad buh ha ki jingthoh ban ioh ia buddien ia la ka Akor, ka Burom bad ka Kolshor ba bha briew bad ba donburom bad ban sdang ban hikai ia ki khynnah lyngba ki skul ha ka nongrim kaba skhem.

Naduh ba u dang don ha ka kam sorkar u long u rangbah uba shitrhem ban iatrei lang ha kine ki liang baroh bad u long uwei na ki nongseng jong ka Seng Khasi bad u lymphrang ba nyngkong ha ka snem 1899. Mar ia ioh penshon na ka kam sorkar ha ka 1920, u la pyrshang bad ioh ia ka jingmynjur jong ka Seng Khasi ban sdang ia ka skul ban don haduh klas 4 klas 5 kat kum ki kyndon pyniaid ia ka Government High School. Ha ka snem kaba bud hi u la lah ban sdang ia ka Seng Khasi Free Morning School ha u bnai May, 20 tarik, 1921, kum u nongseng bad nonghikai.

Ka sorkar phareng da ki bor synshar bad kiwei ki lad hapoh ki jingpyniaid jong ka ka la pynwit bad kam shim ai lad ne iarap da kaba ai grant na ka bynta kane ka skul namar ba kam lah shah ba da ki raiot kin iaid pyrshah ia ka jingthmu ne policy jong ka kum ka nongjop. Une u ryngbah uba khein kor ia la ka jong bad ia ka jinglaitluid um nguh um dem ne lalot ban ioh pisa lada hap ban die tad noh ia kiei kiei la ki jong kiba u sarong bad khein kor bad ba long ka daw bad nia halor pa seng la ka jong ka skul. Khlem jingiarap na ka Government bad tang ka jingiakyrshan barit ki para ryngbah bad khlem tulop u la sdang ban pyntrei kam ia la ka jingrai. Kumba 10 snem ei ei haduh u July 1949 u ioh i jingiarap ba Rs.5/- na u A. V. Thakkar, u Secretary ka Bharatiya Adimjati Sevak Sangh.

Um dei u briew u ban shu sogap. U la thoh sha U Mahatma Gandhi shaphang kane ka jingleh-shiliang bad u Gandhi u la pynmih paidbah ia kata ka jingthoh ha ka kot khubor jong u ka "Harijan" kaba 9 tarik u March 1940. Hadien kane ka Sorkar ka la shu pynnoh iamrem 20/-tyngka shi bnai naduh ka snem 1941. Hadien ba u la shongthait kum u Nonghikai, hadien shiphew snem, ha ka shi tarik January 1961 u thoh ine i jingthoh: "Nga la ioh recurring grant na ka Govt. tang 20/-na ka bynta ka skul Seng Khasi man u bnai na ka bynta jong ka jingthoh ha ka Harijan ha ka 9th March 1940 Nga la lah ban buh nongiarap ha ka skul Seng Khasi naduh kata". To ia pyrkhat lem ma phi ia uta u nonghikai uba lah ban shakri bad ban ieng na ka bynta ka daw bad ka nia, khlem tulop marwei khlem nongiarap 20 snem lynter!

Ngim lah ban khlem saro ig bad burom ia kum une u ryngbah ka ri bad ia kito ki nonghikai kiba la kloi ban leit iarap ha ki jingsiew barit ha kita ki por da ka mynsiem ba la kyrsiew ure u nonghikai. I Kong Philian Nongrum bad I Kong Merialmon Malyngiang kiba iadon ryngkat ha kito ki por ba un sa shongthait noh ha ka snem 1955 ki juh ia thuh khana shaphang jong u. Ar lai snem shuwa ka 1955 u ie u ryngbah u la duna ki khmat bad ki shkor. Haba u pynrwai ia ki khynnah u juh byrthen ba um ioh sngew bha shuh bad haba u tharai ba kim ia rwai jam, kine ki nongiarap kim banse ban pasiaw jam ha ki shkor jong u ban ia thuh ba ka jingrwai ka biang bad ka sngewtynnad. U rkhie da ka jingkmen bad ong artad, "Wa, ki ksiar ki rupa jong nga kiba tip sngi, iarwai iarwai bha. Haoid kumta".

Ka jingsiew ia ki nongiarap ka long shisien shisnem ynda la khein lut ia ki jingiut jingsep bad jingiarap sleit iarap mawthoh ia ki khynnah kiba duk ba shitom kiba ha ing Ka jingsiew ka iong kumba Rs. 40/-ne Rs 50/-ba kata ka jingsiew ka juh kham hap ha ka por Shad Suk Mynsiem. Ki dap da ka jinghun namar ka jingkyrpad jong u ba kin ioh ka jingkyrkhu kyrdoh bad ka jingaikhuid mynsiem jong u da ka jingkmen bad ba ka burom ka kham kordor ban ia kata ka pisa. Hangne ngi iohi ia ka jingaiti jong u ha ka kam bad ia ka leadership kum u nongialam.

Ha ka 1955 ynda u la shakri 35 snem u la lah ban pyndep kumba la rai para ryngbah ha ka 1920 ba yn don ka skul haduh klas 4 klas 5. Ha kaba u aiti la don ki khynnah ba poi ha ka klas 4. Ia ka skul la shimti ha katei ka snem 1955 da I Kong Sitimon Sawian na une u nonghikai uba ka ryta ha

kata ka por u la palat ia ka 80 snem. Hadien ba ka ri India la ioh independence ka skul ka la nangiaid shaphrang da ka jingiarap ka sorkar Assam ha kata ka por bad hadien ynda la ioh State la jong da ka sorkar Meghalaya. La lah ban pynkiew ia ka skul sha ka kyrdan M.E. School ha ka 1958. sha ka High School ha ka 1964 bad sha ka Higher Secondary School bad College ha ka 1967 bad 1973.

Haba ngi phai dien sha ka 1921 ngim lah khlem da kynmaw ieit bad burom ia une u Nonghikai ban ong ba u long shisha u Khasi National Teacher. Ka burom ka dei ruh ia kito ki para ryngbah bad kito ki nonghikai ba la iarap ia u. Ha ka 23 tarik November 1952 u Secretary ka Seng u la thoh: "Ka Skul Seng kaba la sdang ha ka 20 May 1921 ka la dep dap mynta 31 snem da ka jingleh shitom u Rash Mohon Roy Nongrum bad Rangbah Sib Charan Roy Jaid Dkhar. Da kaba don kane ka skul ngi la lah ban pynpule ia ki kot ba thoh u Babu Jeebon Roy, bad khamtam ia ka Sieng Tymmen, kaba dei ia ka Akor Khasi. U nongwei un num treh ban hikai ia la ka jong, u hikai ban isih ia la ka jong, ban ieij ia u nongshun."

U Thomas Fuller u ong: "Ka jingbitar ka long kawei na ki bor bah jong ka mynsiem ; uta uba kyrduh ia ka u dkoh ia ka jingmut jingpyrkhat." Kane ka jingbitar hi ruh ha U Ryngbah Rash Mohon Roy Nongrum na ka jingkren bein bad ki jinghikai bad jingkren ba mut ban pynkylla khongpong ia ka kolshor u Khasi, kumba shu kren kyllum bad lyngkot. Um dei uba pyrshah ia ka jingkylla da ka dur bad pyrkhat Khasi. Une u ryngbah u long uba thrang ban iatrei lang bad kiwei kiwei ruh, u don ka mynsiem kaba lah ban pdiang iatrei lang bad kiwei na ka bynta ban wan rah ia ka jingiatylli bad jingsngewthuh lang ha ka im laog sah lang bad ka jaidbynriew la jong. Ha ka report jong ka Seng Khasi kaba 23 tarik u November 1903 ka pynpaw ia kane, "Ka jingiadei ia sngewbha bad ki Bramo ka dangsah kumjuh khlem thut. La sdang mynta ban kham ia jan bad ki X-tian Methodist (Member YMCA). Kyrmen ba kane ruh kan nangpaw nangpaw". Une u ryngbah u long ruh u vice-president ba nyngkong jong ka "Synjuk Khasi-Syntens" ba la seng ha u February, 1907 kaba long long ka Seng Bha lang u paid Khasi paid Pnar baroh khlem don jingiakren shaphang kano kano ka niam jongno jongno.

Ki ryngbah ba pawkhmat ha ka thoh ka tar ne intellectuals ki ladei ban phaidien sha kito ki jingthoh ha ki kot khubor ne ki kot pule kiba rim ban wad ia ki jingshisha na ka bynta ban wan rah ia ka jingiatylli bha jinglah ban ia shah ha ka ban ia trei lang, kumba pyrshang une u ryngbah kum u nonghikai bad ban sdang naduh kiba rit ban ieit ia lade bad ia ka

jaidbynriew ha ki klei kiei bynta ba dei ki jong u Hynniew Trep Hynniew Skum ban lait na ka iapan kylliang bad tynneng khlem da thew da woh bad ha kajuh ka por ban burom ia kiwei bad ia kiei kiei ki hok jong kiwei pat.

Ki bor sepngi ha ki jingbat bor jong ki la pynlong ia ngi kiba sngew ba ngi long kiba iap bad kiba la sngewrit palat haduh ba ki para marjan ha kine ki thain lam mihngi ki la niew ba ngi long kiba shu hun ban shah khyrthom da u kadiang u kamon. Ma ngi ruh imat kumba ngi la pdiang ia kata ka kyrdan ba ngi long kiba jem palat. Ki jingjia ha kine ki bnai ki long kiba shyikhei bad ba la ktah sbibun ia ka laid ka ieng. Ka iapbriew ka pluh ing kam long kaba bha ha u Khasi bad ngi hun ba ka sorkar ka lah ban pynjem ia kane. Hynrei kaei kaba ka khubor ka don ha lyndet kane ka jingjia ka long ba ha ki khun u Hynniew Trep Hynniew Skum ka sngew jong ki longshuwa ki manshuwa jong ngi bad ka mynsiem ki jong u Tirot Singh bad Kiang Nongbah ka dang tuid pyrsad ha ngi ki longdien kum ki nongiohpateng ia ka khyndew ka shyiap, ia ka spah ka hajar kine ki lum Ri Khasi Ri Pnar pdeng pyrthei ba itynnad.

"Ngan pynkut da kaba pule ia ka jingduwai ba une u nonghikai u pyndonkam bad pynduwai shuwa ban sdang ia ki jinghikai ha ki class :

U Blei U Trai Kynrad Uba Stad,
Ba ngin hok ba ngin sian Un nang ai lad;
Ban sneng la kur la kha la iing la sem,
Ba Un num ai kein ha ka rain ka rem.

U Blei U pynneh kawei ka jutang,
Ba tang u marwei kin mane lang:
Kumta ma phi baroh shynrang kynthei,
Kynmaw ban mane beit tang ia U Blei.
Kumba la don ka jutang na hyndai,
U Blei bad u hynniew bad u khyndai.

A ! jingsneng akor Khasi,
Hangno pha don mynta sha.
Ha donnud ki khun ka ri,
Ne ym don ba pdiang ia pha.

Ki Symbai Epik Ha Ki Sngi Barim U Hynniew Trep

—H. W. STEN.

Ha ka 22 tarik Jylliew 1933 U Soso Tham u thoh kumne :

"Ngam bakla lada nga ong ba hangne don lypa ki symbai ka Epic poetry lashai la shisngi".

Kitei ki kyntien ki paw na "Ka Jingpynshai" jong u halor katto katne ki mat ba u la ktah ha *Ki Sngi Barim U Hynniew Trep*. Nga la dep kdew ia bun na ki jor tynrai ne symbai (elements) ka epik ha *Ka Poitri U Primrose Gatphoh*. Kito kin pynksan ia ka jingdawa jong uno uno u nongthaw poitri ba kaba u la thaw ka long ka epik lada ki don lut ha kata ka poem jong u. Na ka bynta ki myllung ba dang khie dang san ha kane ka Khasi Authors' Society bad kito kiba don jingmut ban kot sha ka epik, ngan pyrshang ban niew biang ia kito ki jor tynrai ne symbai. Ha kaba leh kumta, ngan thew tarajur ruh ia *Ki Sngi Barim* kat kum ka jingdawa jong u nongthaw ia ka.

1. Ka Phang pdeng (theme) Ha kano kano ka epik u myllung u da iathuh shai ia ka phang pdeng ka jingrwai jong u. Shim ia ka nuksa u John Milton ia uba ngi la iohsngew bad khyndiat eh kiba sngewthuh ia u. U John u la iathuh da kaba shai kdar ba ka phang jong ka *Paradise Lost* ka long "Ba ngan pynksan lynti u Blei sh'u briew" (To justify the ways of God to Man). U la phla kumta, bad u la bat khak iak ata ka phang pdeng naduh ba sdang haduh bakut. Hato ngi lap ne em ia kaba kum kane ka jingphla ha *Ki Sngi Barim*? Shisha, ka jingthmu u Soso Tham hangto ka long ban kyrsiew pat ia kane ka pateng bynriew Khasi na ka jingioh thiah lyngngai ha ka jingkylla ki por bad ban kynmaw ia la ka hyndai. U rwai :

Ban kyrsiew pat napoh ki kpep,
Ki sngi barim u Hynniew Trep.

U iathuh ruh :

Shaphang ki sngi barim hyndai,
Kajuh ka sur nga ruh ngan rwai.

U myllung jong ngi um shym la lah ban bat tang ia kata hi ka phang namar ba ngi lap ia kiei kiei kiba jia ha ki sngi jong u hi bad ruh ia ka jingiathuhlypa ia kaban sa wan ba ki ioh ka jaka ba kham bha.

2. *Ka Jingkyrpad* (invocation). Ka jingkyrpad, ne jingduwai kyrpad ha ka epik kan long kumba duwai u nongmane blei. Kam long ruh tang ha uwei u blei ne ka blei, hynrei bunsien eh la phah ne kren ia ki jingduwai ha ka bor bamaian. U Soso Tham um shym la leh tang kumta, namar ia ka jingkyrpad mynthi la kren kumba la leh u nongthaw Ode ha kiei kiei kiba hapoh ka bor u briew ruh. Hynrei u la kyrpad ha ka lyer, bad ha ki Thawlang, ki Iawbei kiba ngim lah shuh ban iohi. Ba ki jingmut jong phi kin lait na ka Umdum ne Lynrum-Lynruh kumba u myllung hi u la pyndonkam, ngan sot katto katne ki jingkyrpad ba don ha *Ki Sngi Barim.*

(i) To suit ki rong, ko Khulom Ksiar,
I'u briew badum to pynshai kdar.

(ii) Ko Diamond ka Khulom Ksiar,
To kyrsiew thiah bad pynshai kdar.
To pynshai kdar bad lam ia nga,
Shaba ki iaid ki wah rupa;

(iii) Sna kiwei pat ki Ri bapher,
Sa shata kein to ai ngan her.

(iv) Ban bud shata mano bym per,
Sa shawei pat to ai ngan hei.

(v) Uba ngi ieit u don haei.

(vi) Iathuh ma phi, Mei lieng Mei ab.

(vii) Ko lyer barong i'u symbai Kseh,
Hangno u Dieng baiaw baheh.

(viii) Iathuh ma phi Thawlang, Iawbei,
Iathuh ia ngi ki thiah ha ei.

(ix) Iathuh ma me Bahbo Bahkong,
Ki blei aiu ha me ki shong.

U myllung jong ngi um shym la rwai pat ia ka phang ba u kwah ban tip na kito kiba sngew ia ka jingkyrpad jong u kumba la khmih lynti ba u nongthoh epik un leh.

3. Kaba iaiban ia kijuh ki kyntien. Ia kane ka symbai ne symboh u la leh bunsien tangba la pynkhleh khaw lang bad ka Pharshi syllok (allegory). Ka daw ba ka leit long kumta ka la long ba ka jingpule ba u la dep ia ha

skul ne marwei kam put shah ia u ban tip ia ka jingitynnat ban pynkhlad ia ka Epithet na ka Allegory. Ia ka jingpynkhleh lang ia ki ar ki jor tynrai ngi pule ia ki kyntien: lyoh, lapmynsaw, mawjyrngum, hynniew trep, Diengiei, Sohpetbneng, Ksuid bajlew bad kum kita.

4 Ka jingiathuh ia ka parom da lade hi bad jingbatai ia ki dur ki dar ki tyngshop bad jaka ba la jied ne *narration* ka long kawei ka symboh ha ka dur ka epik. U Soso Tham u la leh kumta hi, hynrei kaba u la leh ka long ban thaw *lyric.*

5. Ka jinglong salonsar (universality) ki katto katne ki tyngshop ne jingsngew ka long ka badonkam ha ka epik. U myllung jong ngi u la pyrshang ban kot shata da kaba kren shaphang u Blei, u Ksuid, ka Pap, ka tyngka bad ka jingkyrmen ia ka lawei; hynrei um shym kot sha ka rukom ba la pyndonkam ia kito ha ka epik.

6. Ha ka epik, ngi iohi ruh ba la pyndonkam ia ka jingphoh sniew jong ki tyngshop ia kaban jia ha ki hi katba ka khana ka nang iaid. Ngim lap ia ka jingphoh sniew ha *Ki Sngi Barim*, namar kaba ngi lap ka long pynban ka jingiathuhlypa jong u myllung hi ia kaban jia hadien ki kam *Ki Sngi Barim*. Ka jingiathuhlypa ha ka epik ka dei ban long tang ia kaban jia ha kata ka parom hi.

7. Ka jinghikai ia ka jinglong mynsiem. Ia kane ngi lap da kaba shai ha *Ki Sngi Barim*, ym eh namar ba ki long ki bynta ki kam ba la bate ha ki tyngshop hynrei ba u Soso Tham u kwah borabor ba ka jingbha bad ka Hok kin jop ia ka jingsniew bad ka Pap.

8. Ka jingiaid lynti sha ki jaka bangiew ba ka khmat kan ju iohi ka long kawei pat ka jor tynrai. Kane ka jingiaid lynti ka lah ruh ban long sha ki jaka baitynnat, tang ba ngim lah iohi ne peiphang lymda ngi la pule ia kaba u nongrwai u la thoh. Ngi lap ia kane ka jor ha kaba u Soso Tham u la pyniaid wir ia u ksuid sha ki jaka bapher, bad nangta ynda u briew ruh u kylla ksuid, u la leh kumjuh. Phin lap ia kane ha "U Rngiew", bad khyndiat eh ha "U Lyoh". Ngam iathuh ia ki, ioh lut ka por. To pynlut por hi ba phin hun.

9. Ka jingkylla dur ki tyngshop. Ia kane ka jor la pyndonkam tang ia ki tyngshop ba ngim lah ban iohi da la ki khmat, kum ia ki ksuid, ki puri blei; bad kum kita. U Soso Tham u la pynkylla skei, khla, masi, tyngab, bad Pukni ia u ksuid: hynrei um shym la lah ban iathuh ia ka jingmut balei ba u ksuid u kylla khla, masi, skei ne mrad haba shu kren lyngkot.

10. Ka jingthew (metre) ha ka epik katba kum u Aristotle ki Greek ka dei ban long da kata ka hexametre, ka mut ki kyntien kin long 12 ryntih ha kawei pa kawei ka lain, bad ba baroh kin iaid beit tang da ka *iambic* (ne Khiadien). U la thoh ryntih ia ka poem ha ka saw phut. Hadien ia u Aristotle, la pyrshang da ka san phut shilain kumba leh u John Milton bad kiwei Na kane ka liang ki poem baroh ha *Ki Sngi Barim* ki long lyric wat la don ruh ki dew ba lah ban pynksan ba ki long ki Ode ruh.

11. Ki jingpyrkhat ba la pynrung ha *Ki Sngi Barim* kim long satia kiba rah ia u briew shalor kham shajrong ban ia u Shisha um shym la pyrshang ban pynkhmied ryndang ia ki nongpule shalor namar u kren tang ia kaba ha tbian. Ba phin lap u ksai sha kane ka jingong jong nga, shim ia U Blei ha ka kot jong u : um long u Blei uba pynduh ia ki jingsniew, hynrei uba phet lap na ka jingshishi bad ynda u la jah na ki briew nangne na jrong u shu "peit lyngngoh". Ngim iohi ruh ia ka bneng ka long kiba kumno wat haba don ka lad ban ialam ia ngi shata namar ba ki hynniew ki hiar nangta. La don ka jingpyrshang ban poi shaduh ka Sngi, hynrei ka rieh kum u Blei ki hynniew trep shapoh krem lamet latang.

12 Ka jingiai bteng ia ka phang pdeng ka long kaba donkam ha ka epik. U Soso Tham um shym la bet ia une u symbai.

13. Ka Plot ne jingbuh ter ter ha ka Epik ka dei ban don san bynta Ka Basdang, ka Sohsat, ka pdeng ka Lawsohsat, bad ka Bakut lane, the Beginning the Complication, the Middle, the Denouement, and the End To-pule ma phi la la bud ne em ia kane, namar hangne ym don jingphar hapdeng ka Epik bad ka Shempap. Nalor ka plot, donkam ia ka jinglong ki tyngshop, ki kyntien ba la jied bha, bad ka jingpyrkhat. Namar ba duna ha kane, ka jingialeh (action) ka duna shibun, bad kam pynhun ia ki kritik.

Ka kot baroh kawei kam dei ka epik, hynrei ka lyric bapyka. La bet ia ki symbai ka epik, hynrei u Khasi uban thaw epik hadien un tip shaphang jong ka na uwei pat u nongthoh, ym na u Soso Tham.

Ka jingkhraw u Soso Tham kum u myllung kam shong ha ki symbai epik ba la bet, hynrei ha kiwei pat ki bynta, kiba lehse nga la lah thoh ha kane ka taiew ha kawei pat ka jaka ia kaba la pynmih mynhynne hi. Nga khot ia phi ban pule bishar ia kito ki phang ba la kdew ba phin iohi kumno ban pule ia kiwei de ki myllung, khamtam eh ban kyajoh kham shalor.

Shwa ban kut, nga kwah ban kdew ba ka jingthmu ne ka phang pdeng barieh u Soso Tham ha *Ki Sngi Barim U Hynniew Trep* ka long, kaba um shym la kdew ne iathuh satia. La iathuh ia kata da u John Milton

batai ia ka kamram ka poitri jong u hi. Ban siewspah ia ki kpa tymmen na ka jingjot jong ki, ban ithuh ia u Blei, ban ieit ia u, bad ban im kum ma u ha ka jingjanai baroh. U Soso Tham um shym rwai tang ban tip shaphang ki longshwa, hynrei ruh ba u khun Khasi un kot sha ka jingjanai baroh lyngba ka lynti ka hok, bad ka jingtrei hok ha kane ka pyrthei, Dei da kumta ba u briew un poi sha Iing u Blei, bad un lah ban iashem pat bad kito kiba la pyndep hok la ka kamram la ka jong ka Kmie, u Kpa ne ki baieit bathoin baroh.

Ha kane ka sngi, ngi kynmaw burom ia kum uta u radbah ka thoh ka tar, uba lada u dang im, un jin da la long uta "U khlur ba lam lynti", ha kane ka Society jongngi. (Ka Khasi Authors' Society ka lapynlong ka Jingialang kynmaw burom ia U Babu Soso Tham ha ka 18 tarik December 1980 ha Synod College ha ka por 2 baje janmied.)

Kumno U Rung Ha Ka Jylli Thoh Kot

—MAURICE G. LYNGDOH.

U Babu Soso Tham u long U Myllung ieit-Ri uba da kat U Myllung uba ka Ri ka lapynkha ban long U Soh-pyni bakynsai uba ki symboh ksiar ka pyrkhat pyrdain jong u ki paw tyngkrein ha ki jingthoh jingtar jong u kiba u laleh shadien ban pynmyntoi ia ki longdien.

Kaei sha kaba la kynshoit bad pynlong ia u ban rung sha ka jylli thohkot ban sei midan ia la ki buit ki sap kiba u lapun bad laseng? Ia ka jubab lah ban shem na ki kyntien kiba u Babu Soso Tham u la ong kumne:

'Haba phai sha ki snem 1892-93 ngam lah ban ong haduh katno ka Ri bad ka Balang ki kitram na ki kti U Dr. John Roberts. Ban shah. hikai ha u ka long kawei. Ban ioh peit ia ka personality jong u bad ban ioh iasyllok bad uba kat uto u briew ka long kawei pat U hikai theology,-haoid; hynrei ba kan let siew ha ka Preaching. Bad mano uba kham donbor ha ka pulpit lait na u Dr. John Roberts hi U khynniuh ia ka Dohnud bad ka jingpyrkhat jong ki nongsngap-naduh ka Balang Nongsawlia haduh ki Assembly. Bad ki khlur ba phyrnai tam jong u dei U Rev. Amirkha bad U Rev. Siang Blah. Kine ki bam 'shym ia sylla shuh bad ka doh ki siam' naduh ba ki la 'iohsngew ia la ka jingkhot!' Kiba hadien jong ki nga tip ki lah ban kham nep jingmut ban ia ki; hynrei U Saheb J. C, Evans u shait ong ha nga ba U Sahep Dr. John Roberts hi u ong ia ka Theological Institution ba ka la long ka 'worked out mine.,

Nalor ba u hikai Theology U Dr. John Robert u hikai ia ka English literature. bad ia ka ktien Khasi U mai ia ngi barobor ba ngim ''nang ia la ka ktien''.

Kine ki 'tien-pynrem U Dr. John Robert ki la dung ngak ia ka dohnud u Babu Soso Tham bad u da sngewrem rangbah ba u mishoneri na Ri nongwei un kynthoh kumtei, bad u lashim ia kane kum ka 'challenge' ha ka jingim jong u.

Kane ka laleng ka jingkyrsiew banyngkong kaba la pynkyndit ia u na ka jingiehthiah lyngngai ha ki pneh ka jingkynoi Shu-Hun ia ka tip mata madei ia la ka ktien bad ka thoh ka tar. U lakut jingmut triang hapoh la ka dohnud ban leh ei ei ynda ka por ka labiang ia u. Khlem pynbijai ei ia la ka por u lalum lalang ia ki symboh ksiar ka English literature kiba u laieh pdiang na ki jinghikai u Dr. John Roberts bad katba ki sngi ki ia ki

nang iaid kine ki lanang pynkhih ia ka mynsiem jong u ban nang pynkhreh lur ia ka lawbah lawsan badang sah shrah ha ka thoh ka pule u Khun Khasi Khara. Ki jingpyrkhat bakhraw ba u la ioh na ki Khlur ka English literature kum u Wordsworth, U Walter Scott, U B Byran U Thomas U Moore, Thomas Gray bad kiwei, khlem artatien, ki la ai buit ai mynsiem, bad laktik ia ka dohnud ieit-Ri jong u.

Sa shiban, ynda u ladon ha ka jylli kam hikai ha Government High School Shillong, u lap ia ki dak ki shin ba paw tyngkrein ba ka don ka jing-kyrduh Kot Pule Khasi ha skul. Kane ka jinglong ba isangsot ka lapynshad kynting ia u kat haduh ba lapynngiah hi shoin ia u. Ka jing-lynga-pisa mynsiem ka la kynto mar-mar ban leh ei ei noh ioh lap badier ka por. Ka jingthrang jingangnud ban kyntiew pynriewspah la ka ktien bad ka thoh ka tar, kiba u lapun laslem, ka lalait jynhaw ha kawei ka sngi katba u dang hikai Khasi ha Klass X bad u la ong: "To khynraw ngin iaieng noh da ka thoh kot!". Um shym kren biria namar u mut ia kaba shisha. Jlang sha ki thwei bajylliew u ngam bad sha ki par bangiew u rung ban sei ia ki mawlynnai bakordor ka thoh ka pule u Khun Khasi Khara. Dei nangne kein ba lasdang ki kam bakhraw U Babu Soso Tham.

bad [illegible] ki [illegible]. U khuid [illegible] jong u u la iong [illegible] u sy[illegible] kalarl aynsar rupa uba la sar pynkhuid ban pynlong iangi ka jaidbynriew kaba tip la ka hyndai bad ka bym sha la sah lyngngoh ban iohi ia la ka lawei. Da kane ruh kaba la pynlong iangi ban niewkor ia ka kyrteng jong u. Ka jingthrang jong u ban dei na ki khyndai umtong ka pukri jingstad ka long kaba khlem pud. U iohi ba ka thwei baiar jong ka jingtip ka klan shaduh ki khatar snem lynti bad dei tang kiba shlur kiba nud ban ryngkoh ialade sha ka.

Tennyson's *Ulysses*– Yet all experience is an arch
Where through gleams that untravelled
world, whose margin fades
Forever and forever as I move.

Hynrei ka long kaba da donkam eh iangi ban kynmaw ruh ia ki kular jong u khrawpyrkhat Plato, "Philosophy, the noblest pursuit of all, is not likely to be much esteemed by those of the opposite faction." La ngi burom ia ka jingtrei jong u Dr. Lyngdoh, hynrei ngam pat lah ban pynshun alade ha kaba u la leh baroh. Dang don shibun ki thliew ki syar ba dang idei ban pyndap khyndew bad ki dang don ruh hangne hangtai ki lawbah lawdymmiew ba dang dei ban shyrti.

Jingpynkut - Tragedy of Memorials.

Ka Philosophy Jong U Dr. Homiwell Lyngdoh

—BAJUBON R. KHARLUKHI.

Uwei pa uwei u briew la u don ha kano kano ka kyrdan u don la ka philosophy. U nongtylliat jong ka Wah Dee u don la ka philosophy kumba u political leader ruh u don. Ki nongthoh ruh ki la pynpaw, lyngba ki jingthoh jongki ia ki dur bapher bapher jong ka philosophy. Ban sngewthuh ia ka philosophy jong uno uno u briew ka long da shisha kaba da eh than, khamtam lei lei haba kiba ngi pyrshang ban sngewthuh ia ka philosophy jongki kim don shuh rynsakat bad ngi. Wat lada ngi shong baroh ki 365 sngi jong ka snem, u Dr Homiwell Lyngdoh un nym pasiaw shuh ha ngi wat tang kawei ka kyntien dalade. La dei ban shu phngoid lyngba ki pongshai sha ka trep jong ka thoh ka pule ha kaba u Dr. Lyngdoh u la pynshong rieh tngen ia la ka dohnud.

Napdeng ki nongthoh Khasi kiba la thaw la ka philosophy, nga iohi ha ka por ka la buh ia u Dr. Lyngdoh ha ka dewlynnong ba kham kyrpang. Ban sngewthuh ia ka philosophy jong u nga la hap ban wad shuwa ia ki jinglong bad ki kamram jong ka philosophy.

Bertrand Russel-'The search for meaning and significance.' 'Haba u pyrshang ban tih ia ka thymmei-ri u paid Khasi u shem ba ka jingjong baroh ka shu paw byrngut byrnget. Um lah ban pynhun ialade tang ha ki narom u Sohpetbneng namar u tip ba ka dei tang ka mythological language bad ka jaidbynriew kaba shu shaniah bej tang ha ka mythology ka leh ia kata da kaba ka dei ruh ban siew ia ka dor kaba rem Ha *Ka Thymmei Ri u Hynniew Trep* ba la tynsat ha ki khongdongjat jong *Ki Sngi Barim u Hynniew Trep* ngin iohi ba u ia ksaid tyngeh ban pyllait ialade na ka nepbah neptung ban ioh ring mynsiem ia ka salam duriaw U da iam pait dohnud ruh-haba u iohi ba ym imat don ba salia ha kato ka por ban pynshitom ha kaba wad ia ka tynrai bashisha. U ong. 'U Khasi mynta imat um don jingkhus ai ban tip nangno u mih u wan."

'Discovery of order.' Ki Khasi kum kiwei pat ki jaidbynriew ki don la ka order ha ki bynta baroh. Ka order la ka long ka ba itynnad katno [illegible] kaba ngim salia ban sngewthuh bad sumar iaka kan kylla long ka disorder. Ha *Ki Sylem Khasi & Synteng* u Dr. Lyngdoh u wad ia ka political order, ha kata ka *Tymmei Ri u Hynniew Trep* u wad ia ka social order, bad ha *Ka Niam Khasi* pat u dem kum u si bordi ban sngewthuh ia ka religious order. Mano te ban khlem da niew kor ia ka social order

kaba u la kren shaphang jongngi? Ha *Ka Pateng Khristan* jong u Bnai-September, 1941 u la thoh kumne-

"Ki kynthei Khasi ki long ki syiem bad ki lyngdoh ha la ing la ing. bad u kni u kpa u long tang u nongpyndep bad u nongleh habar ia ki niam ki rukom baroh". Ka long da shisha ka order kaba don ia ka syrngiew jong ka jingstad bakynja Blei namarba ka ktien U Blei ruh ka hikai ba ka suk ka sain jong ka longing longsem ka shong ha ka jinglah jong ki kynthei ban sumar kyndong ia la u khiew ja khiew jyntah.

U Dr. Lyngdoh u la wad ruh ia ka political order na ka rukom kaba phylla shibun eh. Ka jingwad ka la long kaba bniah bad kaba la pynhun iangi namarba ngi la ioh lad ban pule ia ki hima Khasi naduh ba ki dang shu thylleng haduh ba kin da san sha ka jinglong hima bapura. U shim ia kajuh ka jaka kaba u Plato u la shim hapdeng jong ki Krik bad ia ka jaka ka ba u Jeremy Bentham ruh u la shim hapdeng ki briew jong ka khyndew bah Europe.

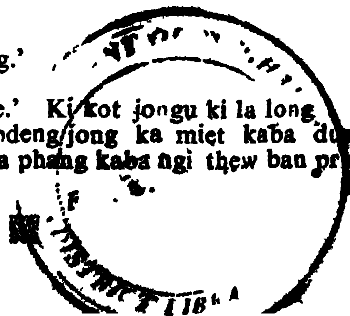
Discovery of life.' U luk u lak u sngewthuh ba ka jingim ka syngkhien la ka khlieh ha pneh bad kan sa jyrtieng la ki kjatsha ka jingtep ne ka jingthang Lada ka philosophy ka dei ka jingpynkhreh ia ka jingiap (Plato) u Dr. Lyngdoh ruh u sngewthuh ba ka jingim bad ka jingiap ki ia shong tang shi jam ka jingjngai hapdeng jongki. Namarba u sngewthuh ia kane ka jingshisha, u la buh dor ruh ia la ka jingim ha kine ki ktien:—

'Nga don aiu te ha pyrthei
Ba nga don hok ban dawa.
Ianga la thied da ka dor Blei
Kata long ka spah jongnga;
Ka mon jong Me,
Tang kata nga kwah ban leh.

Lada kane ka long ka jingsngew mynsiem jong u, ngi lah ban ong ba ka khyllipmat ha kaba la pynkyntang ia u sha ka kam Tymmen Basan ka long ka por kaba kordor eh ha ka jingim jong u. Lada ngi lah ban buh dor ia kitei ki ktien ha ka rukom ka balyngkot ngi la hban ong tang kane-

'Ieng rangbah ma me u briew,
Ban suk kynjai u Blei aa jrong.'

'Aclearing-house for all human knowledge.' Ki kot jongu ki la long da shisha kum ka dongmusa kaba thaba napdeng jong ka miet kaba dum bad kaba ai la ka jingshai sha kano kano ka phang kaba ngi thew ban prah

- pyrsa ban peit sha u kum u nongialam, nongker, nongda kiba ki kur kynthei kim kot bor, khamtam ha ki kam bad ki jingdawa kiba shabar ka ïing ka sem. Katba ka waitlam ha ka kti kamon ka pynpaw ïa ka bor ka iktiar kaba ka dustur ka la pynkup kum u nongialeh ïa baroh kaei kaei ka ban ktah ïa ka burom ka ijot jong ka ïing ka sem, ka kmie jong u bad ka Muluk ka jaka bad ka Ri hi baroh kawei.

Ïa ka Shad Suk Mynsiem la ju pynlong barabor ha ka nohkjat jong ka pyrem, ka sylem aiom, ka por ba khie im ka mei mariang ha ki jingthung jingtep, ki dieng ki siej, ki phlang ki kynbat. I kumba ka mei mariang ka riam ka beit ia lade da ki khor bad kem khap jyrngam ha ka jingseilung ki sla bad ki syntiew. Ki mrad ki mreng, ki sim ki doh ruh sngew kumba ki la ïoh ïa ka jingpynshaitbor bad mynsiem, ha ki sur pah surkyang bapher. Kumjuh ruh ki khniang ki ksiah. Ka mariang ruh ka pynpaw ïa ka dur jong ka jingwan phai jong ka jingkhie im hadien ka tlang ba khriat bad suda. Hangne ha Shillong la ju pynlong ïa kane ka shad ha man la u bnai Ïaiong jong ka snem.

Kane ka shad ainguh, ym kum 'Ka Shad Nongkrem', kam don ha ka, ïa ki jingleh niam leh rukom, lait tang ka jingduwai phirat, ka kyrpad kyrpon ïa la U Blei, Nongthaw, Nongbuh ha ka jingialang ki kur ki kha, ba la duwai paidbah ha phyllaw jong ka Ïng Seng Khasi, ha

Mawkhar, ha ki lai sngi ba la buh ban long shad shuwa ban hiar sha lympung 'weiking. Ha ka por leit bad wan phai, ka jingiaid kynhun jong ki nongtem duhalia, ki nongshad kynthei shynrang bad ki nong bud nongrap ki rwai bad la ki phawar bapher bapher bad ka pynhap sur ha ka **'sing lynti'**, ryngkat ka shad da ki shynrang artad artad lynti. Kane, ka jingiaid lynti kynhun ka ktik bad pynkyndeh mynsiem ïa baroh kiwei pat kiba sngap ha arliang surok, kumban kyrsiew kynmaw ïa ki sngi jong kito ki por barim bajiah ha kaba ka pyrthei ki Khasi ka dang sah synlar ha ka jinglong shisur shilynti ha ki baroh ki liang , ha kaba ka jingsngew shitylli jong ka jinglong khara bad jinglong sotti jong ka jingsngew jong u khynriam, U Pnar, u Bhoi bad u War hapoh kawei ka jaitbynriew Khasi baiar ka dang ïeng rasong khlem don kino kino ki jingkyllep bad kyrtep ha ka jingsngewpher da kumwei pat.

Mynta pat, to ngin ïa peit, kumno bad mano kiba kren ba thoh halor kane ka shad ainguh, lyngba u khulom ksiar u jong ki, ha ki jingthoh ne ki jingrwai :-

I Professor **R.S. Lyngdoh** ba la khlad (bam kwai ha dwar U Blei). I shat ïa kine ki mat haba i thoh shaphang kane ka shad ha ka ktien phareng ba la pyn kylla Khasi kumne harum :-

'Ko por pyrem, ko por pyrem,
Nonglam khubor jingkmen,
Ha ki thapniang ba da, jingtngen,
Ka jingïada. ngan wad ngan shem,
Ha ki jingïabiang sur ba tlem,
Jong ka jingkynud sur, jong ka snem
Kaba plie kynmaw ïa ka spah Nongpateng
Bad shaduh ka bym ïap hi shuh,
Da ki juh hi ki sur, kan ïai kyriuh.

Phi khun jong ka wait,
Phi khun jong ka stieh.
Da jingshlur khlem tieng,
Ba phin wiat la 'sai-siej,
Ka jingstad, ba la pyntbit,
Kumjuh ruh la pynsieh,
Ïa ka jingshai lait byrsieh,
Da kumta kein, saiteh ki sai-khum,
Jong ka ngeit bieit ba dum,
Kin dkut noh na khum.

'Ba Khynriam, u Pnar, u Bhoi ne u War,
Dei tang kawei ka jait bynriew,
Jong u Paid 'Khasi' baïar'.

Da kum kita shylluit syntiew,

Ba umjer bneng ki kyrsiew,

Ban san, da sei, ïa met kyntiew

Ban khlain ban ksah, phuh met kan kiew

Ïa la ka Ri, Muluk, Jaka

Da la tyrpeng, shan mawbynna.

Ngin lap ruh ha kot Jingrwai Seng Khasi kaba (31) ba la thaw da I Rangbah **Ijun Singh Lyngdoh** (bam kwai ha dwar U Blei) ia kine ki laiñ haba i rwai ia kane ka shad :-

Kit khobor bathiang ko Er lum Ri Khasi,

Ba ialang pyllun ba kan neh la ka Riti,

Chorus :

Burom ka Ri, kan neh tyrsem,

La ka Riti ha ka shad Suk Mynsiem.

Pansngiat thei sotti ba janai ha Ri Khasi,

Symphiah bad Thuïa ruh ki nguh baroh arti,

Jylluiñ lymphuiñ Ri Khasi Shongpdeng pyrthei,

Tang Muri Nakra ki kyrsiew ia ka pyrthei.

Na katei ka jingrwai i riewtymmen, ngi sngewthuh shai kdar ba ka **'Shad Suk Mynsiem'** ka sakhi ia ka Riti u khun Khasi baïar kum ka hok nongkynti jong u Khasi, na la ki longshuwa, ha kaba ïa ka burom jong ka Ri bad ka jaitbynriew Khasi la pynkup pynspaiñ khlem nohrem nohjot ha khmat ka pyrthei. Kane ka shad namar kata, ka siew la ka dor ban noh la u synniang sha ka jingpynneh ıa ka Riti u Khasi. Da ka jingsud ine i riew tymmen ia **'ka pansngiat thei-sotti'**, ka jingdeng ba kongsan eh jong ka thei shad, i khem hi sbak ïa ka jingshai pyrkhat ki longshuwa, ha ka jingsien kyrdan ïa ki kynthei Khasi ha ka jingmut ba la pynshong ba kin long kiba lait luid ym kiba laitlan, ban ri la ka jingtipsngi bad ka kun jinglong kynthei da ka jingtipsngı ,jingkohnguh bad da tyngkan jingsngew ha baroh ki liang, ban da burom ijot. Kane ka kyrdan, kaba ka dustur bad Riti ka pynkup ka long kaba janai, bad kaba shongksan ha khmat ka pyrthei, kaba ym kham don koit ha kiwei pat ki Ri, ha kaba ki longkynthei jong ki, ki dang ïai ialeh ban ïoh ïa kum kane ka kyrdan. Ha ka laiñ ba i wanrah ïa **'ka tangmuri Nakra'**- 'ki kyrsiew ïa ka pyrthei ka long ka jingshisha ba lada ym don kane ka shad, yn ym don sur shuh jong ki ksing shad bad jingkyrih ka Tangmuri ban pynum mynsiem hin ha ka jingsngap. Kumta bad ka shad ka kmen, ka ksing ka dhah, ka tem ka put, ka pynpeitmat ïa ka pyrthei kumno ka pyrthei u Khasi ka long.

Ngi lap ruh ïa kiba kum kine ki lain na ka juh ka kot Jingrwai Seng Khasi kaba (98), ha kaba i rangbah **H. Tesslett Pariat** (bam kwai ha dwar U Blei) i rwai shaphang ka Shad Suk Mynsiem, Kumne .-

'Naduh pneh i mei, phı la mih sha pyrthei,
Ban ri la ka burom, dei maphı kein kongthei,
Ha Shad Suk Mynsiem A to shad kum ka Syiem,
Baroh te ïa phı, kin nang peit hun mynsiem.

Duwan ka longjait, dei haphi kein lawei,
To pyndem u 'Ñiuhmat, ha ka mon ba palei.
Phuhmat ka long ïing haba phi Shad Suk Mynsiem
Long jait kan ïai sah, shong haphi kein ko Syiem.

Na katei ka dkhot ba nyngkong, ngi ïohi shai ba ym don kawei pat ka pyrkhat Khasi ka ban ym ñiewkor ia ki kynthei ha ka Riti kum u Khasi bad ia ka jingñiewkor bad kheiñ kor ia ki. Ka dkhot kaba bud pat, ka pynpaw kumno ki kynthei ki dei ban im, ban long ban man ha ka jinglong, ka akor bad ka burom kum ki paia jong ka long ïing long sem kat kum ka dustur ka Riti Khasi.

Pansngiat ba phyrnai, dei maphi keiñ ban deng,
Konopad, U Kynjri, ki mahu, Tad - tyrpeng,
Sopti kti bashai rong, ki khor bad ki khriam,
Ki kpieng ksiar paila, ba kan phuh la ka riam.

Da kane ka dkhot, i nongrwai i ai ka jingbatai ban pynshai ïa ka riam Shad Kynthei ban wanrah ïa ka jingpaka jong ka dor jong ka, ha ka jingkyntang ka dustur ïa ka hiar pateng jait, ka hok ba kordor bad kyntang jong ka dustur ha ki kynthei Khasi.

Ï Nongthoh ïa ka jingrwai **'Seng Khasi' I Kong Nellcyda Shabong** (bam kwai ha dwar U Blei) ha ka jingrwai ba 127, i noh la ka synniang ïa **'Ka Shad Suk Mynsiem'** ba kane ka shad ainguh ka sakhi ïa ki Riti bad dustur ba nylla u Khasi ha kine ki laiñ :-

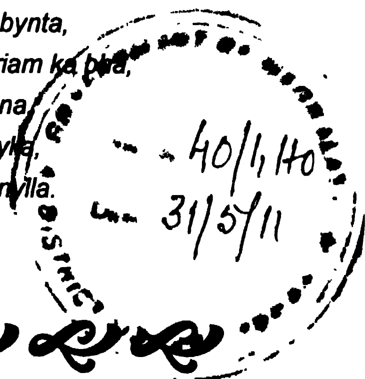
"Ka Shad Suk Mynsiem u Khun Khasi Khara,
Ka sakhi ïa Riti bad dustur ba nylla."

I Nongthoh ruh i pynpaw ïa ka jingkordor jong kane ka Shad bad kumno ka siew dor ïa la ka Ri bad ka jaitbynriew da ka jingseng jingbuh ïa ka ha kine ki laiñ :-

"Lada Shad Suk Mynsiem kam don shuh ha ngi,
Ha khmat ka pyrthei, da ei pat ngin pyni,
Hangno shuh ka niam, dustur bad Riti,
Nongkynti tynrai u khun Khasi,
....
Junom kan kren briew, jingshai kan nang theh.'

Khatduh, ïawai, nga shat ïa la ka jingkynmaw ieit sngewburom bad sngewnguh ïa kito ki 'riewtymmen kiba la saiñdur, la seng, la buh kat ïa kane ka jingai bakordor tam kum ka jingai pateng ba dap lak ba dap shlei, kaba lyngba ka jingshai ïohi bad jingjngai pyrkhat jong ki, ki la lah shisha ban pynneh bad tyngkhien lyngba kane *ka shad ïa ka spah* bah ha ngi ki Khasi kum ka jaitbynriew ba ngin ïa trei bor bah namar ka jingsuk ka jingbha bad ka jingïalong shitylli - *ha kawei ka jaitbynriew ka ban pynbna sha ka pyrthei hi baroh kawei - ba dei ha Ri Khasi, ba ki symboh pyrkhat ksiar bad rupa ha ka saiñ dustur bad seng riti ki long kiba don ki nongrim mawshan kiba kit ïa ka dor bad ki jingthmu* ba shongksan ha khmat ka pyrthei kaba ïar bad ki bym don ka wit ka thaiñ ha kano kano ka liang. Ngi dei ban sngew sarong phuhmat ba ngi don kum kane ka jingai bakordor ba ka jaitbynriew kan ym jiah na sla pyrthei.

Long-shuwa u pyrkhat khia,
Ban noh synniang bynta,
Da Shad rong shi-riam ka bha,
Ban sait ki jingmakna,
Ïoh tyllep bun jingkylla,
Jing paka kan sah rylla.

Ki kot bala pynmih da i nongthoh

ba lah ban ïoh na

KHASI BOOK STALL

(Kamra 38)

Synod Complex, Shillong.

1. *Ki Syrwet umjer.*
2. *Ka Ba Phi Tip.*
3. *Tyngkai La ki Symbai.*
4. *Na Sla ka Sohmyndur.*
5. *Ka Bynnud Sah kynmaw.*

Composed & Printed by :-

BLUEBELL PRINTERS
Muslim Union Building
Quinton Road, Shillong - 793 001
Phone : 220682